
Kostenveroordeling in strafzaken

Een rechtsvergelijkend onderzoek
naar de veroordeling van de
verdachte in de proceskosten in
Duitsland en Engeland

Prof. mr. P.J.P. Tak
Nijmegen, juli 2012

Kostenveroordeling in strafzaken

Een rechtsvergelijkend onderzoek naar de veroordeling van de verdachte in de proceskosten in Duitsland en Engeland

Colofon

Kostenveroordeling in strafzaken

Een rechtsvergelijkend onderzoek naar de veroordeling van de verdachte in de proceskosten in Duitsland en Engeland

Auteur

Prof. mr. P.J.P. Tak

Inhoudsopgave

Afkortingen	ix
Samenvatting	1
Summary	3
1. Inleiding	5
1.1. Het vraagstuk van de proceskostenveroordeling	5
1.2. Aanleiding voor het onderzoek naar de proceskostenveroordeling in strafzaken	6
1.3. De kostenveroordeling in historisch perspectief	7
1.4. Europese rechtssystemen waarin reeds in een kostenveroordeling is voorzien	8
1.5. Kern van de regeling van de kostenveroordeling	11
1.6. Keuze voor de bestudering van de regelingen in Duitsland en Engeland	12
1.7. Probleemstelling	12
1.8. Onderzoeksvragen	13
1.9. Plan van aanpak	13
2. De proceskostenveroordeling in Duitsland	15
2.1. Inleiding	15
2.2. Wet- en regelgevingcomplex	15
2.3. Gecompliceerde wet- en regelgeving	17
2.4. Partijen op wie de regeling van toepassing is	17
2.5. Concentratie op de veroordeelde	18
2.6. De geschiedenis van de Duitse regeling	18
2.7. Grondslag van de regeling	20
2.8. Wanneer een kostenveroordeling van de verdachte?	21
2.9. Voorwaarden voor een kostenveroordeling van de verdachte	22
2.10. Uitzonderingen op de rechterlijke verplichting tot kostenveroordeling	22
2.11. Kostenveroordeling bij medeverdachten	24
2.12. Kostenveroordeling bij vrijspraak	24
2.13. Kostenveroordeling van jeugdigen en jongvolwassenen	25
2.14. Welke kosten kunnen ten laste worden gebracht van de veroordeelde?	25
2.15. Kosten zijnde griffierechten en onkosten	25
2.16. De hoogte van de griffierechten	26

2.17.	Onkosten	27
2.18.	De vaststelling en inning van de kosten	30
2.19.	Discretionaire bevoegdheid bij de proceskostenveroordeling	31
2.20.	Kritiek op de regeling van de kostenveroordeling	33
2.21.	Staat de kostenveroordeling een resocialisering in de weg?	34
2.22.	Wegen de opbrengsten van de kostenveroordeling op tegen de kosten van inning?	35
2.23.	Empirisch onderzoek naar de kostenlast van de veroordeelde	37
2.24.	Recente schattingen	40
2.25.	Voorbeelden van kostenberekeningen	40
2.26.	Tot slot	40
3.	De kostenveroordeling in Engeland en Wales	43
3.1.	Inleiding	43
3.2.	Costs order: zaak van rechtspraak en beleidsregels	43
3.3.	De geschiedenis van de Engelse regeling	44
3.4.	De vervolgende instantie	45
3.5.	De kostenveroordeling in strafzaken	46
3.6.	Welke kosten kunnen ten laste van de veroordeelde worden gebracht?	47
3.7.	Discretionaire bevoegdheid	48
3.8.	Jeugdige veroordeelden	49
3.9.	Verhaal kosten raadsman	49
3.10.	Initiatief voor de kostenveroordeling	50
3.11.	Te volgen procedure voor kostenveroordeling	50
3.12.	Berekening van de kosten door de rechter	51
3.13.	Welke kosten kunnen door de vervolgende instantie geclaimd worden?	52
3.14.	Vaststelling van de hoogte van de kostenveroordeling in de uitspraak	53
3.15.	Verhouding kostenveroordeling en opgelegde straf	55
3.16.	Factoren van belang voor de berekening van de kosten die de veroordeelde uiteindelijk moet betalen	57
3.17.	Factoren van belang voor de matiging van de kosten	57
3.18.	Processtrategie als kostenverhogende factor	59
3.19.	Wat als er meerdere veroordeelden zijn?	60
3.20.	Betalingstermijn	60
3.21.	De inning van de costs order	61
3.22.	Hoger beroep tegen een kostenveroordeling	61
3.23.	Opbrengsten van de costs order	61
4.	Conclusie	63

Aangehaalde literatuur	67
Samenstelling begeleidingscommissie	69
Bijlage I: Voorbeelden van kostenveroordelingen in Duitsland	71
Bijlage II: Voorbeeld van een 'Bill of Costs' in Engeland	79

Afkortingen

aant.	aantekening
All ER	the All England Law Reports
AMvB	Algemene Maatregel van Bestuur
art.	artikel
artt.	artikelen
Bd.	Band
BGBI.	Bundesgesetzblatt
BGH	Bundesgerichtshof
BGHSt	Entscheidungen des Bundesgerichtshofs in Strafsachen
BT-Drucks.	Bundestag Drucksache(n)
BVerfG	Bundesverfassungsgericht
BVerfGE	Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts
COD	Crown Office Digest
CPR	Criminal Procedure Rules
CPS	Crown Prosecution Service
Cr. App. R. (S.)	Criminal Appeal Reports (Sentencing)
DPP	Director of Public Prosecutions
DRiZ	Deutsche Richterzeitung
e.v.	en volgende
EWCA Crim.	England and Wales Court of Appeal (Criminal Division) Decisions
EVRM	Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden
GG	Grundgesetz
GKG	Gerichtskostengesetz
GVG	Gerichtsverfassungsgesetz
HSE	Health and Security Executive
JGG	Jugendgerichtsgesetz
KB	Koninklijk Besluit
LG	Landesgericht
MDR	Monatsschrift für Deutsches Recht
NJW	Neue Juristische Wochenschrift
NStZ	Neue Zeitschrift für Strafrecht
NStZ-RR	Neue Zeitschrift für Strafrecht - Rechtsprechungsreport
OLG	Oberlandesgericht
op. cit.	opere citato
ÖJZ	Österreichische Juristen-Zeitung
öStPO	Strafprozessordnung (Oostenrijk)
OWiG	Ordnungswidrigkeitengesetz
p.	pagina
POA	Prosecution of Offences Act

RDCO	Recovery of Defence Costs Order
red.	redacteur/redactie
Rpl	Retsplejeloven (Wet op de rechtspleging, Denemarken)
SFO	Serious Fraud Office
StGB	Strafgesetzbuch
StPO	Strafprozessordnung (Duitsland)
tbs	terbeschikkingstelling
v.	versus (tegen)
WLR	Weekly Law Reports
ZRP	Zeitschrift für Rechtspolitik
ZStW	Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft

Samenvatting

Tegen de achtergrond van voorstellen de griffierechten meer kostendekkend te maken, rees de vraag in hoeverre het mogelijk zou zijn ook de verdachte in strafzaken met griffierechten in de vorm van een proceskostenveroordeling te belasten en zo te laten bijdragen aan de kosten van de strafprocedure.

Geheel nieuw is de idee van de proceskostenveroordeling in strafzaken niet. Nederland heeft tot 1896 in het Wetboek van strafrecht een kostenveroordeling van de verdachte gekend, maar deze regeling werd afgeschaft, vooral omdat de kostenveroordeling belemmerend kon werken op de resocialisatie van de veroordeelde. Overwegingen inzake herinvoering vragen evenwel om nadere re-dering en nader onderzoek naar vergelijkbare regelingen in de ons omringende landen.

Een *quickscan* in de rechtssystemen van landen met een voor de auteur toegankelijke taal leert, dat in het merendeel van de West-Europese landen een regeling voor een kostenveroordeling van de verdachte bestaat, maar dat deze op zeer onderscheiden manieren wordt ingevuld. Op basis van deze *quickscan* is besloten de regeling van de kostenveroordeling in *Duitsland* en in *Engeland en Wales* nader te bestuderen. In dit rapport wordt een uitvoerige beschrijving gegeven van de regelingen en de praktische toepassing daarvan.

In *Duitsland* wordt de veroordeling in de proceskosten geregeld in de artikelen 464-474 StPO. De grondslag van de kostenveroordeling is het *Veranlassungsprinzip*: degene die de kosten van de procedure veroorzaakt heeft, moet deze ook voor zijn rekening nemen. Uitgangspunt van de regeling is dat de rechter verplicht is iedere verdachte die wordt veroordeeld ook te belasten met de betaling van de proceskosten. De veroordeelde moet de kosten betalen zodra het veroordelend vonnis in kracht van gewijsde is gegaan.

Tot de proceskosten behoren de griffierechten en de onkosten. De hoogte van de griffierechten hangt af van de door de rechter opgelegde straf en is vastgelegd in de *Gerichtskostengesetz*. Dezelfde wet bevat ook de regeling voor de berekening van de onkosten. Tot de onkosten behoren de kosten gemaakt ter voorbereiding van de dagvaarding en de kosten die samenhangen met het onderzoek ter terechtzitting, zoals de kosten van de vertaling van processtukken, de kosten van DNA-onderzoek, de kosten voor het veiligstellen van bewijsmateriaal, de kosten van deskundigenrapportages, reis- en verblijfkosten van getuigen et cetera. Er bestaat uitvoerige rechtspraak over het begrip proceskosten.

De vaststelling van de hoogte van de proceskosten geschiedt niet door de rechter, maar in een aparte procedure door de *Kostenbeambte*, een medewerker van het openbaar ministerie, die daarbij een discretionaire bevoegdheid heeft. De *Kostenbeambte* kan afzien van een kostenvaststelling wanneer de verwachting bestaat dat de veroordeelde niet in staat is de kosten binnen afzienbare tijd te betalen.

SAMENVATTING

Uit onderzoek blijkt dat bij voorwaardelijke veroordelingen een groter deel van de kosten daadwerkelijk geïnd kunnen worden dan wanneer een onvoorwaardelijke straf wordt opgelegd. Ongeveer tien procent van de proceskosten worden gedekt door de (geïnde) kostenveroordelingen.

In *Engeland en Wales* bestaat ook een uitgebreide regeling van de kostenveroordeling. Voor zover het de kostenveroordeling van de verdachte betreft zijn artikel 18 van de *Prosecution of Offences Act*, de beleidsregels in *Part 76* van de *Criminal Procedure (Amendment) Rules 2011* alsmede de bepalingen in de *Practice Directions* van de *Lord Chief Justice* van betekenis.

Alle vervolgende instanties kunnen de kosten van de vervolging claimen. Naast het openbaar ministerie zijn dat tientallen andere private vervolgende instanties, zoals de nationale spoorwegen, de posterijen en de Engelse gezondheids- en veiligheidsautoriteit. Het initiatief voor de kostenveroordeling door de rechter gaat uit van de vervolgende autoriteit die haar kosten wil claimen. Onder kosten worden alle uitgaven verstaan die door de vervolgende instantie in redelijkheid gemaakt zijn om de vervolging succesvol te doen zijn. Daaronder vallen niet de kosten van de opsporing. Onder omstandigheden kunnen er ook kosten van onderzoek door een politie-instantie onder vallen, maar dan alleen wanneer deze op verzoek van de vervolgende instantie met het oog op een succesvolle vervolging zijn gemaakt.

Anders dan in Duitsland, stelt de rechter de hoogte van de kosten vast en heeft deze daarbij ruime discretionaire bevoegdheid. De rechter kan de kosten matigen wanneer hem dat juist en billijk voorkomt. Voor zover het de gebruikelijke kosten voor de vervolging betreft, heeft de *Crown Prosecution Service (CPS)* tarieven vastgesteld voor de kostenberekening. Voor een procedure bij de *Magistrates' Court* geldt een tarief van £ 620 tot £ 930. Voor de niet gebruikelijke kosten geeft de vervolgende instantie een beredeneerde rekening van deze kosten. Bij de vaststelling van de uiteindelijke hoogte van de kostenveroordeling, die aanzienlijk lager kan zijn dan het totaal van de door de vervolgende instantie geclaimde kosten, houdt de rechter rekening met de impact van de veroordeling en de verplichting tot betaling van de kosten. *Her Majesty's Courts & Tribunal Service* int de proceskosten namens de vervolgende instantie.

Uit het rechtsvergelijkend onderzoek ontstaat het beeld dat in beide landen een kostenveroordeling in strafzaken ertoe bijdraagt dat het geheel of een gedeelte van de kosten van de strafrechtspleging worden afgewenteld op degene die de kosten veroorzaakt. In die grondslag staat zodanige regeling in beide landen niet ter discussie. In geen van de landen zijn aanwijzingen aangetroffen dat de kostenveroordeling een nadelige invloed zou hebben op de resocialisering van de veroordeelde. Evenmin bestaan in de landen indicaties dat de regeling strijdig zou zijn met grondwettelijke of mensenrechtelijke bepalingen. De bezwaren die in Duitsland tegen de regeling worden aangevoerd, betreffen niet het karakter van de kostenveroordeling, maar de starheid en uitvoering daarvan.

Summary

In the Netherlands a discussion is going on whether parties in civil and public court proceedings should contribute more substantially in the costs of the court procedure. The question was raised whether defendants should contribute to the costs of criminal proceedings as well.

Since the early nineteenth century a costs order in criminal cases was known in the Dutch Criminal Code but at the end of that century that possibility has been abolished because it was considered to be an impediment for the rehabilitation of the convicted offender. For a proper discussion on the possible re-adoption of costs orders in criminal cases in the Dutch Code of Criminal Procedure a need was felt for a comparative law report on costs orders.

A *quickscan* on the law systems of countries with a accessible language for the author made clear that in the majority of the West-European countries costs orders can be issued by courts to defendants who were sentenced or pleaded guilty. Based on the results of that *quickscan* it was decided to deal in the comparative law report with the costs order regulations of *Germany* and of *England and Wales*. This report contains a full description of the German and English regulations on costs orders as well as its implementation in practice.

In Germany costs orders are ruled by Sects. 464-474 of the *Strafprozessordnung* (the German CCP, abbreviated: StPO). Whenever the court imposes a sentence it shall make a costs order. The rationale of the costs order is the *Veranlassungsprinzip*, the principle of cause. The costs order has to be paid by the defendant as soon as the verdict becomes final.

Costs orders consist of *Gebühren* (court registration costs) and *Auslagen* (expenses due to activities needed for the prosecution of the criminal case). The amount of the *Gebühren* depends on the sentence imposed. The amount of the *Auslagen* depends on what actions have been taken to prepare the prosecution and may consist of costs like the costs of undercover interception, the costs of DNA-identification, travel expenses and daily allowances of witnesses and the costs of consultancy of experts. There is a substantial number of court decisions on what costs can be claimed. In a number of cases the costs to be paid by the defendants are quite substantial.

The German court does not fix the amount to be paid. The amount is set by a so-called *Kostenbeamte*, an officer of the court, in a costs assessment procedure ruled by the *Gerichtskostengesetz* (the Costs of Court Proceedings Act).

The court does not have any discretionary power to reduce the costs order. Discretionary power may, however, be applied by the *Kostenbeamte* whenever he is of the opinion that the defendant is not able to pay within a reasonable time.

SUMMARY

In research it is shown that compared to unsuspended sentences an increasing part of the costs can be collected when a suspended sentence has been imposed. Approximately ten percent of the costs of the criminal procedure are paid from costs orders.

In *England and Wales* a considerable set of rules concerning costs orders exists. Costs orders defendants have to pay are ruled by Sect. 18 of the Prosecution of Offences Act, Part 76 of the Criminal Procedure (Amendment) Rules 2011 and the 2010 Practice Directions (Costs in Criminal Proceedings) of the Lord Chief Justice.

Costs orders can be claimed by the prosecuting authorities. Not only the public authorities like the Crown Prosecution Service but also private authorities such as National Rail, the Post Office and the Health and Safety Executive are vested with prosecutorial power. All these authorities can ask the court to award them with a costs order against the defendant. All expenses by the prosecuting authority that were just and reasonable to prepare a proper prosecution may be claimed. This might include the costs of the prosecuting authority in carrying out investigations with a view to the prosecution of the defendant where the prosecution results and the defendant is convicted.

In England and Wales, unlike in Germany, the court sets the amount of the costs order and whenever this is deemed reasonable and just has the power to reduce the costs as claimed by the prosecuting authority. As far as it concerns the regular costs for the prosecution authority tariffs are set by the Crown Prosecution Service for costs of proceedings like a tariff between £ 620 and £ 930 for a summary trial in a Magistrates' Court. The court has when setting the amount of the costs order to take into account the sentence imposed and to consider the impact on the defendant. Her Majesty's Courts and Tribunal Service is charged with the collection of the sum of the costs order on behalf of the prosecuting authorities.

It follows from the present comparative study that in both countries a conviction to bear the costs of the proceedings in criminal cases contributes to - at least partially, if not entirely - transfer the costs of the criminal justice system on the person who provoked such costs. This rationale underlies the absence of any discussion on this matter in both countries. In neither of the two countries indications exist that the costs order hampers the rehabilitation of the offender nor that the regulation on costs orders is in conflict with the Constitution or international human rights instruments. The objections against the regulation on costs orders in Germany do not concern the character of the costs order itself but the strictness and the way the regulations are implemented.

1. Inleiding

1.1. *Het vraagstuk van de proceskostenveroordeling*

In november 2011 stuurde de Minister van Veiligheid en Justitie een wetsvoorstel tot verhoging van griffierechten aan de Tweede Kamer. Hiermee werd de afspraak in het regeerakkoord ingelost waarin was bepaald dat een groter deel van de kosten van de rechtspraak moest worden bekostigd door degenen die daar gebruik van maken.¹ Deels werd in het voorstel een standaardtarief vastgelegd, zoals voor familiezaken en zaken tegen de overheid, deels werd de hoogte van het griffierecht gekoppeld aan de hoogte van het financieel belang van de zaak.

In de Memorie van Toelichting bij het wetsvoorstel² werden twee redenen genoemd voor de regeling tot verhoging van het griffierecht. De eerste reden was de eigen verantwoordelijkheid van de rechtszoekende. Nu nog betalen alle belastingbetalers mee aan de financiering van de rechtspraak terwijl uit onderzoek blijkt dat het gebruik van de rechtspraak verre van evenredig verdeeld is over alle Nederlanders. In de praktijk wordt slechts vijf procent van alle civiele en bestuursrechtelijke geschillen aan de rechter voorgelegd en dan vooral door burgers met de hoogste en de laagste inkomens. Uitgangspunt werd dat in beginsel van hen een hogere bijdrage zou worden gevraagd.

De tweede reden was dat meer kostendekkende griffierechten noodzakelijk zijn in het kader van het streven de overheidsfinanciën op orde te brengen. Het voorstel zou een nettobedrag van 240 miljoen euro moeten genereren.

Intussen is in het zogenaamde Lenteakkoord overeengekomen om de voorstellen in het wetsvoorstel tot verhoging van de griffierechten terug te draaien.³ Die beslissing laat evenwel tegen de achtergrond van de stijgende kosten van de strafrechtspleging en de noodzakelijke bezuinigingen, het nut en de noodzaak onverlet mogelijkheden te onderzoeken om de kosten van de strafrechtspleging gedeeltelijk te verhalen op de veroordeelde.

Griffierechten in civiele en handelszaken alsmede in bestuurszaken worden al sinds jaar en dag geheven en ook de uitgangspunten voor de vaststelling van de heffing zijn niet nieuw. Nieuw aan het voorstel was dat de griffierechten beschouwd werden als een instrument dat niet alleen gebruikt kan worden tot verhoging van de graad van kostendekkendheid, maar waarmee ook de vraag naar rechtspraak gestuurd kon worden, omdat het voor de rechtszoekende een prikkel zou kunnen zijn om naar alternatieve vormen van geschillenbeslechting om te zien.

¹ *Kamerstukken II 2010-2011*, 32 417, nr. 15, p. 45, punt 7 en p. 47.

² *Kamerstukken II 2011-2012*, 33 071, nr. 3, p. 1-3.

³ Zie de brief van de Minister van Financiën met de voorjaarsnota d.d. 25 mei 2012, kenmerk BZ 2012/283M.

1.2. Aanleiding voor het onderzoek naar de proceskostenveroordeling in strafzaken

Opvallend is dat het vraagstuk van de vergroting van de kostendekkendheid van griffierecht wel gesteld werd voor de rechtspleging in burgerlijke en bestuurszaken maar niet voor strafzaken. Reden daarvoor zou kunnen zijn dat de rechtszoekende in bestuurs-, familie-, handels- of burgerlijke zaken zelf kan bepalen of hij een rechter zal inschakelen om zijn recht te halen dan wel daarvan geheel zal afzien of zal omzien naar alternatieve vormen van geschillenbeslechting zoals bemiddeling of arbitrage.

In de strafrechtspleging heeft de verdachte die keuze niet. Daar ligt het initiatief voor de rechtspleging niet bij de burger maar bij de overheid. De burger die een strafbaar feit heeft gepleegd wordt door een overheidsinstantie in het strafproces betrokken. Verder zijn er binnen het strafrecht, anders dan in het burgerlijk recht en het bestuursrecht, nog weinig alternatieven voor de rechtspleging door de overheid ontwikkeld. De mediation in strafzaken bijvoorbeeld, staat nog in de kinderschoenen.⁴

Die bijzondere positie van het strafrecht en de strafrechtspleging neemt evenwel niet weg dat ook deze gekenmerkt wordt door het feit dat een bovengemiddeld beslag op de strafrechtspleging plaatsvindt door een beperkt deel van de bevolking, terwijl de gehele bevolking via de belasting bijdraagt aan de betaling van de strafrechtspleging, die door de aard van de zaken die tegenwoordig door de rechter worden afgedaan, gecompliceerder is geworden en bovendien in de loop van de decennia steeds kostbaarder is geworden omdat aan de kwaliteit van de afdoening, mede onder invloed van internationale ontwikkelingen, hogere eisen worden gesteld.

Ondanks het feit dat de strafrechtspleging, meer nog dan de civiele en bestuursrechtspleging, bij uitstek een overheidstaak is, is het niet vanzelfsprekend dat de kosten daarvan alleen of in hoofdzaak door de belastingbetaler worden gefinancierd. De lijn die uitgezet was in het genoemde wetsvoorstel 33 071 zou namelijk ook kunnen worden doorgetrokken naar strafzaken en de rekening voor de kosten van de strafprocedure zou ook mede kunnen worden gepresenteerd aan degenen die de kosten daadwerkelijk veroorzaken. Omdat het van een meer evenwichtige verdeling van lasten zou kunnen getuigen om ook de daders van strafbare feiten mee te laten betalen aan de kosten van de strafrechtspleging, is in opdracht van het WODC een rechtsvergelijkend onderzoek uitgevoerd in twee rechtssystemen die een veroordeling in de kosten van de strafprocedure kennen om te bezien of een dergelijke regeling ook in Nederland zou moeten worden uitgewerkt.⁵

⁴ Vergelijk Peter J.P. Tak, *Mediation in strafzaken. Een verkennend rechtsvergelijkend onderzoek naar de wettelijke regeling en de toepassing van mediation in strafzaken in Duitsland, Oostenrijk en Frankrijk*, Nijmegen, juli 2011 (niet gepubliceerd).

⁵ Zie ook de verwijzing van de Minister van Veiligheid en Justitie naar dit onderzoek in antwoord op Kamervraag 2306, AH 2306, 2012Z05241.

Evenmin als de betaling van griffierechten daadwerkelijk de kosten van de bestuurs- of burgerlijke rechtspraak zullen kunnen dekken, zal dat met een kostenveroordeling in strafzaken het geval zijn. Met zekere regelmaat komt het voor dat de totale kosten van het politionele en justitiële onderzoek in de tonnen of zelfs miljoenen euro's lopen. Het lijkt nauwelijks denkbaar dat een wettelijke regeling ooit zal kunnen bewerkstelligen dat ook dergelijke bedragen zullen kunnen worden terugverdiend, maar anderzijds lijkt een onderzoek gewenst om na te gaan in hoeverre kostenveroordeling in het recht van andere landen voorkomt en hoe deze modaliteit daar functioneert.

1.3. *De kostenveroordeling in historisch perspectief*

De verdeling van de proceskosten tussen de procespartijen is niets nieuws. Dat uitgangspunt vindt men in het burgerlijk proces en het bestuursproces al sinds de totstandkoming van de wetgeving daarvoor, maar uit de geschiedenis van het Wetboek van Strafrecht blijkt die gedachte ook gespeeld te hebben voor het strafproces.

Tot 1896 voorzag het Wetboek van Strafrecht ook in een – zij het zeer beperkte – regeling van een kostenveroordeling van de verdachte, zo deze werd veroordeeld. De regeling was opgenomen in het Wetboek van Strafrecht,⁶ maar bij de herziening van het Wetboek van Strafvordering in 1886 werd het juist geoordeeld die regeling daarin op te nemen (artt. 214 e.v.). De regeling hield in dat bij vonnis de veroordeelde tevens werd verwezen in de kosten van de afgifte van stukken en de oproeping van getuigen (meestal de verbalisanten) en deskundigen, wanneer die op zijn verzoek of op bevel van de president waren gedagvaard. Bij niet betaling binnen vijf jaren nadat de straf ten uitvoer was gelegd, kon een gijzeling van ten hoogste zes maanden plaatsvinden.

De regeling werd door de Raad van State ernstig bekritiseerd. Het was twijfelachtig of er enige reden bestond, nu alle kosten van rechtspraak en executie zonder enig verhaal ten laste van de staat komen, een uitzondering te maken voor de gerechtskosten in engere zin. De Raad was van oordeel dat de kostenveroordeling een onevenredig zware druk op de veroordeelde legde, dat de hoogte van de kosten vaak afhankelijk was van hoogst toevallige omstandigheden en dat in geval van medeveroordeelden er sprake was van hoofdelijke aansprakelijkheid voor kosten ten behoeve van elk der medeveroordeelden gemaakt. Het belangrijkste bezwaar van de Raad evenwel was, dat een veroordeelde die na ommekomst van zijn straf gerehabiliteerd is, nog gedurende vijf jaren het risico loopt te worden gegijzeld en zo plotseling in zijn werk of in de zorg voor zijn gezin gestoord en belemmerd kan worden omwille van een kleine som geld. De opbrengst van de regeling was, mede gelet op de kosten van inning, nauwelijks relevant te noemen. De Raad geeft tegen die achtergrond

⁶ In feite was dit een vertaling van de *Code Pénal* die na 1813 van gelding bleef tot de invoering in 1886 van een eigen nationaal Wetboek van Strafrecht.

dan ook in overweging de regeling te schrappen.⁷ De toenmalige Minister van Justitie Modderman vond de opmerking van de Raad de moeite waard om tot heroverweging over te gaan, maar achtte het, zeker zonder gedegen vooroverleg met het Departement van Financiën, niet het juiste moment om tot schrapping over te gaan. Uiteindelijk is de regeling van de veroordeling in de proceskosten bij Wet van 15 april 1896 op gronden door de Raad genoemd, geschrapt.⁸

Wel in het Wetboek gekomen is de regeling uit artikel 49 Sv op grond waarvan de beloning en vergoeding van de toegevoegde raadsman op de goederen van de verdachte verhaald kunnen worden voor zover de Minister van Justitie zulks wenselijk oordeelt. Bij AMvB zijn regels gesteld met betrekking tot de berekening van het bedrag van de beloning en de vergoeding.⁹ Ofschoon verhaal nooit heeft plaatsgevonden,¹⁰ maakt het duidelijk dat de gedachte om een deel van de proceskosten, bijvoorbeeld de kosten van de toegevoegde raadsman, te verhalen op de verdachte niet geheel vreemd is aan het Nederlandse strafprocesrecht.¹¹

1.4. Europese rechtssystemen waarin reeds in een kostenveroordeling is voorzien

De strafrechtspleging is een kostbare aangelegenheid omdat grote kosten moeten worden gemaakt voor het in stand houden van het strafrechtelijke apparaat in brede zin enerzijds en bijzondere kosten ontstaan voor de afdoening van afzonderlijke strafzaken anderzijds. Vandaar dat in de literatuur in de landen die een veroordeling in de proceskosten kennen een onderscheid gemaakt wordt tussen algemeen noodzakelijke proceskosten en verdere proceskosten.¹² Tot de eerste behoren de kosten die een staat moet maken voor de uitoefening van de strafjustitie in het algemeen, dus de personele en materiële kosten van politie, justitie en tenuitvoerlegging in brede zin. Tot de verdere proceskosten worden gerekend de kosten die de staat moet maken om een individuele strafzaak af te wikkelen. In beginsel komen de algemeen noodzakelijke proceskosten ten laste van de algemene middelen, omdat de staat op het terrein van het strafrecht een monopolie heeft.

Er zijn systemen in Europa die uitdrukkelijk stellen dat de verdachte geen proceskosten hoeft te betalen voor zover de wet niet anders bepaalt, maar bij nadere beschouwing toch een bijdrage van de veroordeelde blijken te vragen in

⁷ E.A. Smidt & H.J. Smidt, *Wetboek van Strafoordering met de geschiedenis der wijzigingen daarin gebracht bij de invoering van het nieuwe Wetboek van Strafrecht*, Haarlem 1886, p. 605-610.

⁸ Zie *Handelingen der Staten Generaal 1894-1895*, Bijlagen 192.3, p. 2-5.

⁹ Zie KB van 3 mei 1949, *Stb.* J 190.

¹⁰ Cleiren & Nijboer, *Tekst en Commentaar Strafoordering*, art. 49, aant. 3.

¹¹ Zie ook de brief van de Staatssecretaris van Justitie van 10 december 2008, *Kamerstukken II* 2008-2009, 31 700-VI, nr. 87.

¹² Vergelijk bijvoorbeeld H.A. Zachariä, *Handbuch des deutschen Strafprozesses*, deel II, Göttingen 1868, p. 700 e.v. en E. Ullmann, *Lehrbuch des österreichischen Strafprozessrechts*, Innsbruck 1882, p. 730.

de proceskosten, soms in de vorm van een griffierecht, zoals onder andere in Frankrijk het geval is, of soms in de vorm van een vast bedrag (*Pauschallbetrag*), hetgeen de situatie is in Oostenrijk.

– *Frankrijk*

Volgens artikel 800-1 van de *Code de procédure pénale* komen alle kosten van de strafrechtspleging ten laste van de staat en kunnen deze niet ten laste van de veroordeelde worden gebracht. Toch zijn enkele kosten uitgezonderd. Zo is iedere veroordeelde volgens artikel 141 van de Wet van 4 januari 1993 verplicht een soort griffierecht te betalen (*droit fixe de procédure*) dat loopt van € 22,- voor een strafbeschikking tot € 375,- voor een uitspraak van de *cour d'assises*.¹³

– *Oostenrijk*

In artikel 380 *Strafprozessordnung* (afgekort: öStPO) is bepaald dat geen rechten worden geheven in strafzaken voor zover de wet niet anders bepaalt, maar dan volgt artikel 381 öStPO waarin een opsomming wordt gegeven van alle kosten die op de veroordeelde kunnen worden verhaald.¹⁴ Dat zijn allereerst de onderzoekskosten van de politie, het openbaar ministerie en de rechter, zij het dat de wet de te vorderen bedragen maximeert. Voor de zaken die door het kantongerecht worden behandeld kan hooguit € 500,- in rekening worden gebracht, voor zaken bij de rechtbank € 1.500,-, bij de meervoudige kamer € 2.500,- en bij de grote strafkamer € 5.000,-. Daarnaast betaalt de veroordeelde de kosten van deskundigen, van rapportages, van reiskosten van getuigen uit het buitenland, de kosten gemaakt om informatie te verkrijgen van instanties of banken, de kosten van de telefoontap, et cetera. Tot slot moet hij nog een bedrag betalen voor de kosten van de psychologische bijstand van het slachtoffer tijdens het strafproces tot ten hoogste € 1.000,-. Bij de vaststelling van de hoogte van de onderzoekskosten die de veroordeelde uiteindelijk moet betalen, houdt de rechter rekening met diens financiële positie en de tijd en moeite die het onderzoek gekost heeft. Al met al kan de rekening voor de veroordeelde aardig oplopen.¹⁵

– *Quickscan*

Naast Oostenrijk is er in Europa nog een aantal landen dat een wettelijke regeling kent waarin de veroordeling van de verdachte in de kosten van zijn strafprocedure is vastgelegd. Een *quickscan*¹⁶ toont aan dat een dergelijke regeling

¹³ Zie S. Guinchard & J. Buisson, *Procédure pénale*, Parijs 2010, p. 288 en p. 1354-1355.

¹⁴ Deze regeling is in de wet gekomen door de *Strafkostengesetz* van 1925. Volgens de Memorie van Toelichting bij die wet 'sollte nicht nur die Verzeichnung der (besonderen) Strafkosten vereinfacht werden, sondern auch die staatliche Personalaufwand wenigstens teilweise Deckung finden'. Zie ook E.M. Fischer, *Kostensatz im Strafprozess*, Wien 2006, p. 1-5.

¹⁵ Aldus C. Bertel & A. Venier, *Strafprozessrecht*, Wien 2011, p. 200-201. Zie voor de regeling in detail F. Lendl, 'Das neue Kostenrecht', *ÖJZ* 1987, p. 717-719.

¹⁶ Alleen de rechtssystemen met een proceswetgeving in een voor de auteur toegankelijke taal zijn onderzocht.

onder andere bestaat in Denemarken,¹⁷ Duitsland,¹⁸ Italië,¹⁹ Noorwegen,²⁰ Portugal,²¹ Engeland,²² Zweden²³ en Zwitserland.²⁴ De wettelijke regeling van de kostenveroordeling is neergelegd in het Wetboek van Strafvordering of in een speciale wet en is soms nader uitgewerkt in uitvoeringsvoorschriften. Vaak bestaat er omvangrijke rechtspraak waarin de wettelijke regelingen nadere invulling hebben gekregen.

De *quickscan* leert dat de regelingen van de veroordeling in de proceskosten zeer onderscheidend zijn en kennelijk uitgaan van zeer verschillende beginnelen. Ter illustratie zal ik van twee landen summier de systemen van kostenveroordeling behandelen, te weten van Denemarken en Italië.

- Denemarken

In Denemarken worden de kosten van de justitieorganen, de politie, de getuigen en de tolk betaald door de staatskas, ongeacht of de verdachte wordt vrijgesproken dan wel wordt veroordeeld. Ook de kosten van de vrijheidsbeneming komen voor rekening van de staat. Wel moet de verdachte die veroordeeld wordt of de appellant wiens appel niet gehonoreerd wordt, de kosten van de procedure terugbetalen aan de staat, in het bijzonder de voorgeschoten kosten van de toegevoegde raadsman,²⁵ maar ook de kosten van het onderzoek voor zover dat geen kosten zijn van de politie. Zo moet hij de kosten van de bloedproef wanneer hij verdacht wordt van rijden onder invloed of de kosten van financiële experts wanneer hij terechtstaat voor een economisch delict, aan de staat terugbetalen. Dit volgt uit artikel 1008 *Retsplejeloven* (Wet op de rechtspleging, afgekort: Rpl). Wanneer de verdachte voor sommige feiten wordt veroordeeld maar voor andere wordt vrijgesproken, wordt hij veroordeeld in de kosten op basis van een ruwe schatting van de rechter. De rechter heeft een grote mate van vrijheid bij de vaststelling van het bedrag dat door de veroordeelde als proceskosten moet worden betaald. Hij kan de kostenveroordeling matigen wanneer hij van oordeel is dat het bedrag onevenredig hoog is gelet op het strafbare feit waarvoor de verdachte veroordeeld is of gelet op de financiële positie van de verdachte. Verder kan het hoofd van de politie, die de proceskosten int, daarvan afzien wanneer de veroordeelde niet in staat is die kosten te beta-

¹⁷ Artikel 1007 en artikel 1008 *Retsplejelov* (Wet op de rechtspleging).

¹⁸ Artikel 464 e.v. *Strafprozessordnung* en artikel 8 *Gerichtskostengesetz*.

¹⁹ Vergelijk artikel 535 *Codice di Procedura Penale* en de verdere uitwerking daarvan in de artikelen 691 e.v.

²⁰ Artikel 436 e.v. *Straffeprosessloven*.

²¹ Vergelijk artikel 8 *Reglamento Custas Processuais* (bijlage III, artikel 18 van het wetsdecreet 34/2008 van 26 februari 2008).

²² Artikel 18 *Prosecution of Offences Act 1985* en *Chapter 76 Criminal Procedure Rules* van 5 april 2010.

²³ Hoofdstuk 31 *Rättegångsbalken* (Wetboek van rechtsvordering).

²⁴ Artikel 416 *Eidgenössischen StPO*.

²⁵ Zie L.B. Langsted, P. Garde & V. Greve, *Criminal Law Denmark*, Kopenhagen 2004, p. 130 en p. 193 e.v.

len of in geval van dringende noodzaak. In de praktijk gebeurt dit, volgens P. Garde die eerst als politiechef en later als rechter daarmee veel ervaring heeft opgedaan, met grote regelmaat. Hij schat dat minder dan tien procent van alle te verhalen kosten daadwerkelijk worden geïnd.²⁶ De verdachte die wordt vrijgesproken wordt slechts veroordeeld in de kosten die veroorzaakt zijn door eigen schuld (art. 1010 Rpl). De andere kosten komen voor rekening van de staat.

– Italië

De regeling van de kostenveroordeling is te vinden in de artikelen 535 e.v. van het Italiaanse Wetboek van Strafvordering en in het *Decreto del Presidente della Repubblica* van 30 mei 2002, nr. 115.²⁷ Het decreet behelst een uitgebreide regeling van de veroordeling in de proceskosten in civiele, administratieve en strafzaken. De regeling maakt een onderscheid tussen terug te vorderen kosten en niet terug te vorderen kosten (*spese ripetibili* en *spese non ripetibili*).

Volgens artikel 5 van de *Decreto* kunnen van de veroordeelde onder andere de kosten worden teruggevorderd voor de betekening van de stukken, voor de gerechtelijke plaatsopneming, voor schadeloosstelling van getuigen wegens tijdverzuim, voor honoraria en reiskosten van de griffier, voor publicatie van het vonnis en voor de onderhoudskosten van de gedetineerde. De *Decreto* geeft ook aan welke bedragen kunnen worden teruggevorderd. Die bedragen zijn zeker niet kostendekkend. Zo wordt bijvoorbeeld voor een getuige die woont in de plaats waar het proces gehouden wordt € 0,36 per dag gerekend en voor een getuige die elders woont € 0,72 en bij meerdere zittingsdagen € 1,29 per dag.²⁸ De veroordeelde kan worden vrijgesteld van betaling van de proceskosten wanneer hij onvoldoende vermogend is en zich voortaan netjes gedraagt.

Grotere verschillen in de regelingen van de kostenveroordeling in beide landen zijn nauwelijks denkbaar. Waar in Denemarken in beginsel de kostendekkendheid van de proceskostenveroordeling uitgangspunt is, gelden in Italië vaste bedragen waarbij de kostendekkendheid nauwelijks een rol van enige betekenis speelt. De regelingen globaal overziende lijkt de veroordeling van de verdachte in de kosten van de procedure in Italië financieel niet echt te leiden tot een substantiële bijdrage in de proceskosten.

1.5. Kern van de regeling van de kostenveroordeling

Karakteristiek voor alle regelingen inzake de veroordeling in de proceskosten in strafzaken is dat de staatskas of de vervolgende instantie in de wet het recht gekregen heeft de kosten van het strafproces geheel of gedeeltelijk te verhalen op de veroordeelde, niet bij wijze van een extra straf voor het gepleegde strafbare

²⁶ Zie Langsted, Garde & Greve, *Criminal Law Denmark*, op. cit., p. 194.

²⁷ Getiteld: *Testo unico delle disposizioni legislative e regolamentari in materia di spese di giustizia*.

²⁸ Zie de artikelen 45 en 46 van de *Testo unico*.

feit maar omdat de veroordeelde door het plegen van het strafbare feit justitie aanleiding heeft gegeven in het algemeen belang op dat strafbare feit te reageren met een strafrechtelijk onderzoek en in dat kader kosten heeft gemaakt.²⁹

1.6. Keuze voor de bestudering van de regelingen in Duitsland en Engeland

Op basis van de informatie verkregen tijdens de *quickscan* is besloten de systemen van Duitsland en Engeland nader te onderzoeken. De keuze voor de bestudering en beschrijving van de Duitse regeling is ingegeven door de ervaring die bij andere rechtsvergelijkende strafrechtelijke studies met dit land is opgedaan. De veroordeling in de proceskosten is in Duitsland voorwerp geweest van een aantal juridische studies en heeft geleid tot tal van rechterlijke uitspraken. De belangrijkste juridische vraagpunten zijn in de literatuur en rechtspraak behandeld, terwijl ook een goed beeld kan worden geschetst van de toepassing van de regeling in de praktijk.

De keuze voor de bestudering en beschrijving van het systeem van de kostenveroordeling in strafzaken in Engeland is voortgekomen uit het feit dat de te bespreken regelingen, soms in de vorm van beleidsregels zoals dat het geval is met de *Criminal Procedure Rules* (afgekort: CPR), deels van recente datum zijn³⁰ en vrij gedetailleerd aangeven welke proceskosten de veroordeelde voor zijn rekening heeft te nemen. Daarbij komt dat genoemde *Criminal Procedure Rules* in feite de wettelijke vertaling zijn van de praktijk van de gerechten. Bovendien bestaan er veelgeprezen recente commentaren op de regels³¹ en is er een omvangrijk aantal rechterlijke uitspraken over de kostenveroordeling waardoor een treffend beeld kan worden geschetst van de toepassing van de kostenveroordeling in de praktijk.

1.7. Probleemstelling

In dit rechtsvergelijkend onderzoek wordt nagegaan wat de regeling van de kostenveroordeling inhoudt in Duitsland en in Engeland en Wales, hoe de regeling wordt toegepast, tot welke mogelijke problemen de toepassing van de regeling aanleiding heeft gegeven en wat de financiële bijdrage van de toepassing van de regeling is aan de dekking van de kosten van de strafprocedure.

²⁹ Zie voor de geschiedenis van de veroordeling in de proceskosten en de overwegingen die daarbij een rol hebben gespeeld: C.J.A. Mittermaier, *Das Deutsche Strafverfahren in die Fortbildung durch Gerichtsgebrauch und Particular-Gesetzbücher und in genauer Vergleichung mit dem englischen und französischen Straf-Prozesse, Zweither Teil*, Heidelberg 1840, p. 440-446, met verdere literatuur en verwijzingen naar de *Constitutio Criminalis Carolina*.

³⁰ De *Criminal Procedure Rules* zijn voor het eerst in 2005 gepubliceerd en worden jaarlijks, voor zover noodzakelijk, gewijzigd en aangevuld. In april van dit jaar zijn de *Criminal Procedure Rules 2011* gepubliceerd, maar er zijn geen wijzigingen aangebracht in Chapter 76 over de kostenveroordeling.

³¹ Zoals het commentaar van Duncan Atkinson & Tim Moloney, *Blackstone's Guide to the Criminal Procedure Rules*, Oxford University Press 2011.

1.8. Onderzoeksvragen

Conform de onderzoeksoopdracht zullen vijf onderzoeksvragen in dit rechtsvergelijkend onderzoek centraal staan:

1. Welke gedachten liggen ten grondslag aan de invoering van de verplichting tot betaling van de proceskosten?
2. Welke proceskosten kunnen ten laste worden gebracht van de veroordeelde?
3. Wordt bij de kostenveroordeling rekening gehouden met de draagkracht van de veroordeelde en op welke wijze?
4. Hoe wordt de kostenveroordeling ten uitvoer gelegd?
5. Hoe werkt de regeling in de praktijk?

1.9. Plan van aanpak

Na de *quicksan* is voor de beschrijving van de regelingen voor de veroordeling van de verdachte in de proceskosten in Duitsland en Engeland een literatuur- en jurisprudentieonderzoek verricht aan het *Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht* te Freiburg. De uit de literatuur verkregen informatie over de werking van het systeem in de praktijk zijn wat het Duitse systeem betreft vervolgens getoetst in gesprekken en e-mailcontacten met een dertigtal personen, onder wie officieren van justitie, rechters, medewerkers van het parket, ambtenaren van het Ministerie van Justitie en de rekenkamer, alsmede hoogleraren strafprocesrecht in de deelstaten Nordrhein-Westfalen en Baden-Württemberg. Wat de werking van de Engelse regeling betreft zijn er telefonische en e-mailcontacten geweest met een tiental personen in Engeland, onder wie wetenschappers van de *Law School* van de *University of Birmingham* en van de *University of Sussex School of Law*, praktijkjuristen en deskundigen van de *Crown Prosecution Service (CPS)*, alsmede ambtenaren van het *Justice Ministry* in Londen.

De meningen die op basis van gesprekken zijn geuit geven een goed beeld van de bestaande situatie, omdat ze gebaseerd zijn op gesprekken met velen en alleen opgeschreven wanneer deze breed gedragen werden.

In het rapport is nagegaan of de regeling van de veroordeling in de proceskosten dan wel de uitvoering daarvan aanleiding heeft gegeven tot procedures bij de nationale constitutionele rechter en mogelijk is gevolgd door een beroep op het Europees Hof voor de Rechten van de Mens in Straatsburg.

2. De proceskostenveroordeling in Duitsland

2.1. Inleiding

In ieder veroordelend strafvonnis, in ieder *Strafbefehl* of in iedere beslissing waarmee de rechter een strafrechtelijk onderzoek ter zitting met toestemming van het openbaar ministerie en de verdachte zonder veroordelend vonnis beëindigt (*Einstellung des Verfahrens*), moet bepaald worden te wiens lasten de kosten van de procedure moeten komen, aldus artikel 464 van het Duitse Wetboek van Strafvordering, de *Strafprozessordnung* (afgekort: StPO). Dat artikel vormt het begin van een serie bepalingen over de veroordeling tot betaling van proceskosten in zeer verschillende situaties. Een van die situaties wordt in dit hoofdstuk behandeld. Het betreft de betaling van proceskosten aan de staat door de veroordeelde.

In het veroordelend strafvonnis bepaalt de rechter of de veroordeelde de kosten van de strafprocedure aan de staat moet betalen, maar niet voor welke kosten deze aansprakelijk wordt gesteld noch stelt hij de hoogte daarvan vast. De vraag welke kosten van de procedure verhaald kunnen worden op de veroordeelde wordt bepaald door de wet en de hoogte daarvan eveneens. De vaststelling van het totaal aan kosten dat voor rekening van de veroordeelde komt, vindt plaats in een zogenaamd *Kostenfestsetzungsverfahren*, een aparte procedure die losstaat van de strafprocedure, waarin de hoogte van de kosten wordt vastgesteld.

De beslissing over de hoogte van de kosten wordt genomen door een medewerker van het openbaar ministerie. Hij behoort tot de zogenaamde *Rechtspfleger*, dat zijn parketmedewerkers die onder andere belast zijn met de tenuitvoerlegging van vonnissen. De medewerker die belast is met de berekening van de kosten is de *Kostenbeamte*. Hij stelt de hoogte van het bedrag vast dat door de veroordeelde moet worden betaald en zorgt voor de inning daarvan. Tegen de beslissing inzake de hoogte van proceskosten vastgesteld door de *Kostenbeamte* kan beroep worden ingesteld.

2.2. Wet- en regelgevingcomplex

De wettelijke regeling die bepaalt voor welke kosten de veroordeelde partij moet opdraaien, is te vinden in de artikelen 464 tot 474 StPO. De regeling bevat zowel procesrechtelijke bepalingen (artt. 464-464a StPO) als materieelrechtelijke bepalingen (artt. 465 e.v.) over de kosten. De procesrechtelijke bepalingen geven antwoord op drie vragen, te weten:

1. Wanneer moet de rechter een beslissing over de kosten nemen?
2. Welk rechtsmiddel staat tegen die beslissing open?
3. Hoe worden de kosten vastgesteld?

De materieelrechtelijke bepalingen gaan over de inhoud van de kostenveroordeling, in het bijzonder over de vraag wie de kosten moet betalen en in welke omvang (artt. 465 e.v. StPO). Die regeling is er een op hoofdlijnen en vindt nadere uitwerking in een aantal andere wetten en uitvoeringsvoorschriften.

– *Wetten en uitvoeringsvoorschriften op bondsniveau*

De belangrijkste zijn: de *Gerichtskostengesetz* (afgekort: GKG), de *Kostenverzeichnis*, de *Kostenverfügung* en de *Justizbeitrungsordnung*.¹ In deze wet- en regelgeving vindt de *Kostenbeamte* het kader voor de vaststelling van de omvang en categorieën van de kosten, de procedure van de kostenvaststelling en de voorschriften over de wijze van tenuitvoerlegging van de kostenveroordeling.

– *Uitvoeringsvoorschriften op deelstaatniveau*

Naast de regelingen die op bondsniveau tot stand gekomen zijn, hebben alle zestien Duitse deelstaten ook nog eigen additionele uitvoeringsvoorschriften tot stand gebracht. Dat hangt samen met het feit dat de regeling van de proceskosten onderdeel uitmaakt van de zogenaamde concurrerende wetgeving. Dat wil zeggen dat de wetgeving op bondsniveau tot stand komt, maar de uitwerking daarvan overgelaten is aan de wetgever in de deelstaat, althans voor zover het niet gaat om de toepassing van de regelgeving op strafzaken voor gerechten op bondsniveau (art. 83 en art. 92 GG). De uitvoeringsvoorschriften van de deelstaten (de *Verwaltungsvorschriften*) zijn deels *bundeseinheitlich*, dat wil zeggen in alle deelstaten hetzelfde. Verder spelen nog de zogenaamde *Ländervereinbarungen* een rol. Dat zijn afspraken tussen de deelstaten en de Bondsminister van Justitie over de toepassing van de regelingen voor de kostenveroordeling.

Hoewel we ons in de beschrijving van de kostenveroordeling in strafzaken zullen concentreren op de regelingen in het Wetboek van Strafvordering en de *Gerichtskostengesetz*, zullen we waar van belang ook ingaan op de uitvoeringsregelingen. Daar deze uitvoeringsregelingen soms van deelstaat tot deelstaat kunnen verschillen, nemen we die van Nordrhein-Westfalen, de deelstaat die aan de westzijde geheel zijn grens heeft met Nederland en die vaker gebruikt wordt voor de vergelijking met Nederland,² tot voorbeeld.

De strafvorderlijke bepalingen over de kostenveroordeling gelden alleen voor misdrijven. Daarnaast kent de *Ordnungswidrigkeitengesetz* (afgekort: OWiG) ook nog bepalingen over de kostenveroordelingen³ in het zogenaamde *Bussgeldverfahren*, een proces waarin boetes worden bepaald voor gedragingen die onder de OWiG vallen, kort gezegd onze Mulderfeiten. De kostenveroordeling uit de OWiG is in hoge mate gebaseerd op de regeling uit het Wetboek van Strafvordering en zal alleen behandeld worden op die punten die voor dit rap-

¹ Deze wet- en regelgeving is te vinden op <www.gesetze-im-internet.de>.

² De deelstaat is demografisch en sociaal-economisch goed vergelijkbaar met Nederland.

³ Artikelen 46 en 105-109 OWiG.

port van belang zijn. Verder wordt de regeling nader uitgewerkt voor het jeugdstrafrecht in de artikelen 74 en 109 *Jugendgerichtsgesetz* (afgekort: JGG).

Volledigheidshalve verwijs ik, tot slot, naar de artikelen 50 en 121 *Strafvollzugsgesetz*, die respectievelijk een regeling inhouden voor de mogelijke veroordeling in (een deel van) de kosten van de tenuitvoerlegging van de vrijheidsbeneming (*Haftkostenbeitrag*) en van strafrechtelijke beslissingen genomen in het kader van de tenuitvoerlegging van de straf.⁴

2.3. *Gecompliceerde wet- en regelgeving*

Al met al is het kostenrecht een gecompliceerd onderdeel van het procesrecht waarover slechts een beperkt aantal deskundigen zoals de meergenoemde *Kostenbeamten* en sommige wetgevings- en uitvoeringsambtenaren op de Ministeries van Justitie van de deelstaten en de Bond expertise bezitten. Rechters, officieren van justitie en politiefunctionarissen hebben, zo is uit empirisch onderzoek gebleken, slechts een zeer beperkte kennis van het kostenrecht en ontberen vooral kennis van de praktijk. Zo blijken zij amper kijk te hebben op de hoogte van mogelijke proceskosten die de veroordeelde aan de staat moet betalen.⁵

De gecompliceerdheid van de regeling hangt voor een belangrijk deel samen met de omstandigheid dat deze regels bevat voor de veroordeling in de kosten van zeer onderscheiden procesdeelnemers, dus niet alleen voor de verdachte en het openbaar ministerie maar ook voor andere partijen in het strafproces.

2.4. *Partijen op wie de regeling van toepassing is*

Volgens de regeling kunnen acht verschillende partijen veroordeeld worden tot betaling van kosten gemaakt in de strafprocedure. Allereerst kan de verdachte veroordeeld worden tot de betaling van de kosten van het proces aan de staat, aan de *Privatkläger*⁶ en aan de *Nebenkläger*⁷, wanneer hij voor het strafbare feit waarvoor hij terecht heeft gestaan wordt veroordeeld. Vervolgens kan de staat veroordeeld worden in de kosten die gemaakt zijn door de verdachte wanneer de dagvaarding wordt ingetrokken of de strafzaak beëindigd wordt door een sepot alsook wanneer de verdachte geheel of ten dele wordt vrijgesproken.

⁴ Zie voor deze artikelen W. Däubler & M. Spaniol en U. Kamann & B. Volckart, in: J. Feest (red.), *Kommentar zum Strafvollzugsgesetz*, Neuwied: Luchterhand 2006, p. 291-295 en p. 613-616.

⁵ Vergelijk M. Magold, *Die Kostentragungspflicht des Verurteilten. Im Hinblick auf Schuldprinzip, Resozialisierungsprinzip und Selbstbelastungsfreiheit*, Berlijn 2009, p. 164 e.v.

⁶ De *Privatklage* is slechts mogelijk ter zake van bepaalde in artikel 374 StPO opgesomde strafbare feiten, zoals bijvoorbeeld huisvredebreuk, belediging en mishandeling. Het openbaar ministerie dagvaart in deze gevallen alleen als het algemeen belang een bestraffing vordert. Ziet het openbaar ministerie van vervolging af, dan kan de geleadeerde zelf een vervolging instellen. In dat geval fungeert de geleadeerde als *Privatkläger*.

⁷ Dit is de beledigde partij die zich in de strafprocedure gevoegd heeft.

Verder kan de medeverdachte op gelijke wijze als de verdachte veroordeeld worden de proceskosten te betalen. Ook kan degene die een valse aangifte doet die leidt tot opsporingshandelingen en een eventueel proces, veroordeeld worden aan de staat en aan de ten onrechte verdachte de kosten te betalen die deze gemaakt hebben in dat kader.

Tot slot geldt dat degenen die zich hebben teruggetrokken als *Privatkläger* of als *Nebenkläger* en het slachtoffer dat in een *Adhäsionsverfahren*⁸ zijn verzoek om zich in de strafprocedure te mogen voegen als beledigde partij heeft ingetrokken, kunnen worden veroordeeld in de betaling van de proceskosten.

De regeling van veroordeling tot betaling van kosten gemaakt in de strafprocedure geldt voor kwalitatief en kwantitatief zeer onderscheiden groepen. Het zich terugtrekken als *Privatkläger* of *Nebenkläger* bijvoorbeeld komt niet vaak voor en dus is de veroordeling van hen in de daardoor veroorzaakte proceskosten van relatief gering belang. Ook de valse aangifte die leidt tot opsporingshandelingen en tot een proces is een niet veelvoorkomend verschijnsel. De behandeling van de kostenveroordeling van al die partijen in één regeling levert in wetstechnisch opzicht, zo blijkt in de praktijk, problemen op en leidt tot stevige kritiek op de regeling.

2.5. Concentratie op de veroordeelde

In dit rapport behandelen we conform de opdracht alleen de strafvorderlijke regeling van de veroordeling tot betaling van de proceskosten aan de staat door de veroordeelde. Wij gaan niet in op de veroordeling tot betaling van de kosten door de veroordeelde aan de *Privatkläger* en *Nebenkläger*, daar deze rechtsfiguren naar Nederlands procesrecht onbekend zijn en het geen toegevoegde waarde voor ons onderzoek heeft om de specifieke problemen waartoe die veroordeling kan leiden daarin te betrekken. Verder gaan we niet in op de kostenveroordeling van andere bij het strafproces betrokkenen, zoals advocaten, getuigen en andere procesdeelnemers, die onder omstandigheden ook door de rechter kan worden uitgesproken. Tot slot blijft ook de veroordeling in de kosten van de persoon door wiens valse aangifte een verdachte terecht heeft moeten staan of die zich als vervolgende of beledigde partij uit het proces heeft teruggetrokken buiten beschouwing.

2.6. De geschiedenis van de Duitse regeling

Tot aan het begin van de negentiende eeuw bestond het idee dat een regeling van de veroordeling in de betaling van de proceskosten niet opportuun was omdat – anders dan in het civiele proces – het strafproces in het algemeen belang plaatsvond en het daarom niet juist werd gevonden de kosten daarvan aan een privépersoon toe te rekenen. Maar in Pruisen werd als gevolg van staat-

⁸ Zie voor deze procedure de artikelen 403-406c StPO.

rechtelijke veranderingen en mede op financiële gronden van deze idee afstand genomen in de Pruisische *Criminalordnung* van 1805. En zo kende deze in de artikelen 604-638 een uitvoerige regeling van de proceskosten waarbij werd uitgegaan van een *Gerichtskostenpflichtigkeit*, een opvatting die geleidelijk ook in de wetboeken van veel Duitse staten, zoals Baden en Hamburg, werd overgenomen.

Gelet op de machtspositie van Pruisen bij de totstandkoming van de Duitse eenheid in 1870 wekt het geen verwondering dat bij de beraadslagingen over de nieuwe strafproceswetgeving rekening werd gehouden met die opvatting. Tijdens de parlementaire behandeling van het nieuwe wetboek werd niet over de daarin voorziene kostenregeling gedebatteerd omdat het eigenlijk reeds bestaand recht was.⁹ Het eerste Duitse Wetboek van Strafvordering van 1877 bevatte dus zo een regeling in de artikelen 496-506 (oud).¹⁰

Volgens de toelichting op het ontwerp *Gerichtskostengesetz* van 1878, waarin onder andere regels zijn opgenomen over de hoogte van de griffierechten en de berekening van de proceskosten in rechterlijke procedures in het straf-, civiele en bestuursrecht, moeten de proceskosten niet alleen uit belastinggelden worden gefinancierd, maar ook uit door op het proces betrekking hebbende afdrachten van degenen die van de justitiële diensten gebruik hebben gemaakt.¹¹

De *Gerichtskostenpflichtigkeit* – de door de rechter opgelegde plicht tot betaling van de proceskosten – was aanvankelijk gebaseerd op de mate van schuld van de verdachte aan het strafbare feit hetgeen moge blijken uit het volgende citaat uit een toen toonaangevend handboek procesrecht: ‘Den Verurtheilten trifft die Ersatzpflicht nur nach dem Masse seines Verschuldens’.¹² Ook in de eerste rechtspraak van het *Reichsgericht* over de regeling klinkt die opvatting door.¹³

Vooraf op het punt van de grondslag van de kostenveroordeling zijn de opvattingen aanzienlijk gewijzigd. In de nieuwe regeling van de kostenveroordeling, die tot stand is gekomen in 1933, komt duidelijker tot uitdrukking dat deze niet meer gebaseerd is op de mate van schuld, maar op een geobjectiveerd *Veranlassungsprinzip*. Dat heeft grote consequenties voor de toepassing van de regeling, omdat niet alleen toerekenbare maar ook ontoerekenbare daders tot de betaling van de kosten veroordeeld kunnen worden. De wettelijke regeling is in de afgelopen decennia tal van keren gewijzigd, maar twee wijzigingen zijn van groot belang.

⁹ Magold, *Die Kostentragungspflicht*, op. cit., p. 11.

¹⁰ Vergelijk voor de geschiedenis van de regeling R.-J. Foellmer, *Soll der Verurteilte die Kosten des Strafverfahrens tragen?*, Göttingen 1981, p. 17-26 en Magold, *Die Kostentragungspflicht*, op. cit., p. 8-13 met verdere literatuurverwijzingen.

¹¹ *Entwurf eines Gerichtskostengesetzes 1878*, p. 25, geparafraseerd in B.D. Meier, *Die Kostenlast des Verurteilten. Eine empirische Untersuchung zur kriminalpolitischen und fiskalischen Bedeutung des strafprozessualen Kostenrechts*, im Auftrag des Bundesministers der Justiz, Köln: Bundesanzeiger 1991, p. 25.

¹² Zie E. Ullmann, *Lehrbuch des deutschen Strafprozessrechts*, München 1893, p. 650.

¹³ Vergelijk onder andere Reichsgericht, Urteil vom 10.12.1889, *Entscheidungssammlung des Reichsgerichts in Strafsachen*, Bd. 20, p. 118-119.

De eerste wijziging betrof de oude regel dat in geval van vrijspraak de rechter alleen de staat moest veroordelen in de kosten van het proces indien hij had vastgesteld dat de verdachte onschuldig was en dus ten onrechte als verdachte was beschouwd. Dat betekende dat er sprake was van twee soorten vrijspraak: de vrijspraak wegens bewezen onschuld en de vrijspraak bij gebrek aan bewijs die dan ook betiteld werd als vrijspraak tweede klasse. Onder invloed van zware kritiek¹⁴ en de rechtspraak van het Europese Hof ter zake van artikel 6 lid 2 EVRM¹⁵ (het vermoeden van onschuld), werd de regeling zo gewijzigd dat ook in gevallen van vrijspraak wegens gebrek aan bewijs er recht bestaat op vergoeding van de kosten door de staat, enkele uitzonderingen daargelaten (art. 467 StPO).

De tweede belangrijke wijziging is ingegeven door veranderde inzichten ten aanzien van de positie en bescherming van slachtoffers. Zij hebben recht op de vergoeding van hun kosten door de veroordeelde als zij zijn opgetreden als *Nebenkläger* (art. 472 StPO).¹⁶

2.7. Grondslag van de regeling

Het feit dat de regeling van de kostenveroordeling voor tal van onderscheiden situaties en voor zeer verschillende procesdeelnemers moet gelden¹⁷ brengt met zich mee dat de grondslag voor de regeling mogelijk niet eenduidig zal zijn en heeft geleid tot veel strafprocessueel debat over uitgangspunten en gronden voor de betalingsverplichting en heeft gemaakt dat de regeling tot vrij recent ter discussie werd gesteld.

In de literatuur is sinds de totstandkoming van de regeling gezocht naar een beginsel dat ten grondslag zou liggen aan de verplichting om de kosten van de strafprocedure te betalen. Lang is het uitgangspunt geweest dat elke veroordeling tot betaling van de kosten steunde op het *Veranlassungsprinzip*, het beginsel dat degene die de kosten heeft veroorzaakt daarvoor ook aansprakelijk kan worden gehouden. In latere publicaties werd erop gewezen dat dit beginsel dan wel de grondslag mocht zijn voor de verplichting van de veroordeelde verdachte om de kosten van de procedure te betalen aan de staat, maar dat dit beginsel niet de grondslag kon zijn voor elke veroordeling in de kosten. Tal van auteurs hebben met deze vraag geworsteld, zo zelfs dat verschillende auteurs van naam, zoals Von Hippel, Von Beling en Graf zu Dohna, in de eerste helft van de twintigste eeuw zo ver gingen dat zij uitdrukkelijk stelden dat er aan de regeling helemaal geen beginsel ten grond-

¹⁴ Zie E. Göhler, 'Zur Auslegung der neuen Kostenvorschriften der Strafprozessordnung', *NJW* 1970, p. 454-458 en W. Hassemer, 'Dogmatische, kriminalpolitische und verfassungsrechtliche Bedenken gegen die Kostentragungspflicht des verurteilten Angeklagten', *ZStW* 1973, p. 651-671.

¹⁵ Zie hierover meer uitvoerig Löwe-Rosenberg, *Die Strafprozessordnung und das Gerichtsverfassungsgesetz, Großkommentar*, Berlijn 2010 (art. 467 StPO).

¹⁶ Zie voor een gedetailleerd overzicht van de wetswijzigingen H. Hilger, in: Löwe-Rosenberg, *Die Strafprozessordnung und das Gerichtsverfassungsgesetz*, Berlijn 2010, Bd. 9, p. 417 e.v.

¹⁷ In het veel gebruikte *Beck'sche Kurz-Kommentare* van L. Meyer-Gossner & B. Schmitt, *Strafprozessordnung*, München 2011, omvat de behandeling van de bepalingen over het kostenrecht bijna vijftig dichtbedrukte pagina's.

slag lag.¹⁸ De stand van de wetenschap is nu zo, dat de meeste auteurs ervan uitgaan dat de regeling van de betaling in de proceskosten zelf gebaseerd is op het *Veranlassungsprinzip*, maar dat dit beginsel niet maatgevend of dragend is voor alle bepalingen uit de regeling van de kostenveroordeling. Voor sommige bepalingen, in het bijzonder de artikelen 464c, 467 leden 2 en 3, en artikel 469 StPO (op grond waarvan de verdachte ongeacht de uitkomst van de strafzaak veroordeeld wordt in de kosten die hij door verzuim veroorzaakt heeft), vormt het *Verschuldensprinzip* de grondslag. Voor andere bepalingen uit de regeling van de kostenveroordeling vormt het beginsel van redelijkheid en billijkheid, het *Billigkeitsprinzip*, de grondslag voor de veroordeling tot betaling van de kosten. Dit geldt onder andere bij artikel 465 lid 2 StPO, dat de situatie behandelt dat er voor de vaststelling van bepaalde belastende of ontlastende omstandigheden bijzondere kosten zijn gemaakt in het belang van de verdachte. In dat geval kan de rechter bepalen dat deze voor rekening van de staat komen, indien het onredelijk zou zijn deze ten laste van de verdachte te laten komen. Ook voor de betaling door de staat aan de gewezen verdachte wiens zaak is geseponeerd of die is vrijgesproken geldt dit, daar hij zich in het algemeen belang opofferingen heeft moeten getroosten die door een betaling van de kant van de staat hersteld moeten worden.

Er blijken drie beginselen of overwegingen bij de Duitse regeling van de veroordeling in de proceskosten een rol te spelen, maar in de rechtspraak en literatuur¹⁹ wordt unaniem het *Veranlassungsprinzip* als grond voor een veroordeling van de veroordeelde in de proceskosten genoemd: degene die de kosten veroorzaakt heeft moet deze ook voor zijn rekening nemen. Wanneer de veroordeelde door de rechter verplicht wordt de kosten van het proces te betalen, vindt dat zijn grond in het feit dat hij door een handeling in strijd met de wet te hebben gepleegd een strafrechtelijke vervolging heeft uitgelokt die tot kosten heeft geleid.

2.8. Wanneer een kostenveroordeling van de verdachte?

Uitgangspunt van de regeling van de kosten van het strafproces is dat in ieder vonnis, in ieder *Strafbefehl* (art. 409 StPO) en in ieder *Bussgeldbescheid* (art. 46 OWiG), een besluit genomen wordt over de vraag wie dient op te komen voor de kosten van de strafprocedure: de verdachte²⁰ of de staat. Datzelfde geldt als de zaak door de rechter (in de regel met toestemming van het openbaar ministerie en de verdachte) wordt *eingestellt*, dat wil zeggen wordt afgesloten met een (voorwaardelijk) rechterlijk sepot, (artt. 153 lid 2, 153a lid 2, 153b lid 2, 153e lid 2 en 154b lid 4 StPO), een situatie die in Duitsland op ruime schaal voorkomt.²¹

¹⁸ Vergelijk E. Schmidt, *Lehrkommentar zur Strafprozessordnung und zum Gerichtsverfassungsgesetz, Teil II*, Göttingen 1957, p. 1282.

¹⁹ OLG Hamm, Beschluss vom 29.12.1982, *NStZ* 1983, p. 571, BVerfG, Beschluss vom 19.1.1965, *BVerfGE*, Bd. 18, p. 302, BVerfG, Beschluss vom 8.6.1971, *BVerfGE*, Bd. 31, p. 137 en BGH, Beschluss vom 24.1.1973, *BGHSt*, Bd. 25, p. 109. Zie ook: Hassemer, 'Dogmatische, kriminalpolitische und verfassungsrechtliche Bedenken', op. cit., p. 658 en Hilger, in: Löwe-Rosenberg, *Die Strafprozessordnung*, op. cit., art. 464, rdnr. 15.

²⁰ Bij verkeersovertredingen is dat de kentekenhouder wanneer de bestuurder niet te traceren is (art. 25a *Strassenverkehrsgesetz*).

²¹ Zie Peter J.P. Tak & Jan P.S. Fiselier, *Duitsland-Nederland en de afdoening van strafzaken*, Nijmegen 2002, p. 88-89.

2.9. Voorwaarden voor een kostenveroordeling van de verdachte

Een veroordeling van de verdachte in de kosten kan in beginsel alleen plaatsvinden als aan drie eisen is voldaan.

Allereerst moet de zaak bij een gerecht aanhangig zijn geweest. De verdachte kan derhalve nooit belast worden met de kosten van een opsporingsonderzoek dat uitmondt in een sepot wegens geringe schuld of in een voorwaardelijk sepot.

Verder moet de zaak geleid hebben tot een veroordelende eindbeslissing. Daarvan is niet alleen sprake als de verdachte een al dan niet voorwaardelijke straf opgelegd heeft gekregen, maar ook als de verdachte is vrijgesproken wegens ontoerekenbaarheid maar hem een maatregel van *Besserung und Sicherung*, zoals de opname in een psychiatrisch ziekenhuis, of de *Sicherungsverwahrung*, de Duitse vorm van onze tbs, is opgelegd (artt. 61 e.v. StGB).²²

Tot slot geldt de eis dat het vonnis in kracht van gewijsde moet zijn gegaan. Als aan al deze voorwaarden is voldaan, moet de rechter tot de beslissing overgaan dat de veroordeelde (bepaalde) kosten zal hebben te dragen. In beginsel heeft hij geen discretionaire bevoegdheid om van een kostenveroordeling af te zien.

Komt de veroordeelde voor het in kracht van gewijsde gaan van het vonnis te sterven, dan kan de kostenveroordeling niet verhaald worden op de erfgenamen (art. 465 lid 3 StPO).²³ Dat geldt niet wanneer het overlijden plaatsvindt na het in kracht van gewijsde gaan.²⁴

Neemt het gerecht geen beslissing over de betaling van de kosten, dan komen deze ten laste van de staat.²⁵ Het is de rechter niet toegestaan achteraf een verzuim goed te maken. Overigens kan het openbaar ministerie met een *sofortige Beschwerde* (art. 311 StPO) binnen de termijn van een week tegen het ontbreken van een kostenveroordeling beroep aantekenen.²⁶

2.10. Uitzonderingen op de rechterlijke verplichting tot kostenveroordeling

Op de algemene regel dat aan drie voorwaarden voldaan moet zijn voor de kostenveroordeling van de veroordeelde verdachte, bestaan echter uitzonderingen.

Onder omstandigheden kan de rechter, hoewel aan de voorwaarden is voldaan, geheel of gedeeltelijk van een kostenveroordelingsbeslissing afzien wanneer hij die onbillijk acht (art. 465 lid 2 StPO). Deze omstandigheid doet zich

²² Benthin, in: Radtke-Homann, *Strafprozessordnung, Kommentar*, München 2011, p. 2193.

²³ Het thema 'dood van de verdachte en kostenveroordeling' kan nog verder geproblematiseerd worden en er zijn dan tal van vraagpunten. Zie H. Schmidt, 'Streitfragen im Recht der Kosten des Verfahrens, §§ 464 ff. StPO', in: H. Hasenpflug (red.), *Festschrift für Karl Schäfer zum 80. Geburtstag*, Berlin 1980, p. 231-241.

²⁴ Benthin, in: Radtke-Hohmann, *Strafprozessordnung*, op. cit., p. 2195.

²⁵ OLG Stuttgart, Beschluss vom 30.5.1973, MDR 1973, p. 869.

²⁶ Meyer-Gossner & Schmitt, *Strafprozessordnung*, op. cit., p. 1654.

voor wanneer in het kader van een onderzoek naar belastende en ontlastende omstandigheden kosten zijn gemaakt, die in het voordeel van de verdachte hebben gepleit. Het zou dan onbillijk zijn deze kosten geheel of gedeeltelijk te zijnen laste te laten komen.

Dat geldt temeer als dat onderzoek heeft geleid tot een gedeeltelijke veroordeling. De kosten van dat onderzoek, voor zover ze betrekking hebben gehad op het onderdeel waarop de verdachte is vrijgesproken, komen dan in beginsel niet voor zijn rekening, tenzij die vrijspraak nauwelijks enige betekenis heeft in het licht van de veroordeling.²⁷ In dat geval zal het gerecht moeten bepalen dat deze kosten voor rekening van de staat komen.

Bij een gedeeltelijke veroordeling zal dus een verdeling van de totale kosten van de procedure tussen de verdachte en de staat moeten plaatsvinden, aldus het *Bundesgerichtshof*.²⁸

Stel dat een verdachte terecht heeft gestaan voor het veroorzaken van een aanrijding met letsel maar alleen wordt veroordeeld voor de aanrijding. In het vonnis moet de rechter dan de verdeling tot uitdrukking brengen. Bij deze deelvrijspraak kan de rechter bijvoorbeeld de volgende verdeling bepalen: de staat wordt veroordeeld tot betaling van drie vierde van de proceskosten en de noodzakelijke kosten van de verdachte en de veroordeelde voor een vierde daarvan. De rechter kan ook bepalen dat bij de kostenveroordeling bepaalde kosten worden uitgezonderd. De kostenveroordeling luidt dan als volgt: de verdachte wordt veroordeeld in de proceskosten, met uitzondering van die kosten die hij gemaakt heeft in het kader van de verdenking van het toebrengen van letsel die ten laste van de staatskas komen.

Een andere uitzondering op de plicht om tot een kostenveroordeling over te gaan geldt wanneer de behandeling van een strafzaak ter terechtzitting afgesloten wordt met een rechterlijk sepot. Dan kan de rechter afzien van de kostenveroordeling van de gewezen verdachte en de kosten ten laste laten komen van de staat. De mogelijkheid van een rechterlijk sepot bestaat in Duitsland in een aantal gevallen. Veel voorkomend is het rechterlijk sepot bij misdrijven waarop een minimumgevangenisstraf staat van minder dan een jaar (art. 12 StGB), in het geval ter zitting blijkt dat er sprake is van geringe schuld en het ontbreken van het algemeen belang en het openbaar ministerie alsmede de verdachte daarmee instemmen (art. 153 StPO). Hetzelfde geldt wanneer het gerecht de zaak seponeert omdat de voorwaarden aanwezig zijn voor een schuldigverklaring zonder toepassing van straf (art. 153b StPO).²⁹ In deze gevallen heeft de rechter de vrijheid te kiezen tussen een kostenveroordeling van de verdachte of van de staat en speelt de sterkte van de verdenking een belangrijke rol.³⁰

²⁷ L. Niesler, in: J.P. Graf, *Strafprozessordnung*, München 2010, p. 1918.

²⁸ Zie BGH, Beschluss vom 24.1.1973, *NJW* 1973, p. 665 en OLG Karlsruhe, Beschluss vom 2.3.1998, *NStZ* 1998, p. 317.

²⁹ Zie Tak & Fiselier, *Duitsland-Nederland*, op. cit., p. 87-90.

³⁰ BVerfG, Beschluss vom 29.5.1990, *NJW* 1990, p. 2741.

2.11. Kostenveroordeling bij medeverdachten

Hoe zit het met de kostenveroordeling als er sprake is van een of meer medeverdachten die voor dezelfde feiten veroordeeld worden? Voor dat geval gaat de wet uit van een gedeelde aansprakelijkheid voor de betaling van de kosten. Bij drie medeverdachten bijvoorbeeld is ieder voor een derde van de kosten die de staat gemaakt heeft aansprakelijk, ook als later blijkt dat een van de medeverdachten niet in staat is of zal zijn om zijn deel van de proceskosten te betalen. Daarnaast moet iedere verdachte zijn eigen griffierechten en zelf gemaakte proceskosten, zoals bijvoorbeeld de kosten van een tolk, de vergoeding voor de toegevoegde raadsman of de kosten van de psychiatrische rapportage, betalen.³¹ De rechter behoeft die gedeeltelijke aansprakelijkheid niet in zijn vonnis vast te leggen omdat deze voortvloeit uit art. 466 StPO.

2.12. Kostenveroordeling bij vrijspraak

Op het uitgangspunt dat een verdachte alleen in tot de betaling van de proceskosten kan worden veroordeeld in geval tegen hem een veroordelend vonnis is uitgesproken, bestaan enkele uitzonderingen. Deze zijn in artikel 467 lid 2 en lid 3 StPO geregeld. In sommige van de daar genoemde gevallen moet de rechter tot een kostenveroordeling overgaan, in andere gevallen ligt het in zijn discretionaire bevoegdheid. Zo moet de rechter de verdachte, ondanks een vrijspraak in diens zaak, toch veroordelen tot betaling van die (veelal extra) proceskosten die de verdachte veroorzaakt heeft door een toe te rekenen verzuim (*schuldhaftes Säumnis*).

Algemeen wordt aangenomen dat onder het begrip toe te rekenen verzuim verstaan wordt, dat de verdachte door eigen schuld een termijn heeft laten verlopen of op de zitting verstek heeft laten gaan terwijl hij daarvoor een verontschuldigbare reden had, maar heeft nagelaten de rechtbank daarvan tevoren op de hoogte te brengen.³² Er is geen sprake van een toe te rekenen verzuim wanneer de verdachte heeft nagelaten tijdig ontlastende feiten of bewijsmiddelen naar voren te brengen.³³

Verder moet de rechter de verdachte ondanks een latere vrijspraak toch tot betaling van de proceskosten veroordelen wanneer deze, bijvoorbeeld tijdens het verhoor in een andere strafzaak of als getuige, door het afleggen van een valse bekentenis of door zichzelf aan te geven als dader of deelnemer aan een strafbaar feit, een vervolging over zichzelf afroept.

In het geval de verdachte zichzelf belast heeft door op essentiële punten in strijd met de waarheid te verklaren of door in tegenspraak met eerdere verklaringen te verklaren, of door tijdens het opsporingsonderzoek of het onderzoek

³¹ OLG Koblenz, Beschluss vom 21.11.2001, *NStZ-RR* 2002, p. 160.

³² OLG Stuttgart, Beschluss vom 5.12.1973, *NJW* 1974, p. 512.

³³ BVerfG, Beschluss vom 14.9.1992, *NStZ* 1993, p. 195.

ter zitting essentiële ontlastende omstandigheden bewust³⁴ te verzwijgen terwijl hij zich wel over de beschuldiging heeft uitgelaten, dan wel wanneer hij niet veroordeeld wordt omdat er sprake is van een vervolgingsuitsluitingsgrond, kan het gerecht evenwel afzien van de kostenveroordeling.³⁵

2.13. *Kostenveroordeling van jeugdigen en jongvolwassenen*

Wat de kostenveroordeling in strafzaken tegen jeugdigen en jongvolwassenen betreft, gelden volgens artikel 2 *Jugendgerichtsgesetz* (afgekort: JGG) in beginsel dezelfde regels als in het volwassenenstrafrecht met een belangrijke uitzondering. Volgens de artikelen 74 en 109 JGG kan de rechter bepalen dat de proceskosten in het geheel niet of slechts ten dele ten laste van de veroordeelde worden gebracht. Hier heeft de rechter dus een discretionaire bevoegdheid over de kostenveroordeling, ook voor zover het de kosten betreft die de jeugdige verdachte zelf moet maken. Als de verdachte over onvoldoende middelen beschikt of wanneer het opvoedkundige doel van de opgelegde straf in gevaar komt, kan de rechter bepalen dat de proceskosten ten laste van de staat komen.³⁶

2.14. *Welke kosten kunnen ten laste worden gebracht van de veroordeelde?*

Een belangrijke vraag is wat onder het begrip ‘kosten die ten laste van de veroordeelde kunnen worden gebracht’ moet worden verstaan. De wet geeft geen opsomming van de kosten en tal van kosten blijken immers buiten de regeling van de kostenveroordeling te vallen. Dat betekent dat lang niet alle kosten die door de staat gemaakt zijn in het kader van de strafprocedure op de veroordeelde verhaald kunnen worden. Dat geldt in het bijzonder voor de algemene kosten voor de strafrechtspleging. De kosten die samenhangen met de instandhouding van het strafrechtelijk apparaat, zoals de salariskosten van rechters en officieren van justitie, de bouw en het onderhoud van de gerechtsgebouwen of de administratie, vallen buiten de kostenveroordeling.³⁷ Dat wil overigens niet zeggen dat deze kosten geheel buiten beschouwing blijven want ook in strafzaken worden griffierechten gerekend.

2.15. *Kosten zijnde griffierechten en onkosten*

Artikel 464 StPO spreekt van een veroordeling in de kosten. De kosten van de strafprocedure, die door de veroordeelde moeten worden betaald zodra het

³⁴ OLG Braunschweig, Beschluss vom 28.8.1972, *NJW* 1973, p. 158.

³⁵ Zie voor verdere details Benthin, in: Radtke-Homann, *Strafprozessordnung*, op. cit., p. 2198-2204.

³⁶ Benthin, in: Radtke-Homann, *Strafprozessordnung*, op. cit., p. 2174-2175. Anders: Niesler, in: Graf, *Strafprozessordnung*, op. cit., p. 1918.

³⁷ Zie hierover de mooie rechtsfilosofische beschouwingen van K. Peters, *Strafprozess. Ein Lehrbuch*, Heidelberg 1985, p. 704-710.

vonnis in kracht van gewijsde is gegaan (art. 8 GKG), betreffen de *Gebühren* enerzijds en de *Auslagen* anderzijds (art. 464a StPO).

De *Gebühren* zijn de griffierechten die worden opgelegd in de vorm van vaste bedragen vanwege het gebruikmaken van de rechterlijke instantie zonder dat in het bedrag de omvang van de feitelijke werkzaamheden die daardoor zijn ontstaan tot uitdrukking komt.

De *Auslagen* zijn de onkosten die de staat gemaakt heeft om de strafprocedure te kunnen voeren. Tot de laatste behoren de kosten die gemaakt zijn ter voorbereiding van de dagvaarding, kosten die samenhangen met het onderzoek ter terechtzitting en de kosten ter voorbereiding van een op initiatief van de veroordeelde aangevangen herzieningsprocedure.³⁸

Tot slot vallen onder de kosten waartoe de rechter de verdachte veroordeelt ook de kosten van de tenuitvoerlegging. Wanneer de rechter het nodig oordeelt een justitiële deurwaarder (*Gerichtsvollzieher*) te belasten met de inning van een geldstraf, komen de kosten daarvan voor rekening van de veroordeelde.

2.16. De hoogte van de griffierechten

In de *Gerichtskostengesetz* (afgekort: GKG) vindt men de regeling voor de bepaling van de hoogte van de griffierechten en de kosten die ten laste van de veroordeelde komen. De griffierechten in strafzaken zijn in deel 3 van de *Kostenverzeichnis* (bijlage 1 bij de GKG, nummers 3110 tot 3602), vastgelegd en zijn verschillend naar de opgelegde strafsoort en strafhoogte.³⁹ De regeling van de griffierechten is uitgebreid en wij volstaan hier met de meest voorkomende griffierechten.

Bij een veroordeling tot een gevangenisstraf van zes maanden of een geldstraf van ten hoogste 180 dagboeten bedraagt het griffierecht per instantie € 120,-. Bij een vrijheidsstraf van een jaar en meer dan 180 dagboeten bedraagt het griffierecht € 240,-. Bij een vrijheidstraf tot twee jaren is dat € 360,-, bij vier jaren € 480,-, bij tien jaren € 600,- en bij meer dan tien jaren of een levenslange gevangenisstraf € 900,-. In geval een maatregel wordt opgelegd bedraagt het griffierecht € 60,-. Bij een *Strafbefehl* geldt de helft van het bedrag aan de in de strafprocedure verschuldigde griffierechten, zelfs als tegen het *Strafbefehl* beroep is aangetekend en de zaak op de zitting is behandeld.

Bij geldboetes wordt het griffierecht berekend in een percentage van tien procent met een minimum van € 40,- en een maximum van € 15.000,-. De griffierechten voor het *Bussgeldverfahren* zijn in de nummers 4110 tot 4500 vastgelegd. De hiervoor genoemde griffierechten voor geldboetes gelden ook als de

³⁸ Niesler, in: Graf, *Strafprozessordnung*, op. cit., p. 1911.

³⁹ In een aantal handboeken en commentaren op het Wetboek van Strafvordering van zeer recente datum, onder andere Löwe-Rosenberg, *Die Strafprozessordnung und das Gerichtsverfassungsgesetz* en W. Joecks, *Strafprozessordnung* (p. 841), wordt nog verwezen naar de oude GKG en bijbehorende *Kostenverzeichnis*. Wij hebben gebruik gemaakt van de tekst die geldt sinds de laatste wijziging van 24 november 2011, *BGBI. I*, p. 718 e.v.

rechter in een *Bussgeldverfahren* een geldboete op grond van de OWiG oplegt. Wordt beroep aangetekend tegen het *Bussgeld* of wordt het beroep ingetrokken, dan bedraagt het griffierecht de helft.

Wanneer de veroordeelde in hoger beroep gaat, bedragen de griffierechten anderhalf keer het griffierecht in eerste aanleg. Wordt het beroep ingetrokken, dan is het griffierecht de helft van het recht in eerste aanleg. Bij beroep in cassatie is het griffierecht twee keer dat van eerste aanleg en één keer als de veroordeelde het beroep intrekt. Bij afwijzing van een aanvraag tot herziening is het griffierecht de helft van het recht in eerste aanleg en bij een herziening die wordt afgewezen is het recht gelijk aan dat van behandeling in eerste aanleg.⁴⁰

2.17. Onkosten

De wet bevat geen opsomming van de onkosten waartoe de verdachte moet worden veroordeeld. In de rechtspraak is het begrip onkosten nader uitgewerkt. Uit bestudering van de rechtspraak wordt evenwel lang niet altijd duidelijk waarom sommige onkosten wel en andere niet worden gerekend tot de proceskosten. Ook in de literatuur bestaat op dit punt geen helder beeld. Tekenend hiervoor zijn de verschillen van opvatting of de kosten van een advies over de voorwaardelijke invrijheidstelling onder de kostenveroordeling van de veroordeelde kunnen vallen. Algemeen wordt in aansluiting bij rechtspraak van het *Bundesgerichtshof* aangenomen dat dit het geval is. Maar het *Oberlandesgericht Hamm* heeft sinds 2000 een beargumenteerd afwijkend standpunt. Het stelt dat de kosten niet onder artikel 464a lid 1 StPO vallen omdat ze moeilijk als proceskosten kunnen worden betiteld daar ze pas ontstaan na het in kracht van gewijsde gegaan zijn van het vonnis. Ze ontstaan bovendien niet in het kader van de behandeling van de strafzaak door de strafrechter maar in het kader van een zelfstandige toetsing door de executierechter (het *Strafvollstreckungsgericht*). Verder is voor de veroordeling van die kosten voorzien in een aparte regeling (art. 121 *Strafvollzugsgesetz*). Ondanks dit omvangrijk beargumenteerde afwijkende standpunt blijven gerechten deze kosten tot de proceskosten rekenen.⁴¹

– Kosten gemaakt ter voorbereiding van de dagvaarding

Onder de kosten gemaakt ter voorbereiding van de dagvaarding vallen bijvoorbeeld de kosten van de telefoontap⁴² en de eventueel daarbij ontstane kosten

⁴⁰ In de toelichting op deel 3 van de bijlage wordt nader ingegaan op een aantal bijzondere situaties, bijvoorbeeld dat naast een vrijheidsstraf een geldstraf wordt opgelegd. In dat geval wordt voor de bepaling van de griffierechten dertig dagboeten gerekend als een maand vrijheidsstraf geldstraf. Bij een voorwaardelijke veroordeling is de voorwaardelijk opgelegde straf de maatstaf voor de bepaling van het griffierecht. Zijn er meerdere verdachten, dan moet ieder voor zich het griffierecht betalen dat berekend is aan de hand van de soort en hoogte van de hem opgelegde straf.

⁴¹ Vergelijk Benthin, in: Radtke-Homann, *Strafprozessordnung*, op. cit., p. 2180.

⁴² Vergelijk OLG Koblenz, Beschluss vom 21.11.2001, *NStZ-RR* 2002, p. 160.

van vertaling van de tapgesprekken,⁴³ kosten gemaakt om de verdachte te identificeren zoals kosten voor DNA-onderzoek,⁴⁴ de kosten tot het veiligstellen van bewijsmateriaal zoals het wegslepen en de opslag van een auto waarmee een dodelijk ongeluk is veroorzaakt, en de kosten van de bloedproef.⁴⁵

Naast zeer uitvoerige rechtspraak welke kosten ten laste van de veroordeelde kunnen worden gebracht, bestaat ook veel rechtspraak over uitgaven die door de staat in het kader van de voorbereiding van de dagvaarding zijn gemaakt maar niet onder het begrip kosten vallen, zoals bijvoorbeeld de huur van een computer die gebruikt werd in het kader van een telefoontap,⁴⁶ de kosten van een kredietinstelling voor het uitzoeken en kopiëren van stukken ter voorkoming van een inbeslagneming⁴⁷ en de kosten van een psychologisch onderzoek naar de geschiktheid om voorlopige hechtenis te ondergaan.⁴⁸ Vooral over de vraag of en wanneer kosten van vertalingen van correspondentie verstuurd en ontvangen tijdens het verblijf van de verdachte in voorlopige hechtenis te zijn ten laste mogen worden gebracht, is uitvoerige rechtspraak ontstaan.⁴⁹

– *Kosten gemaakt voor het onderzoek ter terechtzitting*

Niet alleen de kosten gemaakt ter voorbereiding van de dagvaarding vallen onder de kostenveroordeling. Ook de kosten gemaakt voor het onderzoek ter terechtzitting vallen daaronder, zoals bijvoorbeeld de reis- en verblijfkosten van getuigen en deskundigen,⁵⁰ ook als de getuige in voorlopige hechtenis zit of anderszins van zijn vrijheid is beroofd,⁵¹ de kosten van een gerechtelijke plaatsopneming, deskundigenrapportages⁵² en de kosten van de toegevoegde raadsman et cetera. Wat de laatste kosten betreft, de vergoeding voor de toegevoegde raadsman, behoren deze tot de proceskosten, tenzij de verdachte zowel op het moment van de toevoeging alsook op het moment van het in kracht van gewijsde gaan van het vonnis niet over financiële middelen beschikt.⁵³ De kosten die de raadsman moet maken voor de verdediging, zoals bijvoorbeeld kosten voor het kopiëren van het dossier en reis- en verblijfkosten, vallen ook onder de kostenveroordeling. Verder vallen nog daaronder de kosten die samenhangen met beslissingen inzake de tenuitvoerlegging van de straf, zoals de kosten van een advies over een verzoek tot voorwaardelijke invrijheidsstelling.⁵⁴

⁴³ BVerfG, Beschluss vom 7.10.2003, NJW 2004, p. 1095.

⁴⁴ OLG Koblenz, Beschluss vom 21.11.2001, NStZ-RR 2002, p. 160.

⁴⁵ LG Berlin, Beschluss vom 19.8.2005, NStZ 2006, p. 56.

⁴⁶ OLG Celle, Beschluss vom 1.12.2000, NStZ 2001, p. 221.

⁴⁷ BGH, Beschluss vom 8.9.1981, NStZ 1982, p. 118.

⁴⁸ OLG Koblenz, Beschluss vom 8.1.1997, NStZ 1997, p. 256.

⁴⁹ Zie voor deze kwestie Benthin, in: Radtke-Hohmann, *Strafprozessordnung*, op. cit., p. 2178-2179.

⁵⁰ OLG Koblenz, Beschluss vom 4.12.1997, NStZ-RR 1996, p. 64.

⁵¹ OLG Hamm, Beschluss vom 27.6.2000, NStZ-RR 2000, p. 320.

⁵² LG Frankfurt, Beschluss vom 21.7.1977, NJW 1977, p. 1924.

⁵³ BVerfG, Beschluss vom 27.9.2002, NJW 2003, p. 196.

⁵⁴ BGH, Beschluss vom 10.11.1999, NJW 2000, p. 1129.

– *Deskundigenrapportages en kosten tolk en vertaling*

De kosten van deskundigenrapportages kunnen enorm oplopen. In Duitsland wordt in vrijwel elke niet doorsnee strafzaak door het gerecht een deskundigenrapportage gevraagd. Dat kan een rapportage zijn over de geschatte gereden snelheid bij een verkeersongeval of over een technisch onderzoek aan het voertuig, een rapportage over de oorzaak van een brand of een rapportage over een handschrift, of over de medische gevolgen van een mishandeling, of over het gebruik van straattaal bij een belediging van een politieagent et cetera. Voor die rapportages bestaan uurtarieven. Zeker in gevallen van economische delicten en georganiseerde criminaliteit kunnen de kosten van rapportages tot enorme hoogte stijgen.

In een aanzienlijk aantal strafprocessen zijn de kosten voor vertalingen van stukken en de inzet van tolken een belangrijke kostenpost voor de staat. Op grond van de artikelen 184 e.v. *Gerichtsverfassungsgesetz* (afgekort: GVG) moet de rechtbank ervoor zorgen dat er een tolk is voor verdachten die de Duitse taal niet machtig zijn of die spraakproblemen hebben of doof zijn. In beginsel komen die kosten ten laste van de staat (art. 6 lid 3 onder e EVRM). Datzelfde geldt als stukken in een vreemde taal in het Duits vertaald moeten worden ingeval een Duitser in het buitenland een strafbaar feit heeft begaan en daarvoor in Duitsland terecht moet staan.⁵⁵ Wanneer de verdachte evenwel een verwijt te maken is dat hij onnodige vertaal- of tolkenkosten heeft veroorzaakt, bijvoorbeeld door ter zitting waarop de tolk is opgeroepen verstek te laten gaan, dan moet het gerecht deze kosten, voor zover ze ontstaan zijn na de dagvaarding, ten laste van de verdachte laten komen, ongeacht of deze is veroordeeld dan wel vrijgesproken.⁵⁶ In het eerste geval geldt artikel 464c StPO, in het laatste geval artikel 467 lid 2 StPO. Als een gevangene gebruik wil maken van zijn recht tot contacten met de buitenwereld (via brief- en telefoonverkeer) en ter controle daarvan gebruik moet worden gemaakt van de diensten van tolken of vertalers, komen deze kosten in beginsel ten laste van de staat.⁵⁷ Wil de gevangene ruimer dan gemiddeld van dat recht gebruik maken, dan moet hij erop gewezen worden dat de extra kosten te zijnen laste kunnen worden gebracht, zodat hij van de consequenties vooraf op de hoogte is.⁵⁸

– *Geen relatie tussen hoogte kosten en ernst feit*

Er is geen samenhang tussen de ernst van het feit waarvoor de verdachte moet terechtstaan en de hoogte van de kosten. Zo kan het voorkomen dat een relatief gering feit, bijvoorbeeld een valsheid in geschriften waarvoor de verdachte moet terechtstaan voor het *Amtsgericht* (vergelijkbaar met de Nederlandse politierechter), leidt tot een hoge kostenveroordeling omdat een deskundigenrap-

⁵⁵ LG Trier, Beschluss vom 13.10.2008, *NStZ-RR* 2009, p. 159.

⁵⁶ Memorie van Toelichting, *BT-Drucks.* 11/4394, p. 12.

⁵⁷ OLG München, Beschluss vom 16.3.1984, *NStZ* 1984, p. 332.

⁵⁸ BVerfG, Beschluss vom 7.10.2003, *NJW* 2004, p. 1095.

port van een handschriftdeskundige nodig geoordeeld werd en dat de proceskosten in verkeerszaken vele malen hoger zijn dan de opgelegde geldstraf vanwege de deskundigenrapporten, terwijl omgekeerd een zeer ernstig feit zoals een roofoverval, waarvoor een langdurige gevangenisstraf is opgelegd, door het oproepen van een enkele getuige kan leiden tot relatief lage kosten proceskosten. Hier lijkt het – later nog uitvoeriger te behandelen – ontbreken van enige discretionaire bevoegdheid bij de rechter om de hoogte van de kostenveroordeling vast te stellen te leiden tot een onevenwichtigheid tussen de ernst van het feit en de opgelegde straf enerzijds en de zwaarte van de kostenveroordeling anderzijds.

2.18. De vaststelling en inning van de kosten

De vaststelling van de hoogte van de griffierechten en de hoogte van de kosten van de strafprocedure die door de veroordeelde moeten worden betaald vindt niet plaats door de rechter die de verplichting tot betaling van de proceskosten uitspreekt, maar geschiedt door een medewerker van het openbaar ministerie van de afdeling executie, de *Kostenbeamte*, in een *Kostenansatzverfahren* zoals bedoeld in artikel 19 lid 2 GKG. De hoogte van de te betalen griffierechten hangt af van de hoogte van de straf en is te vinden in de catalogus behorend bij de GKG. Bij de berekening van de proceskosten hanteert de *Kostenbeamte* hetzij de werkelijk gemaakte kosten, zoals de reis- en verblijfkosten voor getuigen, hetzij kosten die in de vorm van een vast bedrag worden geheven, bijvoorbeeld voor de betekening van de dagvaarding of het vonnis of voor de verzending van de processtukken.

Voor de inning van de kosten geldt de *Einforderungs- und Beitreibungsanordnung* in samenhang met de *Justizbeitreibungsordnung*. De inning geschiedt volgens de normale civielrechtelijke weg. De executieafdeling kan een gerechtelijke deurwaarder vragen conservatoir beslag te leggen om de betaling zeker te stellen. De *Kostenbeamte* kan een betaling in termijnen toestaan of uitstel van betaling verlenen. Bij niet-betaling of verhaal is geen vervangende hechtenis mogelijk, aangezien de kostenveroordeling geen straf is. In het verleden was het niet ongebruikelijk om de kosten *nieder zu schlagen* hetgeen zoveel wil zeggen dat afgezien werd van de inning van de kosten wegens de geringe kans op spoedige betaling. Nu wordt, volgens mijn zegslieden, van die mogelijkheid nog nauwelijks gebruik gemaakt omdat de overheid het geld in deze tijden van krapte goed kan gebruiken.

De beleidsruimte die de *Kostenbeamte* bij de vaststelling van de hoogte van de griffierechten en de kosten heeft is gering.

Om te voorkomen dat er nutteloze werkzaamheden worden verricht door de *Kostenbeamte* heeft deze de bevoegdheid van een kostenberekening af te zien wanneer vooraf duidelijk is dat de veroordeelde niet in staat is noch op termijn in staat zal zijn om de kosten te betalen dan wel zich ergens bevindt waar de in-

ning van de kosten onmogelijk is (art. 10 *Kostenverfügung*), tenzij een medeveroordeelde in dezelfde zaak wel in staat is om de kosten te betalen.⁵⁹ Ook mag hij soms op grond van een regeling van de deelstaat inzake de kostenveroordeling uit overwegingen van billijkheid de hoogte van de kostenveroordeling beperken.⁶⁰ Verder bestaat de mogelijkheid dat bij wege van gratie de kosten worden gematigd of vrijgescholden.

Tegen de beslissing van de *Kostenbeamte* inzake de hoogte van de kosten kan de veroordeelde bezwaar aantekenen (de zogenaamde *Erinnerung*) bij het gerecht dat de kostenveroordeling heeft uitgesproken (art. 66 GKG).⁶¹

2.19. Discretionaire bevoegdheid bij de proceskostenveroordeling

– Voor de rechter

In geen van de regelingen die gaan over de kostenveroordeling is een aanwijzing te vinden dat de rechter een bevoegdheid bezit om met de draagkracht van de veroordeelde rekening te houden. Een dergelijke discretionaire bevoegdheid zou ook niet in het Duitse systeem van de kostenveroordeling en de tenuitvoerlegging daarvan passen. De kostenveroordeling betreft immers de kosten die daadwerkelijk gemaakt zijn in het kader van de voorbereiding van de dagvaarding en de kosten die gemaakt zijn op de zitting. De rechter kan de verplichting tot betaling van die kosten ook niet matigen omdat hij immers niet meer weet dan dat er kosten gemaakt zijn. Hij heeft geen weet van de omvang daarvan. Dat hangt weer nauw samen met het feit dat de rechter niet weet of zijn vonnis in kracht van gewijsde zal gaan. De veroordeelde kan immers nog hoger beroep of beroep in cassatie instellen. Daaruit kunnen wederom kosten voortvloeien. Pas als het vonnis in kracht van gewijsde gegaan is, kan een berekening van de totale proceskosten gemaakt worden. In iedere instantie stelt de rechter dus alleen vast aan wie de kosten moeten worden toegerekend en pas als het vonnis in kracht van gewijsde is gegaan, wordt de rekening van de kosten opgemaakt.

Toch wordt er in de literatuur voor gepleit de rechter in deze wel een discretionaire bevoegdheid toe te kennen als de naleving van de regeling zou leiden tot onbillijke hardheid. De rechter zou de bevoegdheid moeten krijgen de proceskosten te maximeren, bij de vaststelling waarvan de rechter rekening houdt met de opgelegde straf en de reclasseringsperspectieven. Daar zijn meerdere redenen voor. Naarmate het onderzoek verder wordt uitgebreid en er meer getuigen en deskundigen verhoord worden, lopen de kosten op terwijl vaak pas op het einde van het proces duidelijk wordt of al die acties wel nodig waren voor een zorgvuldige rechtsgang. Zo zal het voor kunnen komen dat de hoogte van de gemaakte kosten niet meer in verhouding staat tot de ernst van het feit en de

⁵⁹ Benthin, in: Radtke-Homann, *Strafprozessordnung*, op. cit., p. 2181.

⁶⁰ Vergelijk Hilger, in: Löwe-Rosenberg, *Die Strafprozessordnung*, op. cit., p. 421.

⁶¹ Benthin, in: Radtke-Homann, *Strafprozessordnung*, op. cit., p. 2181.

daarvoor opgelegde straf en de veroordeling in de kosten van het proces voor de veroordeelde een aanzienlijk zwaarder gevolg van het strafbaar feit zal zijn dan de opgelegde straf, terwijl uitgangspunt van de kostenveroordeling dient te zijn dat deze sanctieneutraal is. Ook zou de rechter moeten kunnen afzien van een veroordeling tot betaling van die kosten die door de overheid gemaakt zijn als *Selbstkorrektur*, dus om eerdere fouten of omissies te herstellen. Zo zouden bijvoorbeeld niet de kosten van hoger beroep ingeval de verdachte in eerste aanleg is vrijgesproken, of de kosten van een wraking voor rekening van de verdachte moeten komen.⁶²

Binnen het huidige Duitse systeem is het de rechter niet toegestaan de kosten die aan de veroordeelde worden toegerekend te matigen. Het is in beginsel, ondanks de uitzonderingen zoals vervat in artikel 465 lid 2 StPO,⁶³ nog steeds een 'alles of niets'-systeem.

- Voor de Kostenbeamte

Het ontbreken van een discretionaire bevoegdheid van de rechter bij de kostenveroordeling neemt evenwel niet weg dat niet op een andere wijze met de draagkracht van de veroordeelde rekening kan worden gehouden. We hebben reeds gezien dat in een procedure, nadat het vonnis in kracht van gewijsde is gegaan en de kostenveroordeling definitief is geworden, de *Kostenbeamte* de omvang van de kosten bepaalt. Hij beschikt dan immers over de informatie die nodig is om tot een finale kostenvaststelling te komen.

Die *Kostenbeamte* is een ambtenaar van het openbaar ministerie van een deelstaat en in elk der deelstaten zijn aparte regelingen gemaakt die betrekking hebben op de opstelling van de kostenstaat en de inning van de kosten. In die regelingen kunnen bepalingen voorkomen die het de *Kostenbeamte* mogelijk maakt rekening te houden met de draagkracht van de veroordeelde. Ik geef een voorbeeld. In artikel 10 van de *Kostenverfügung* van Nordrhein Westfalen⁶⁴ staat dat de *Kostenbeamte* na moet gaan of de veroordeelde in staat is of zal worden om de kosten te betalen. Als hij daarbij informatie moet inwinnen van instanties, moet dat met prudentie geschieden zodat deze er niet van op de hoogte raken dat het gaat om de betaling van gerechtskosten in een strafzaak.

Verder bestaat er een *Rundverfügung* van de Minister van Justitie van 14 april 2009 die in dit verband van belang is. Daaruit blijkt dat de *Kostenbeamte* bij het opmaken van de kostenstaat en de inning van de kosten rekening moet houden met het belang van een spoedige en succesvolle reclassering. Verder kan hij,

⁶² P. Riess, 'Thesen zur Reform des strafprozessualen Kostenrechts', in: H.-L. Schreiber, *Strafprozess und Reform*, München 1979, p. 150-161.

⁶³ Onderzoekskosten die geleid hebben tot de opheldering van omstandigheden die in het voordeel van de verdachte zijn, komen niet ten laste van de verdachte als de rechter dit onredelijk oordeelt.

⁶⁴ *Kostenverfügung*, AV d. JM vom 1.3.1976 in der Fassung vom 24.7.2009.

wanneer hij over informatie beschikt waaruit blijkt dat de veroordeelde de kosten niet direct kan betalen, uitstel toestaan. Ook moet de *Kostenbeamte* rekening houden met de schadevergoeding die de veroordeelde aan het slachtoffer moet betalen. Deze schadevergoeding heeft in de regel voorrang boven de kostenveroordeling. Is de veroordeelde tot een vrijheidsstraf veroordeeld, dan krijgt hij informatie onder welke voorwaarden uitstel of zelfs afstel van de betaling van de proceskosten mogelijk is. Dat uitstel is mogelijk als een directe betaling tot bijzondere hardheid zou leiden en het toestaan van een versoepelde betaling, zoals een termijnbetaling, niet leidt tot een situatie dat de schuld oninbaar wordt. Wanneer er sprake is van bijzondere redenen van billijkheid, kan zelfs in het geheel van inning van de proceskosten worden afgezien. In dat geval wordt de veroordeelde geraden zich in verbinding te stellen met de *Rechtsantragstelle* van het dichtstbijzijnde *Amtsgericht*.⁶⁵

Dit alles maakt duidelijk dat bij inning van de proceskosten rekening gehouden mag worden met de draagkracht van de veroordeelde in dier voege dat de verminderde draagkracht kan leiden tot uitstel van betaling, tot betaling in termijnen of tot afstel van betaling.⁶⁶ Bij de bepaling van de omvang van de totale kosten mag de *Kostenbeamte* evenwel geen rekening mag houden met de draagkracht.

2.20. *Kritiek op de regeling van de kostenveroordeling*

De regeling van de kostenveroordeling is niet zonder kritiek gebleven. Al vanaf de eerste helft van de vorige eeuw werden er naast praktische ook principiële bezwaren geuit tegen een veroordeling in de kosten. Die bezwaren waren onder andere dat de hoogte van de kostenveroordeling (toen) afhing van de mate van de schuld, dat de kosten soms in geen verhouding stonden tot de opgelegde straf, dat de kostenveroordeling veelal leek op een extra straf omdat de rechter bij de straftoemeting geen rekening houdt met die veroordeling en dat de kosten van inning niet opwogen tegen de opbrengsten. In de toekomst zou daarom moeten worden overwogen de regeling van de kostenveroordeling 'die uit oogpunt van criminele politiek twijfelachtig is en fiscaal nauwelijks zoden aan de dijk zet', geheel af te schaffen, aldus een veel geciteerde en ook omarmde mening van Hassemer.⁶⁷ Maar anno 2012 bestaat de regeling nog steeds en lijkt de kritiek zwakker geworden. Een reden daarvoor kan zijn dat de regeling, mede naar aanleiding van de kritiek, op een aantal punten is gewijzigd.

⁶⁵ Anlage (Kost 5) zur RV vom 14.4.2009.

⁶⁶ Het toestaan van uitstel van betaling, betaling in termijnen en afstel van betaling is ook in andere deelstaten mogelijk. Zie Foellmer, *Soll der Verurteilte die Kosten des Strafverfahrens tragen?*, op. cit., p. 12.

⁶⁷ Vergelijk onder andere R. von Hippel, *Der Deutsche Strafprozess*, Marburg 1941, p. 690 e.v., Schmidt, *Lehrkommentar*, op. cit., p. 1282-1283, Hassemer, 'Dogmatische, kriminalpolitische und verfassungsrechtliche Bedenken', op. cit., p. 651-671 en C. Roxin, *Strafverfahrensrecht*, München 1998, p. 417.

- *Haftkosten*

Op één onderdeel wordt de veroordeling in de proceskosten nog steeds ernstig bekritiseerd. Dat betreft het onderdeel van de veroordeling tot betaling van de *Haftkosten*, de kosten die samenhangen met de vrijheidsbeneming.⁶⁸ Dit zou slecht zijn voor de resocialisering van de veroordeelde. Om die reden wordt al vele jaren in een aantal deelstaten, waaronder Baden-Württemberg, afgezien van de inning van de kosten voor de vrijheidsbeneming. Ook in Nordrhein-Westfalen is tot aan de nieuwe regeling van de *Haftkostenrecht* bepaald dat de ambtenaar die belast is met de inning van de kosten daarvan niet alleen afziet als de veroordeelde niet in staat is die kosten te betalen, maar ook als de betaling contraproductief zou zijn voor diens resocialisering.⁶⁹

Dat alles neemt niet weg dat op termijn een totale wijziging van de regeling gewenst is. De regeling is door alle wijzigingen en door de geleidelijke uitbreiding van procespartijen die tot betaling van de proceskosten veroordeeld kunnen worden of die recht kunnen hebben op betaling van hun proceskosten, een lappendeken geworden en ontbeert een heldere structuur. Een aantal principiële aspecten wordt in de literatuur nog steeds heftig bediscussieerd. Een daarvan is bijvoorbeeld de verhouding tussen de veroordeling van de verdachte tot betaling van de proceskosten aan de beledigde partij en de civielrechtelijke schadevergoeding.

Weliswaar zijn een aantal detailproblemen via analogische interpretatie opgelost, maar tevredenheid over de wettelijke regeling bestaat allerminst.⁷⁰ Die ontevredenheid wordt mede bepaald door de aanname van de critici van de regeling dat de veroordeling in de proceskosten belemmerend zou werken op de resocialisering van de veroordeelde en dat de kosten voor de berekening van het bedrag van de kostenveroordeling en de inning daarvan hoger zouden zijn dan de opbrengsten. In de volgende twee paragrafen gaan we nader in op deze aannames.

2.21. *Staat de kostenveroordeling een resocialisering in de weg?*

Een van de bezwaren tegen de kostenveroordeling is, dat deze de resocialisering van de veroordeelde ernstig zou belemmeren, vooral van veroordeelden die over een klein spaartegoed of over beperkte inkomsten zouden beschikken, omdat op degenen die toch niets hadden geen druk om te betalen zou worden uitgeoefend.

⁶⁸ Nu wordt vooral nog de regeling van de veroordeling in de kosten die samenhangen met zijn vrijheidsbeneming, zoals voeding en verzorging maar ook stroomkosten, ernstig bekritiseerd. Zie M. Köhne, 'Landesstrafvollzugsgesetze - Beiträge zum "Wettbewerb der Schäubigkeit"?', *NSfZ* 2009, p. 130-133.

⁶⁹ C. Amelunxen, 'Sinn und Aufgabe neuzeitlichen Strafrechtspflege', *DRiZ* 1956, p. 165-168.

⁷⁰ Zie Hilger, in: Löwe-Rosenberg, *Die Strafprozessordnung*, op. cit., p. 425-426 met verdere literatuurverwijzingen en behandeling van probleempunten.

Deze kritiek heeft aanleiding gegeven tot een aantal studies naar de vraag of gevangenen en onder toezicht van de reclassering staande cliënten schulden hebben en wat het effect daarvan is op de resocialisering.⁷¹ Uit die (veelal kleinschalige⁷²) onderzoeken met een zeer onderscheiden onderzoekspopulatie bleek dat tussen de zeventig en tachtig procent van de tot proceskosten veroordeelden aanzienlijke schulden hadden, waaronder schulden inzake de proceskosten en kosten inzake het herstel van de schade, maar uit geen van de onderzoeken bleek van een onmiddellijke samenhang tussen de betalingsplicht en het resultaat van de door de straf beoogde resocialisering.⁷³ De plicht tot betaling van de proceskosten was slechts een van de vele factoren die bij elkaar genomen de succesvolle resocialisering in de weg stonden.

2.22. *Wegen de opbrengsten van de kostenveroordeling op tegen de kosten van inning?*

Een van de telkens terugkerende punten van kritiek op de regeling van de kostenveroordeling van de verdachte was, dat de tijd en moeite die gepaard ging met de berekening en inning van de proceskosten in geen verhouding stond met de opbrengsten daarvan. Dat argument wordt nu wel minder gehoord omdat een beter inzicht is ontstaan in de financiële aspecten van de regeling.

De opmerking dat de regeling meer kostte dan opleverde was namelijk niet gebaseerd op empirisch onderzoek maar op grove schattingen. Nu is het ook niet eenvoudig om inzicht te verkrijgen in de opbrengst van de regeling van de kostenveroordeling van de verdachte in de proceskosten, want dat zou een uitvoerige rekenexercitie vereisen die bovendien nog bemoeilijkt wordt door het feit dat de opbrengsten niet voor de Bond zijn, maar voor de deelstaten omdat deze ook daar geïnd worden. Het gaat om zestien deelstaten waarbij dan bovendien niet alleen de daadwerkelijke opbrengsten helder zouden moeten zijn, maar ook de kosten van de inning, hetgeen een nettobedrag zou opleveren dat op zich dan weer niets zegt als we niet weten wat de totale kosten voor de strafrechtspleging per deelstaat zijn. Die kosten kunnen zeer aanzienlijk zijn, omdat in Duitsland uit het constitutionele recht en het strafprocesrecht het beginsel wordt afgeleid dat justitie, onafhankelijk van de betekenis van de zaak, de plicht heeft de materiële waarheid naar vermogen te onderzoeken. Dit zou erop kunnen duiden dat daarbij kosten noch moeite gespaard moeten worden. In de praktijk wordt de omvang van het onderzoek naar de waarheid wel degelijk mede bepaald door de ernst van het feit, maar het valt niet te ontkennen dat het beginsel van de materiële waarheidsvinding in Duitsland nog steeds een uiterst

⁷¹ B. Maenlicke, *Entlassung und Resozialisierung. Untersuchungen zur Sozialarbeit mit Straffälligen*, Karlsruhe 1977, E. Bachmann, 'Zur Schuldensituation der im offenen Vollzug in Hessen untergebrachten weiblichen Gefangenen', *Zeitschrift für Strafvollzug* 1989, p. 279-283.

⁷² Alleen het onderzoek van H.-J. Bach, *Die Kontakte des Gefangenen zur Außenwelt und seine Zukunftsprobleme*, Hamburg 1971, was met 446 ondervraagde gevangenen omvangrijk te noemen.

⁷³ H. Freytag, *Entschuldigungsprogramme für Straffällige. Eine kriminologisch-empirische Untersuchung unter besonderer Berücksichtigung des hessischen 'Resozialisierungsfonds'*, Bonn 1989.

belangrijke rol speelt en kan leiden tot onderzoeken die tonnen kosten ofschoon het strafbare feit verhoudingsgewijs niet zeer ernstig was.⁷⁴

Zo een rekenexercitie gaat in het kader van dit verkennend onderzoek te ver. Toch lijkt het van groot belang iets te weten te komen over de opbrengsten, te meer omdat de gesprekspartners daarin geen inzicht konden geven en schattingen nauwelijks aangedurfd werden, of met een dusdanig grote slag om de arm werden gegeven dat ze niet verder helpen. Veelal wordt verwezen naar literatuur waarin twijfels worden geuit over het nut van de regeling, niet alleen omdat de kosten om te berekenen wat de hoogte van de proceskosten is die de veroordeelde moet betalen en de kosten om die te innen hoger zouden zijn dan de opbrengst, maar ook omdat de veroordeelde geen invloed heeft kunnen uitoefenen op de hoogte van de kosten.

Het is derhalve niet vreemd dat tal van Duitse auteurs grote twijfels hebben over nut en noodzaak van de kostenveroordelingen en sommigen zelfs zover wilden gaan tot afschaffing van de regeling van de kostenveroordeling. Dat is evenwel in de afgelopen jaren niet gebeurd en de indruk bestaat dat de discussie over nut en noodzaak afgezwakt is. Voor een deel komt dat door een tegengeluid, dat weliswaar kritische kanttekeningen plaatst bij de regeling en pleit voor wijzigingen van de regeling, maar niet pleit voor totale afschaffing, mede omdat de betekenis van de regeling financieel niet te verwaarlozen is. Dat tegengeluid komt van verschillende auteurs⁷⁵ onder wie Peter Riess, een hoge justitieambtenaar die enkele decennia lang een toonaangevende rol heeft gespeeld als medevormgever van de justitiële organisatie en van het Wetboek van Strafvordering. In een overzichtsartikel gaat hij in op de kritische commentaren en over het financiële nut van de regeling die door vele ontkend wordt.⁷⁶

Volgens Riess was vrijwel niets bekend over de kosten en baten en zonder die kennis lijkt het zinloos te pleiten voor afschaffing of wijziging. Deze opmerking heeft geleid tot een veelomvattend door het Ministerie van Justitie geëntameerd onderzoek naar de kostenlast van de veroordeelde dat in 1991 is gepubliceerd en dat een bron van informatie is voor tal van onderwerpen waarover in de praktijk voorheen nauwelijks informatie te verkrijgen was.⁷⁷

Ofschoon sindsdien de regeling van de kostenveroordeling aanzienlijk is gewijzigd – zij het niet voor zover het de veroordeling van de verdachte tot be-

⁷⁴ Zie over de zogenaamde 'Wirtschaftlichkeit des Strafverfahrens' H.H. Kühne, *Strafprozessrecht*, Heidelberg 2007, p. 171-173.

⁷⁵ Zie onder andere M.J. Schmid, 'Zur Kostenbelastung des verurteilten Angeklagten', *ZRP* 1981, p. 209-212, die de regeling wil behouden maar voorstellen doet voor wijziging, in het bijzonder voor de kostenveroordeling na een *Strafbefehlsverfahren* en de kostenveroordeling voor kosten gemaakt door de *Nebenkläger*.

⁷⁶ Riess, 'Thesen zur Reform des strafprozessualen Kostenrechts', op. cit., p. 150-161.

⁷⁷ B.D. Meier, *Die Kostenlast des Verurteilten. Eine empirische Untersuchung zur kriminalpolitischen und fiskalischen Bedeutung des strafprozessualen Kostenrechts*, im Auftrag des Bundesministers der Justiz, Köln: Bundesanzeiger 1991.

taling van de proceskosten aan de staat betreft – en er meer dan twintig jaren verstreken zijn waardoor de data niet actueel zijn, lijkt het desondanks verantwoord die data hier te gebruiken, omdat het doel hier niet is actuele en precieze cijfers te geven maar meer om een globaal inzicht te verschaffen in het nut van een dergelijke regeling.

2.23. *Empirisch onderzoek naar de kostenlast van de veroordeelde*

Het onderzoek uit 1991 was een empirisch onderzoek naar de crimineel-politieke en financiële betekenis van het strafprocessuele kostenrecht. Wat zijn de belangrijkste bevindingen uit het onderzoek?

– Aantal kostenveroordelingen in percentages

In 99,7 procent van alle strafrechtelijke onderzoeken in eerste aanleg wordt een kostenveroordeling uitgesproken voor zover het de griffierechten betreft. In appel en cassatie (*Revision*) is dat respectievelijk 83,4 en 58,6 procent. Dit hangt samen met vrijspraken en de gegrondheid van het cassatiemiddel of het tijdig intrekken van het beroep in cassatie. Griffierechten worden ook geheven in zaken over teruggave van ingevorderde rijbewijzen.

– Belangrijkste kostenposten

Wat de kostenveroordeling betreft worden in 93,8 procent van alle strafzaken betalingsverplichtingen opgelegd voor de kosten van betekening. Een tweede belangrijke kostenpost zijn de kosten van getuigen. Bij zaken die door de grote strafkamer (een meervoudige kamer met drie beroepsrechters en twee lekenrechters die over zeer zware delicten oordeelt)⁷⁸ worden behandeld, wordt in bijna negentig procent van de gevallen een kostenveroordeling daarvoor uitgesproken. In zaken voor de enkelvoudige strafkamer en het *Schöffengericht* (een beroepsrechter en twee lekenrechters) is dat percentage respectievelijk 58 en tachtig procent. Dit hangt nauw samen met het feit dat in Duitsland vanwege het onmiddellijkheidsbeginsel ter zitting vrijwel in alle strafzaken getuigen worden opgeroepen, of het in die zaken nu gaat om ernstige, middelzware of lichtere criminaliteit. Als het gaat om getuige-deskundigen die zijn opgeroepen, ontstaan daarvoor kosten in 75 procent van de zaken voor de meervoudige strafkamer en in ongeveer 33 procent van de zaken voor de enkelvoudige kamer en het *Schöffengericht*. Daaronder bevinden zich veel zaken die betrekking hebben op verkeersmisdrijven, zoals het rijden onder invloed (kosten voor de bepaling van het bloed-alcoholpercentage) of het veroorzaken van een aanrijding met letsel (kosten voor een verkeersspecialist).

⁷⁸ Zie voor de absolute competentie en de samenstelling van de gerechten Tak & Fiselier, *Duitsland-Nederland*, op. cit., p. 69-72.

KOSTENVEROORDELING IN STRAFZAKEN

- *Hoogte verschilt per gerecht*

Ook wat de omvang van de kosten betreft valt op dat die afhankelijk zijn van het soort rechter. Bij de enkelvoudige kamer zijn de kosten beperkt, tenzij appel wordt ingesteld, dan zijn de kosten meer dan twee keer zo hoog. Bij het *Schöffengericht* zijn de kosten in doorsnee drie keer zo hoog als bij de enkelvoudige kamer en bij een appel bijna zes keer zo hoog. Bij de grote strafkamer zijn de kosten gemiddeld negentien keer zo hoog als bij de enkelvoudige kamer en in appel bijna vierentwintig keer zo hoog. Dat hangt nauw samen met de omvangrijke *Beweisanträge* die in dit soort zaken vaak in eerste aanleg worden gesteld en niet alleen gaan over feiten die ten laste zijn gelegd maar ook over de persoon van de verdachte.

- *Te betalen bedragen*

Het lijkt weinig zin te hebben bedragen te noemen die blijkens het empirisch onderzoek in doorsnee door de veroordeelde betaald moeten worden zoals griffierechten en onkosten, omdat het onderzoek uit 1990 dateert en ging over strafzaken die dateerden uit de periode 1976-1980. Toch noemen we de bedragen, omdat ze vooral inzicht kunnen geven in de verhouding van de kosten voor de verschillende instanties. Het totale bedrag van proceskosten, griffierechten en kosten bij de *Strafrichter* (vergelijkbaar met de politierechter) lag tussen de 203 DM en 487 DM, bij het *Schöffengericht* lag dat tussen de 517 DM en 1.090 DM en bij de meervoudige kamer tussen de 2.788 DM en 3.242 DM. Uit die cijfers valt af te leiden dat, naarmate de zaak ernstiger is en door een rechter behandeld wordt met een omvangrijkere competentie, de onkosten navenant hoger zijn. Puur cijfermatig zijn de kosten bij de meervoudige kamer vergeleken met die bij de politierechter een factor acht tot dertien hoger en vergeleken met die van het *Schöffengericht* een factor drie tot vijf.

- *Mate van nakoming*

Ook de mate van nakoming van de betalingsverplichting hangt af van het gerecht dat de plicht tot betaling van de kosten heeft opgelegd. Allereerst is het opvallend dat de kosten of geheel of geheel niet betaald worden; een deelbetaling en verdere kwijtschelding van de schulden komt sporadisch voor. In drie kwart van de zaken waarin de politierechter de kostenveroordeling heeft uitgesproken worden de kosten betaald, bij het *Schöffengericht* is dat ongeveer een derde en bij de meervoudige strafkamer een zesde. Het gemiddelde bedrag dat wordt betaald bedraagt bij de veroordelingen door de politierechter het gemiddelde bedrag van alle kostenveroordelingen, maar bij de meervoudige kamer ligt dat ver onder het gemiddelde bedrag van alle kostenveroordelingen.

- *Redenen niet-inning*

De belangrijkste reden dat ondanks een veroordeling in de proceskosten deze niet worden geïnd, ligt in het feit dat de *Kostenbeamte* in het geheel geen kosten-

berekening maakt (72 procent van de zaken waarin niet volledig betaald is), of omdat de inning op grote problemen stuit (9,6 procent). In de praktijk blijkt een kostenberekening veelal achterwege te blijven wanneer de verdachte tot een vrijheidsstraf veroordeeld wordt. Er lijkt dus een samenhang te bestaan tussen de aard van de opgelegde sanctie en de betaling van de proceskosten. Als een geldboete is opgelegd, wordt door 15,5 procent van de veroordeelden de proceskosten niet betaald. Wanneer een voorwaardelijke straf is opgelegd, wordt door vijftig procent niet betaald en wanneer een onvoorwaardelijke vrijheidsstraf is opgelegd, betaalt 93 procent van de veroordeelden niet. Andere factoren, zoals de hoogte van het inkomen en de algehele schuldenlast lijken van ondergeschikte betekenis.

– *Kosten procedures*

In het onderzoek zijn geen aparte berekeningen te vinden van de kosten van inning⁷⁹ maar wel van de algemene kosten van de verschillende strafprocedures. Een zitting van de *Strafrichter* kost gemiddeld 436 DM; is er hoger beroep ingesteld dan zijn de kosten 1.354 DM en is er cassatie ingesteld dan bedragen de kosten 3.189 DM. Bij het *Schöffengericht* zijn de kosten respectievelijk 1.107 DM, 3.329 DM en 6.543 DM en bij de meervoudige kamer zijn de kosten in eerste aanleg gemiddeld 8.371 DM en in cassatie 12.638 DM.⁸⁰

Het verschil in de hoogte van de kosten wordt veroorzaakt door het grotere aantal rechters dat bij de zaak betrokken is en de langere duur van de zaak. Een strafzaak voor de *Strafrichter* neemt gemiddeld drie kwartier in beslag, bij het *Schöffengericht* twee uren en bij de meervoudige kamer meer dan zes uren. Deze berekeningen zijn nu zeker niet meer valabel. Sinds de jaren negentig vormt het thema van de zeer lange strafprocessen een onderwerp van aanhoudende zorg binnen de Duitse justitie. In 1998 duurde een strafproces voor de meervoudige kamer gemiddeld al 3,3 dagen.⁸¹ Dit is een van de redenen dat de zogenaamde *Absprachen im Strafverfahren* (vonnisafspraken in strafzaken), zo een grote vlucht hebben genomen en in 2009 de mogelijkheid om vonnisafspraken te maken in het Wetboek van Strafvordering is opgenomen (art. 257c StPO).⁸²

⁷⁹ De vraag of de inningskosten nu wel of niet zijn meegeteld bij de uiteindelijke berekening van de netto opbrengst van de proceskosten, valt niet te beantwoorden omdat de studie deze vraag niet expliciet stelt. Een telefoontje leerde dat de kosten van inning niet hoog kunnen zijn omdat er per gerecht maar een enkele *Kostenbeamte* is. Verder geschiedt de inning via de instantie die ook de boetes int en is het niet mogelijk de specifieke kosten van de inning van de proceskosten te berekenen.

⁸⁰ Tegen vonnissen van de meervoudige strafkamer staat in Duitsland geen hoger beroep open, slechts beroep in cassatie bij het *Oberlandesgericht*.

⁸¹ Tak & Fiselier, *Duitsland-Nederland*, op. cit., p. 119-122 met verdere literatuurverwijzingen.

⁸² Zie L.J.J. Peters, *Vonnisafspraken in strafzaken. Een rechtsvergelijkende studie naar een vorm van onderhandelingsjustitie in Italië, Duitsland en Frankrijk*, Nijmegen 2012, p. 195-277.

- *Conclusie van het onderzoek*

De conclusie van het onderzoek uit 1991 luidt dat '[...] die Kostentragungspflicht des Verurteilten einen nachweisbaren fiskalischen Nutzen hat. So gering dieser Nutzen letztlich auch sein mag - die hier für die staatlichen Ausgaben ermittelte Deckungsquote van 13,6% überschreitet die von manchen Autoren bei die 10% angesetzte Geringfügigkeitsgrenzen nur minimal - so eindeutig ist doch die Feststellung dass die Artt. 465 ff. StPO ihren Zweck erfüllen und zur Entlastung der Justizhaushalte einen Beitrag leisten'.⁸³

2.24. *Recente schattingen*

In het kader van onderhavig onderzoek zijn officieren van justitie en rechters bij drie parketten en rechtbanken in Nordrhein-Westfalen benaderd met de vraag of zij inzicht konden geven in de huidige opbrengsten en kosten van de proceskostenveroordeling. Toen die vraag werd beantwoord met een schatting van de opbrengst van tien procent van de totale kostenveroordelingen, is contact gezocht met de Rekenkamer van de deelstaat, maar ook de contactpersoon daar kon geen exacte cijfers geven. Wel achtte hij de schatting van tien procent reëel.

2.25. *Voorbeelden van kostenberekeningen*

Het ontbreken van informatie over de totaalopbrengst van de kostenveroordeling in Duitsland en over de kosten die de voorbereiding, berekening en inning daarvan met zich brengen, maakt het moeilijk een antwoord te formuleren op de vraag of een kostenveroordeling loont. Vandaar dat aan een aantal medewerkers van de parketten in Nordrhein-Westfalen is gevraagd enkele voorbeelden te geven van kostenveroordelingen en kostenberekeningen. Aangezien deze stukken niet zonder de benodigde toestemmingen beschikbaar kunnen worden gesteld, is het aantal beperkt gebleven maar de voorbeelden geven, zo blijkt uit gesprekken met medewerkers van het openbaar ministerie, wel een goed beeld van de hoogte van de bedragen die aan de veroordeelde in rekening kunnen worden gebracht. De voorbeelden zijn in dit rapport opgenomen in bijlage I en tonen aan dat de kostenveroordeling in de duizenden euro's kan lopen.

2.26. *Tot slot*

Hoewel de regeling door het tijdsgewricht waarin deze tot stand kwam (1933) 'belast' was, zag de hoogste Duitse rechter in strafzaken (het *Bundesgerichtshof*⁸⁴) noch de hoogste constitutionele rechter (het *Bundesverfassungsgericht*⁸⁵), daarin enige strijdigheid met rechtsbeginselen of grondwettelijke beginselen.

⁸³ Meier, *Die Kostenlast des Verurteilten*, op. cit., p. 314.

⁸⁴ BGH, Beschluss vom 24.1.1973, *NJW* 1973, p. 665-667.

⁸⁵ BVerfG, Beschluss vom 19.1.1965, *BVerfGE*, Bd. 18, p. 302-304.

De kostenveroordeling levert een spanning op tussen de financiële belangen van de overheid en de belangen van de verdachte. Er kan een strijd zijn tussen het recht van de verdachte zichzelf zo goed mogelijk te kunnen verdedigen tegen de aanklacht en de plicht voor de kosten die dat met zich brengt te betalen. Volgens Duits recht kan de verdachte, wanneer hij meent dat nader onderzoek gewenst is om zijn positie te verduidelijken, een zogenaamde *Beweisantrag* stellen, een vordering om nader onderzoek te doen. Omdat de verdachte weet dat de kosten daarvan voor zijn rekening kunnen komen als de rechter hem veroordeelt in de proceskosten, kan het zijn dat de verdachte zich zal inhouden bij het stellen van *Beweisanträge* en zal afzien van een (overdreven) gebruik van verdedigingsmogelijkheden en zo de afdoening van de zaak zal bevorderen. Maar de veroordeling in de proceskosten kan ook verlamdend werken doordat de verdachte afziet van het laten uitvoeren van proceshandelingen die geboden zouden zijn omdat hij opziet tegen de betaling van de daarmee samenhangende kosten. Verder kan de kostenveroordeling ook strijdig zijn met de strafdoelen. Een veroordeling in de proceskosten kan, zeker als deze aanzienlijk zijn, belemmerend werken voor de resocialisering van de veroordeelde en een betaling van de schade aan het slachtoffer in de weg staan.

Al deze aspecten zijn in de rechtspraak van het *Bundesgerichtshof* en het *Bundesverfassungsgericht* uitvoerig aan de orde gekomen maar hebben niet geleid tot rechtspraak dat de regeling met enig Grondwetsartikel in strijd zou zijn. Er zijn geen uitspraken over de toepassing van de regeling van de veroordeling in de proceskosten van het Europese Hof bekend tegen Duitsland.

3. De kostenveroordeling in Engeland en Wales

3.1. Inleiding

In Engeland en Wales lijkt de wet- en regelgeving over de kostenveroordeling minstens zo gecompliceerd als in Duitsland. Er zijn tal van wettelijke bepalingen die gaan over de kosten van de strafprocedure tot de betaling waarvan een van de procespartijen kan worden veroordeeld. Voor dit onderzoek zijn de artikelen 17, 18 en 19 van de *Prosecution of Offences Act* van 1985 aangevuld met de artikelen 19 en 20 van de *Costs in Criminal Cases (general) (Amendment) Regulations* 2009 de belangrijkste.¹

Evenals in Duitsland geldt ook hier dat de regeling van de kostenveroordeling van toepassing is op alle mogelijke procespartijen en voor alle mogelijke gevallen die kunnen leiden tot een aansprakelijkheid voor de ontstane kosten. Deze bepalingen geven de rechter onder andere de mogelijkheid een bevel tot betaling van de kosten (*defendant's costs order* of een *prosecution costs order*) uit te vaardigen, op grond waarvan de proceskosten van de verdachte of het openbaar ministerie uit de algemene middelen moeten worden betaald. De rechter kan ook een bevel geven dat de veroordeelde de proceskosten van het openbaar ministerie moet betalen of hij kan een *wasted costs order* uitvaardigen, een bevel tot betaling van de kosten door de verdachte of het openbaar ministerie, wanneer die door hen veroorzaakt zijn jegens een derde door een onnodige of onjuiste handeling of nalatigheid. En zo zijn er nog tal van andere varianten van kostenveroordelingen, zoals de veroordeling tot betaling van de proceskosten in geval van een vrijspraak van de verdachte, die door genoemde wetten en uitvoeringsregels worden beheerst.²

3.2. *Costs order*: zaak van rechtspraak en beleidsregels

In dit landenrapport wordt alleen de *costs order* behandeld die de rechter aan de veroordeelde in een strafzaak kan opleggen als bevel tot betaling van de proceskosten aan de staat. Voor dat onderwerp valt de gecompliceerdheid van de

¹ Verder zijn voor de kostenveroordeling nog van belang: artikel 109 *Magistrates' Court Act* 1980, artikel 52 *Senior Courts Act* 1981, artikel 8 *Bankers' Books Evidence Act* 1879, artikel 2 C lid 8 *Criminal Procedure (Attendance of Witnesses) Act* 1965, artikel 36 lid 5 *Criminal Justice Act* 1972, artikel 159 lid 5 en Schedule 3, Paragraph 11, *Criminal Justice Act* 1988, artikel 14 H lid 5 *Football Spectators Act* 1989 en deel 3 van de *Serious Crime Act* 2007 (*Appeals under Section 24) Order* van 2008. Deze wetgeving is op jaartal te vinden op <www.bailii.org/uk/legis/num_act/>.

² Zie voor een gedetailleerde behandeling van de gevallen die kunnen leiden tot de verplichting tot betaling van de proceskosten en van de partijen die daartoe verplicht kunnen worden op grond van voornoemde regelingen, Atkinson & Moloney, *Blackstone's Guide to the Criminal Procedure Rules*, op. cit., p. 199-206.

wet- en regelgeving mee. Wel is de rechtspraak over de kostenveroordeling omvangrijk en voor de praktijk van alle dag veel belangrijker dan in Duitsland. De wijze van vaststellen van de hoogte van de kosten en de inning daarvan is evenwel weer aanzienlijk eenvoudiger dan in Duitsland.

Anders dan in Duitsland is er nauwelijks literatuur te vinden over de veroordeling in de proceskosten, laat staan een monografie of een wat meer uitvoerige procesrechtelijke verhandeling over dat thema. Veel van de ontwikkelingen op dit onderwerp zijn tot stand gekomen in de rechtspraak die, wederom anders dan in Duitsland, niet dogmatisch maar zeer praktisch van aard is. Tal van belangrijke beslissingen, zoals over de berekening van de hoogte van de proceskosten of de factoren waarmee de rechter rekening moet houden bij de veroordeling in de kosten, zijn niet of nauwelijks onderbouwd, maar bouwen verder op eerder ingenomen standpunten. De invloed van de precedents is ook in deze rechtspraak zeer merkbaar.

Het vrijwel ontbreken van literatuur betekent evenwel niet dat er nauwelijks informatie te vinden is over de kostenveroordeling.

Naast de uitvoerige rechtspraak zijn alle beleidstukken, richtlijnen en aanwijzingen, zoals de *Practice Directions (Costs in Criminal Proceedings)* van de *Lord Chief Justice* van 30 juli 2010³ en de *Criminal Procedure (Amendment) Rules 2011* van de *Criminal Procedure Rule Committee* (waarvan *Part 76* gaat over de kosten⁴) en stukken met achtergrondinformatie vrij beschikbaar, veelal zelfs in digitale vorm, waardoor een goed beeld van de praktijk van de kostenveroordeling verkregen kan worden. De *Criminal Procedure Rules* dateren van 2005 en worden jaarlijks door de commissie aangevuld en, voor zover gewenst, gewijzigd.

De regels gelden voor de gang van zaken van de strafprocedure voor de *Magistrates' Courts*, de *Crown Court* en de *Court of Appeal*. Deze regels vallen niet onder het begrip wetgeving omdat de *Criminal Procedure Rule Committee* geen wetgevende bevoegdheid heeft. De bevoegdheid van de *Committee* is op grond van artikel 69 van de *Court Act 2003* beperkt tot het formuleren van regels voor de procespraktijk bij de gerechten belast met de behandeling van strafzaken. De regels zijn bindend voor de gerechten en de justitiabele kan zich op die regels beroepen. Tegen die achtergrond kunnen de *Criminal Procedure Rules* (afgekort: CPR) betiteld worden als beleidsregels.

3.3. De geschiedenis van de Engelse regeling

Over de geschiedenis van de kostenveroordeling in strafzaken is in de literatuur, ondanks intensief onderzoek, niets te vinden. Zelfs een raadpleging van enkele Engelse wetenschappers leverde niet veel meer informatie op dan dat de regeling van de kostenveroordeling heel oud is. Dat klopt: al in 1908 bestond een *Costs in Criminal Cases Act*, maar wat de inhoud van deze wet was valt, door

³ De *Practice Directions* zijn gepubliceerd in [2011] 1 *Criminal Appeal Reports*, p. 13 e.v.

⁴ In werking getreden op 2 april 2012.

het niet direct beschikbaar zijn van oude literatuur en rechtspraak, moeilijk te achterhalen. Het zou voor dit onderzoek te ver voeren een meer uitvoerig historisch onderzoek te verrichten.

De oudste rechtspraak over de veroordeling van de verdachte in de betaling van de proceskosten die in de ter beschikking staande bronnen kon worden getraceerd, dateert van het begin van de zeventiger jaren. Daaruit wordt evenwel niet duidelijk of die kostenveroordeling gebaseerd was op wetgeving of op rechtersrecht.

De eerste verwijzing naar een wettelijke regeling voor een veroordeling van de verdachte tot betaling van de door het openbaar ministerie gemaakte kosten voor de vervolging, is te vinden in *R. v. Associated Octel Ltd.*⁵ waar verwezen wordt naar een met (het latere) artikel 8 *Prosecution of Offences Act* vergelijkbare regeling in de *Costs in Criminal Cases Act 1973*.

3.4. De vervolgende instantie

Voordat we verder gaan moet nadere achtergrond gegeven worden over wie een vergoeding in de proceskosten kan claimen. De *Prosecution of Offences Act* spreekt over de *prosecutor*. Anders dan in Nederland, waar het openbaar ministerie het vervolgingsmonopolie heeft, bestaat in Engeland geen vervolgingsmonopolie voor het openbaar ministerie maar bestaat het recht tot vervolging in beginsel voor iedere burger (*quivis ex populo*).⁶ In de praktijk wordt het recht van strafvervolging hoofdzakelijk uitgeoefend door de politie. Burgers maken slechts op zeer geringe schaal gebruik van deze bevoegdheid. Wel op ruime schaal vinden vervolgingen plaats door ministeries, ministeriële agentschappen, lagere overheden en publieke en geprivatiseerde instellingen, zoals de *Department of Social Security*, *National Rail*, de *Post Office*, de *Health and Safety Executive*,⁷ de *Environment Agency*, *Television Licensing Authority* en de *Inland Revenue Department*. Die *non police agencies* bezitten op grond van de wet, bijvoorbeeld de *Health and Safety Act 1984* – voor zover het de *Health and Safety Executive* betreft – een vervolgingsmonopolie voor strafbare feiten die tot het terrein behoren waarop zij toezicht moeten houden. Veelal beschikken zij over een afdeling die de private vervolgingen afwikkelt, zoals bijvoorbeeld de *Social Security Fraud Office*, de *Railways Prosecution Unit* en de *Revenue and Customs Prosecution Office*.⁸

⁵ *R. v. Associated Octel Ltd.* [1997] 1 Cr. App. R. (S.), p. 436.

⁶ Zie Peter J.P. Tak, *The legal scope of non-prosecution in Europe* (HEUNI Publication series no. 8), Helsinki: Institute for Crime Prevention and Control 1986, p. 19-20.

⁷ In 2010 vervolgde de *Health and Safety Executive* 551 zaken met betrekking tot overtredingen van bedrijfsveiligheidsvoorschriften die leidden tot ernstige bedrijfsongevallen, soms met dodelijke afloop.

⁸ Zie in detail: A. Sanders, 'England and Wales', in: Peter J.P. Tak, *Tasks and Powers of the Prosecution Services in the EU Member States, Part I*, Nijmegen 2004, p. 97-127.

De *Crown Prosecution Service* (afgekort: CPS) kan alle *private prosecutions* overnemen en heeft het recht om te beslissen de *private prosecution* niet door te zetten. De vervolgingen door de CPS vinden plaats door advocaten (*solicitors* of *barristers*).⁹

De veroordeling in de proceskosten van de vervolgende autoriteit betreft dus niet alleen de kosten van vervolging gemaakt door de CPS, maar geldt ook voor kosten van om het even welke vervolgende autoriteit.¹⁰

3.5. De kostenveroordeling in strafzaken

– Gevallen waarin een kostenveroordeling kan worden opgelegd

De veroordeling van de verdachte tot betaling van de kosten in strafzaken is geregeld in artikel 18 van de *Prosecution of Offences Act 1985* (afgekort: POA). Volgens dat artikel kan een verdachte die veroordeeld is voor een strafbaar feit of schuldig bevonden wordt¹¹ door de *Magistrates' Court*, of wiens hoger beroep tegen die veroordeling c.q. tegen de opgelegde straf door de *Crown Court* ongegrond wordt verklaard, of die veroordeeld wordt voor een strafbaar feit door de *Crown Court*, of die voor de rechter heeft moeten verschijnen omdat hij zich niet gehouden heeft aan de door een rechter opgelegde voorwaarden, door de rechter worden veroordeeld tot betaling van de kosten van het openbaar ministerie of van een andere vervolgende instantie voor zover de rechter dit rechtvaardig en redelijk acht.

De regeling van de kostenveroordeling van de veroordeelde door de *Crown Court* geldt volgens artikel 14 van de *Costs in Criminal Cases (General) Regulations 1986*¹² ook voor gevallen waarin de zaak door de *Magistrates' Court* is verwezen naar de *Crown Court*, bijvoorbeeld omdat deze een hogere straf of de maatregel van tbs (*hospital order*) gewenst acht. Verder geldt de regeling ook wanneer de veroordeelde in hoger beroep gaat.

Tot slot geldt de regeling voor procedures bij de *Magistrates' Court* of de *Crown Court* wanneer de veroordeelde daar (weer) moet verschijnen, omdat hij zich niet gehouden heeft aan de voorwaarden van een voorwaardelijke veroordeling of een door de rechter opgelegde maatregel, bijvoorbeeld de verplichting tot betaling van de schade of de maatregel van dienstverlening.

⁹ Het verschil tussen een *solicitor* en een *barrister* is dat de eerste in de regel een algemene praktijk heeft en de *barrister* veelal specialist is en een procespraktijk heeft waar hij zaken behandelt die hij via een *solicitor* gekregen heeft. Zie Sanders, in: *Task and Powers*, op. cit., p. 121-122.

¹⁰ Nuthoo [2010] *EWCA Crim.* 2383.

¹¹ Dit is het geval wanneer de rechter op grond van artikel 45 van de *Mental Health Act* een *hospital order* of een *guardianship order* oplegt.

¹² In de tekst die geldt na de wijziging door de *Costs in Criminal Cases (General) (Amendment) Regulations Order* van 13 oktober 2008. Zie Barbara Barnes (red.), *Archbold Magistrates' Courts Criminal Practice*, Londen 2012, p. 1910-1911.

- *Rechters die een kostenveroordeling kunnen opleggen*

Dit alles betekent dat een veroordeling in de proceskosten in beginsel kan plaatsvinden door de *Magistrates' Court*, de *Crown Court* en de *Court of Appeal*.

In de zaak *Hamilton-Johnson v. RSPCA* werd de vraag aan de orde gesteld of de *Crown Court* de bevoegdheid had zelf een kostenveroordeling, die mede de kosten van de procedure bij de *Magistrates' Court* zou omvatten, op te leggen aan een veroordeelde die zonder succes in hoger beroep was gegaan. Het hof oordeelde dat dit weliswaar het geval was, maar dat de *Crown Court* terughoudend zou moeten zijn met een kostenveroordeling, daar de *Magistrates' Court* beter geëquipeerd was om te oordelen welke kosten van de vervolging voor rekening zouden moeten komen van de verdachte.¹³

3.6. *Welke kosten kunnen ten laste van de veroordeelde worden gebracht?*

Het openbaar ministerie kan dus niet alleen de proceskosten claimen gemaakt voor de vervolging, maar ook voor de kosten voor het hoger beroep of voor de voorbereiding van de zitting waarop de niet-nakoming van de voorwaarden van een voorwaardelijke veroordeling of van een maatregel wordt behandeld.

We zien dat in de bepaling direct twee belangrijke vragen worden opgelost, namelijk welke kosten het betreft en welke discretionaire bevoegdheid de rechter heeft.

In regel 76.1 van de *Criminal Procedure Rules* (CPR) wordt een definitie gegeven van de proceskosten. Dat zijn: 'fees payable to a representative, any disbursements paid by a legal representative, and any other expenses incurred in connection with the case'.

- *Kosten van de vervolgende instantie*

Voor de *costs order* tegen de veroordeelde gaat het alleen om de kosten die de vervolgende instantie gemaakt heeft om de zaak te kunnen vervolgen. Maar welke kosten zijn dat? Daarover bestaat rechtspraak. In *R. v. Associated Octel Ltd.* bevestigde de *Court of Appeal* dat de kosten, wanneer dat rechtvaardig en redelijk is, ook de kosten kunnen omvatten van het onderzoek dat de vervolgende instantie moet doen om de zaak te kunnen vervolgen. Het gaat dus alleen om de kosten die de vervolgende instantie heeft gemaakt, niet om de kosten die door de politie zijn gemaakt voor de opheldering van het strafbaar feit op zichzelf.

- *Soms ook kosten van onderzoek door de politie*

De politie en het openbaar ministerie of de vervolgende instantie zijn constitutioneel gescheiden instanties. Toch kunnen onder bijzondere omstandigheden

¹³ [2002] 2 Cr. App. R. (S.), p. 390.

kosten die door de politie gemaakt zijn door de vervolgende instantie in rekening worden gebracht van de veroordeelde. Het gaat dan om kosten die op verzoek van de vervolgende instantie gemaakt zijn door de politie voor het doen van bijzonder onderzoek. Zo blijkt uit mondelinge informatie en rechtspraak dat de *Serious Fraud Office* (afgekort: SFO) soms de hulp inroept van politie-experts of andere experts voor dergelijk bijzonder onderzoek.

In de zaak *R. v. Associated Octel Ltd.* ging het om nader onderzoek naar het weglekken van brandbare stoffen en het afbranden van een fabriek. Het bedrijf was veroordeeld tot betaling van de kosten groot £ 142.000, waarvan £ 42.000 voor de vervolging en £ 100.000 voor kosten van onderzoek door de *Health and Safety Executive* (£ 31.000 voor de kosten van inspecteurs, £ 2.000 voor foto's van de brandplaats, £ 57.000 voor technisch onderzoek en £ 9.000 voor een schaalmodel van de fabriek). Aangevochten werden de kosten van het schaalmodel en de kosten van het technisch onderzoek. Het hof overweegt: 'The costs of the prosecution [...] might include the costs of the prosecuting authority in carrying out investigations with a view to the prosecution of a defendant where a prosecution results and the defendant is convicted'.¹⁴ Kosten van onderzoek mogen dus in rekening worden gebracht als de *investigating body* dezelfde is als de *prosecuting body*.¹⁵

In *R. v. Balshaw* ging het over de vraag of de kosten van een op verzoek van de politie opgemaakt accountantsrapport in een ingewikkelde oplegingszaak, nadat de verdachte in staat van beschuldiging was gesteld, tot de proceskosten van de CPS mochten worden gerekend. Het hof achtte dit het geval en overwoog: 'Since the CPS was, thereby, acknowledging its obligation to pay any award of those fees to the police in respect of the report and the report formed an important part of the CPS's representation of the case, the Judge was correct to conclude that the order was just and reasonable'. Essentieel in deze zaak was dat het rapport 'had been relevant to the presentation of the case at trial' en dat de kosten waren ontstaan 'only after charge'.¹⁶

3.7. Discretionaire bevoegdheid

Overigens heeft de rechter de uitdrukkelijke bevoegdheid de door het openbaar ministerie in rekening gebrachte kosten te matigen, waarbij de redelijkheid en billijkheid de maatstaf is.

Uit de tekst van de regeling volgt niet dat de rechter de bevoegdheid heeft af te zien van een kostenveroordeling. Hij lijkt een dergelijke beslissing te moeten nemen. Op dat uitgangspunt bestaan evenwel uitzonderingen. De eerste is dat de rechter van de *Magistrates' Court* geen order tot betaling van de proces-

¹⁴ [1997] 1 Cr. App. R. (S.), p. 435-442.

¹⁵ Noot bij *R. v. Associated Octel Ltd.* in: *Criminal Law Review* 1997, p. 144.

¹⁶ [2009] EWCA Crim. 470, [2009] 1 WLR, p. 2301-2306, citaat op pagina 2305.

kosten door de veroordeelde mag uitvaardigen wanneer hij een geldstraf, maatregel van ontneming of verplichting tot schadevergoeding heeft opgelegd die niet hoger is dan vijf Engelse ponden. Verder is de rechter, in geval de veroordeelde jonger is dan achttien jaar, bij de vaststelling van de hoogte van de te betalen proceskosten gebonden aan het maximum van de door hem aan de veroordeelde opgelegde geldboete.

Deze twee uitzonderingen zijn in de wet (art. 18 lid 4 en lid 5 POA 1985) vastgelegd, maar er zijn ook uitzonderingen ontwikkeld in de rechtspraak die voortvloeien uit het feit dat de rechter alleen een kostenveroordeling mag uitspreken die 'just and reasonable' is. Zo is volgens de rechtspraak een kostenveroordeling niet 'just and reasonable' als de verdachte veroordeeld is tot een aanzienlijke vrijheidsstraf, omdat de veroordeelde, als hij na afloop daarvan vrij komt, het geld dat hij nog heeft nodig heeft voor zijn terugkeer in de samenleving. Dit geldt overigens niet als de veroordeelde over de middelen beschikt om de kosten direct te voldoen of het uitzicht heeft op een toereikend inkomen na ontkoming van zijn straf.¹⁷

3.8. *Jeugdige veroordeelden*

Ook jeugdige veroordeelden kunnen door de rechter belast worden met de betaling van de proceskosten. Als zij veroordeeld worden tot een geldboete mag de kostenveroordeling niet hoger zijn dan het bedrag van de geldboete. Wordt er evenwel door de rechter een andere straf opgelegd dan een geldboete, dan is de rechter bij de kostenveroordeling niet gebonden maar kan hij de hoogte naar eigen inzicht bepalen, daarbij rekening houdend met de draagkracht van de veroordeelde en andere factoren die hij van belang oordeelt.¹⁸

3.9. *Verhaal kosten raadsman*

Anders dan in Duitsland omvat in Engeland de veroordeling in de proceskosten niet ook de kosten van de toegevoegde raadsman of de raadsman toegewezen uit de gefinancierde rechtshulp. Dat wil overigens niet zeggen dat deze kosten niet ook verhaald kunnen worden op degene die terecht heeft moeten staan.

Op grond van de *Criminal Defence Service (Contribution Orders) Regulation* 2009 kan de veroordeelde verplicht worden evenredig aan zijn inkomen bij te dragen in alle of een gedeelte van de kosten van de toegevoegde raadsman. In bijzondere gevallen kan de rechter zelfs bepalen dat de vrijgesproken verdachte moet bijdragen aan de kosten van de toegevoegde raadsman. Als de veroordeelde deels is vrijgesproken kan hij de rechter binnen drie weken na de uitspraak schriftelijk vragen hem slechts te veroordelen een gedeelte van de kosten te betalen om reden dat het onredelijk zou zijn hem alle kosten te laten terugbe-

¹⁷ *R. v. Gaston* [1970] 55 Cr. App. R., p. 88. Zie verder D.A. Thomas (red.), *Current Sentencing Practice*, Londen 2011, p. 90606.

¹⁸ *Blackstone's Criminal Practice 2011*, Oxford University Press 2011, p. 2114.

talen. De rechter kan het verzoek afwijzen of toewijzen en aangeven welk deel van de kosten van de toegevoegde raadsman de veroordeelde moet betalen.¹⁹

Verder kan op grond van de *Criminal Defence Service (Recovery of Defence Costs Orders) Regulations 2001* een *Recovery of Defence Costs Order* (afgekort: RDCO) worden uitgevaardigd door de rechter ter zake van de toegevoegde raadsman, tenzij de verdachte:

- terecht heeft gestaan voor de *Magistrates' Court*;
- door de *Magistrates' Court* is verwezen naar de *Crown Court*;
- is vrijgesproken en er geen sprake is van bijzondere omstandigheden;
- financieel niet kan worden aangesproken;
- recht heeft op een *passported benefit* zoals een inkomensondersteuning of een uitkering als werkzoekende; of
- nog niet de leeftijd van achttien jaar heeft bereikt.

De RDCO kan alle kosten van de verdediging betreffen en voorzien in een betaling in termijnen. De rechter moet iedere beslissing over een bevel tot terugbetaling van de kosten van de toegevoegde raadsman motiveren en moet rekening houden met de financiële positie en het vermogen van de verdachte. Daarbij tellen de eerste £ 3.000 van het vermogen, de eerste £ 100.000 van het eigen huis en een inkomen van minder dan £ 22.235 als drempel.

3.10. *Initiatief voor de kostenveroordeling*

De rechter kan op verzoek van het openbaar ministerie of de vervolgende instantie tot een kostenveroordeling overgaan, maar kan ook op eigen initiatief daartoe besluiten (art. 76.5 lid 2 CPR). In het eerste geval zorgt de vervolgende instantie ervoor dat de aanvraag zo spoedig mogelijk wordt ingediend voorzien van een kostenberekening. De verdachte kan daartegen schriftelijk bezwaar aantekenen met opgaaf van redenen.

In beginsel zal het verzoek om de proceskosten van de vervolgende instantie ten laste te laten komen van de veroordeelde afkomstig zijn van de instantie die de kosten gemaakt heeft, tenzij bij voorbaat duidelijk is dat een kostenveroordeling niet haalbaar is, bijvoorbeeld omdat de veroordeelde zonder middelen van bestaan is en een vrijheidsstraf ondergaat. Het uitgangspunt dat een kostenveroordeling zinvol moet zijn ligt vast in paragraaf I.1.4 van de *Practice Directions*.

3.11. *Te volgen procedure voor kostenveroordeling*

In de zaak *R. v. Associated Octel Ltd.* overweegt het hof ten aanzien van de te volgen procedure bij de kostenveroordeling, dat de vervolgende instantie zo

¹⁹ Part 6, *Practice Directions* (Costs in Criminal Proceedings).

vroeg als mogelijk en in detail de verdediging inzage moet geven in de kosten van de vervolging zodat deze voldoende gelegenheid heeft daarop te reageren. Als de verdediging het overzicht van de kosten geheel of op punten bij de rechter wil aanvechten, moet zij vooraf de vervolgende instantie daarvan met opgave van de gronden op de hoogte stellen en moet zij de rechter duidelijk maken wat haar bezwaren tegen de berekening zijn. In uitzonderlijke gevallen zal een volle behandeling van de bezwaren nodig zijn om uit de problemen te komen nu geen van de bepalingen voorziet in een procedure tot vaststelling van de proceskosten van de vervolging.

3.12. Berekening van de kosten door de rechter

Welke kosten vallen in concreto onder de kostenveroordeling? Het openbaar ministerie kan alleen die kosten claimen die ook betaald zouden kunnen worden uit de algemene middelen waarover de CPS beschikt. Dat wil zeggen dat de kosten van de advocaten die namens het openbaar ministerie optreden als officier van justitie, de kosten van de *Director of Public Prosecutions* (DPP) en de getuigen bij de veroordeelde kunnen worden geclaimd, maar andere algemene kosten zoals die van de juryleden of de beveiligingsmaatregelen niet.

In de order moet de rechter de hoogte van de kostenveroordeling aangeven. Dat betekent dat het openbaar ministerie ter zitting moet aangeven welke kosten het gemaakt heeft voor de vervolging en welke kosten het van de veroordeelde claimt. Dat betekent overigens niet dat de vervolgende instantie verplicht is om stukken te produceren waaruit blijkt dat er ten aanzien van bepaalde gemaakte kosten een betalingsverplichting bestaat aan derden.

- *Tarieflijsten*

In veel gevallen is het voor het openbaar ministerie niet praktisch een gedetailleerd overzicht te geven van de uren besteed aan de voorbereiding van de zaak en de daarmee samenhangende kosten. Vandaar dat door de CPS algemene tarieflijsten zijn gemaakt die degene die namens de CPS ter zitting optreedt behulpzaam kunnen zijn bij de calculatie van de kosten.²⁰ Die tarieflijsten geven de kosten per uur aan van de juristen, de juridische medewerkers (*paralegals*) en de ondersteunende diensten.

Daarnaast zijn er vaste tarieven voor de afhandeling van strafzaken met een schuldbekenenis (*guilty plea*). De hoogte van het tarief is afhankelijk van het stadium van de procedure waarin en het gerecht waarvoor de *guilty plea* is uitgesproken. Ook zijn er tarieven vastgelegd voor de behandeling van de zaak ter zitting bij de verschillende gerechten. Zo bedragen de proceskosten voor een *summary trial* bij de *Magistrates' Court* tussen de £ 620 en £ 930 en kost een ver-

²⁰ Zie voor deze tarieflijsten: <www.cps.gov.uk/Legal/a_to_c/costs/annex_1_-_scales_of_costs/>.

wijzing naar de *Crown Court* voor een onderzoek ter zitting tussen de £ 2.800 en £ 4.200.

Verder bestaan er tarieflijsten voor de vergoeding van de kosten van gewone en professionele getuigen die ten laste komen van de veroordeelde. Zij krijgen een vergoeding voor de niet gewerkte uren, hun reis- en verblijfkosten en een vergoeding voor eventuele kinderopvang. Ook voor getuige-deskundigen zoals artsen, psychiaters, meteorologen, handschriftdeskundigen et cetera bestaan per groep van deskundigen tarieflijsten.

Op basis van deze tarieflijsten, die openbaar zijn, kan de rechter tot de vaststelling van de omvang van de kostenveroordeling komen. Voorgeschreven is dat de kosten gespecificeerd moeten worden. Wanneer de zaken niet standaard zijn en er niet voorzien is in tarieven, betekent dat veel werk voor de opstelling van de kostenberekening. De rekening moet aangeven welke werkzaamheden verzet zijn die nodig waren voor de vervolging van de zaak, op welke data die werkzaamheden zijn verricht en door wie, waarbij diens kwalificaties aangegeven worden. Op basis van het aantal gewerkte uren kan de rekening worden opgemaakt.

– *Vaststelling kosten bij veroordeling voor verschillende feiten*

Als de verdachte terecht moet staan voor verschillende feiten die allemaal voortvloeien uit één gebeurtenis, is het niet geoorloofd de proceskosten te vermenigvuldigen met het aantal feiten. In de zaak *R. v. Tottenham Justices ex parte Joshi* was sprake van 37 overtredingen van de *Food Safety (General Food Hygiene) Regulations 1995*. In elk van die gevallen was er een *guilty plea* en voor elk daarvan had het openbaar ministerie kosten in rekening gebracht. Dat vond de rechter excessief. In zo een zaak moet de rechter een totaalbedrag vaststellen dat in overeenstemming is of een juiste weerspiegeling is van het werk dat verzet is.²¹

– *Vaststelling kosten bij deelvrijspraken*

Wat nu als er sprake is van deelvrijspraken? Over deze vraag gaat de uitspraak in de zaak *R. v. Splain*. De verdachte stond terecht voor zeventien feiten maar werd slechts voor drie feiten veroordeeld. Het openbaar ministerie claimde meer dan £ 22.000 wegens kosten. De rechter was van oordeel dat dit buitenproportioneel was en niet eerlijk en verlaagde het bedrag tot £ 10.000. De rechter stelde dat een zuiver mathematische aanpak niet nodig was en dat ernstig rekenen moest worden gehouden met het grote aantal vrijspraken in deze zaak.²²

3.13. *Welke kosten kunnen door de vervolgende instantie geclaimd worden?*

De wettelijke regelingen en beleidsregels die bepalend zijn voor de veroordeling in de kosten geven geen opsomming van de soort kosten die door de ver-

²¹ Barnes, *Archbold Magistrates' Courts Criminal Practice*, op. cit., p. 1912.

²² *R. v. Splain* [2010] EWCA Crim., p. 49.

volgende instanties kunnen worden geclaimd. Daarvoor moet men te rade gaan in rechterlijke uitspraken en lijsten die door vervolgende instanties gehanteerd worden voor een kostenclaim en die bepalend zijn voor de praktijk. Ook in gesprekken met deskundigen is gevraagd naar de soort kosten die door de vervolgende instanties plegen te worden geclaimd. Zonder volledig te kunnen zijn ontstaat dan het volgende beeld. Allereerst kunnen de uren van de medewerkers die de vervolging hebben voorbereid geclaimd worden alsmede hun reis- en verblijfkosten naar de plaats delict. Ook kunnen de kosten van onderzoek (bijvoorbeeld naar het kadaster) geclaimd worden en de kosten van de getuigen, inclusief de kosten voor verloren uren en reis- en verblijfkosten. Verder kunnen de kosten worden geclaimd voor onderzoek in de registers en de kosten voor afschriften van geboortebewijzen et cetera, de kosten die samenhangen met het raadplegen van de nationale politiecomputer, drukkosten, de kosten van foto's, de kosten van tekeningen en schaalmodellen en de kosten om bepaalde zaken te testen.

Afhankelijk van het soort strafbare feit kunnen de kosten omvangrijker zijn. Op de website van de *Health en Security Executive* (HSE) staan instructies voor de medewerkers over de kostenveroordeling waarin een lange lijst van mogelijke kosten is opgesomd.²³ De HSE kan bijvoorbeeld ook kosten claimen die nodig zijn om het gebied schoon te maken dat door het strafbaar feit verontreinigd is, om bewijs te vergaren, om getuigen te verhoren en om aanwezig te kunnen zijn bij die getuigenverhoren.

Verder kunnen de reiskosten voor het doel van onderzoek geclaimd worden, alsmede de kosten voor het geven van instructies aan experts, voor het inwinnen van advies van advocaten, voor het opnemen van contact met families van bij het ongeval overleden familieleden en voorts kosten die samenhangen met een lijkschouwing, zoals de aanwezigheid daarbij, het stellen van vragen en het opmaken van het schouwingsrapport en het onderzoeksrapport.

Tot slot kunnen de kosten geclaimd worden voor de dagvaarding en voor de vervolging, voor het beantwoorden van vragen van de verdachte over het onderzoek, voor het beantwoorden van zijn brieven, voor het opnemen van contacten met de getuigen en voor het organiseren van hun aanwezigheid ter zitting, alsmede voor het samenstellen van het procesdossier en de aanwezigheid ter zitting.

3.14. *Vaststelling van de hoogte van de kostenveroordeling in de uitspraak*

De rechter moet in het vonnis exact aangeven welk bedrag de veroordeelde moet betalen aan het openbaar ministerie of aan de vervolgende instantie als vergoeding van de proceskosten. Wanneer de rechter daar om welke reden dan ook niet toe in staat is, maakt hij in zijn beslissing dusdanige opmerkingen die

²³ Zie <www.hse.gov.uk/enforce/enforcementguide/court/sentencing-costs.htm>. In bijlage II bij dit rapport is een voorbeeld van een kostenopsomming opgenomen.

de *Determining Officer*, een gerechtelijke ambtenaar belast met de definitieve vaststelling van de kosten, kan beschouwen als relevant voor de vaststelling van de hoogte van de kostenveroordeling.

- *Factoren van belang voor de vaststelling van de hoogte van de te claimen proceskosten als een natuurlijk persoon veroordeeld wordt*

Regel 76.2 onder 6 en 7 CPR geven algemene regels voor de vaststelling van de hoogte daarvan. Die algemene regel is dat de hoogte van het bedrag redelijkerwijs voldoende zou moeten zijn om de ontvanger te compenseren in zijn kosten die feitelijk, redelijk en terecht zijn ontstaan en tegelijkertijd redelijk in omvang zijn. De rechtbank mag overigens bepalen dat slechts een deel van de kosten hoeft te worden betaald, of een geringer bedrag dan de werkelijke kosten, of alleen kosten die in een bepaalde periode zijn ontstaan, of alleen nodig waren voor bepaalde handelingen of alleen nodig waren voor een afzonderlijk deel van de zaak.

Bij de bepaling van de hoogte van het te betalen bedrag zijn de volgende factoren mede van belang: het gedrag van alle partijen op de zitting, de complexiteit van de zaak of de moeilijkheidsgraad c.q. uniciteit van de vraagpunten, de vaardigheid, moeite, gespecialiseerde kennis en verantwoordelijkheid, het tijdsbeslag, de plaats waar het werk moest worden verzet en de omstandigheden waaronder gewerkt moest worden en de aanwijzingen die de rechter gaf bij de bepaling van de kostenveroordeling.

Bij de vaststelling van de hoogte van de kostenveroordeling moet de rechter een diepgaand onderzoek doen naar de financiële situatie van de veroordeelde en die situatie mede in de uiteindelijke vaststelling betrekken. De rechter moet namelijk, voordat hij een beslissing neemt over de kostenveroordeling, vaststellen of de veroordeelde over voldoende middelen beschikt om die kosten te betalen. Die financiële situatie moet niet alleen bekeken worden naar het moment van de kostenveroordeling, maar ook naar het moment na de veroordeling. Zo oordeelde het hof dat de rechter niet tot een kostenveroordeling mocht komen zolang in de zaak niet beslist was over de verbeurdverklaring op basis van de *Proceeds of Crime Act 2002*.²⁴ Ook werd het onredelijk geoordeeld dat de rechter een kostenveroordeling vaststelde die vijf keer zo hoog was als de opgelegde boete terwijl de veroordeelde schulden had die hoger waren dan zijn vermogen.²⁵ Zelfs wanneer de rechter een diepgaand onderzoek heeft verricht naar de financiële situatie van de veroordeelde, kan de kostenveroordeling in hoger beroep toch worden vernietigd op grond van de overweging dat geen redelijke rechter

²⁴ *Constantine* [2011] 1 WLR, p. 1086.

²⁵ *Newham Justices ex parte Samuels* [1991] COD 412, DC. Anders: *R. v. Wright* (12.11.1976), Thomas, *Current Sentencing Practice*, op. cit., p. 90607.

zo een kostenveroordeling op basis van de verkregen informatie had kunnen vaststellen.²⁶

- *Factoren van belang voor de vaststelling van de hoogte van de te claimen proceskosten als een bedrijf veroordeeld wordt*

Naast proceskosten die worden opgelegd aan natuurlijke personen kunnen ook proceskosten worden opgelegd aan directies van bedrijven die verantwoordelijk kunnen worden gehouden voor strafbare feiten gepleegd door werknemers binnen het kader van de bedrijfsactiviteiten.²⁷ In die gevallen kunnen veelal hogere proceskosten worden opgelegd. De in de rechtspraak ontwikkelde regel dat het ongewenst is aan een natuurlijke persoon een kostenveroordeling op te leggen die niet binnen een jaar kan worden betaald, geldt niet voor de kostenveroordeling van de directie van een bedrijf. In dat geval is een langere afbetalingstermijn geen probleem. Bij het vaststellen van de hoogte van de proceskostenveroordeling van de directie van het bedrijf moet de rechter enerzijds vermijden dat de kostenveroordeling leidt tot een dubbele bestraffing die zich kan voordoen als de leden van de directie ook aandeelhouder zijn, en anderzijds duidelijk maken dat er sprake is van een persoonlijke aansprakelijkheid van de directie als er binnen het bedrijf strafbare feiten plaatsvinden.²⁸

3.15. *Verhouding kostenveroordeling en opgelegde straf*

De rechter mag de kostenveroordeling matigen naar redelijkheid en billijkheid en het is in dat licht interessant na te gaan onder welke omstandigheden zo een matiging geïndiceerd is.

Zo zou de vraag kunnen rijzen of een matiging moet plaatsvinden wanneer de kostenveroordeling aanzienlijk hoger uitvalt dan de door de rechter opgelegde boete. Die vraag kwam aan de orde in *R. v. Dickinson*.²⁹ De verdachte moest terecht staan voor het bezit van vijf gram cocaïne en koos ervoor zijn zaak niet via de vereenvoudigde procedure door de *Magistrates' Court* te laten behandelen, maar op dagvaarding door de *Crown Court*. Daar werd hij veroordeeld tot een boete van £ 200 en een kostenveroordeling van £ 1.200 welke was gebaseerd op de door de CPS gehanteerde schaal voor kosten van procedures. De CPS heeft deze schalen opgemaakt om te voorkomen dat telkens gespecificeerde rekeningen moeten worden ingediend voor de kostenveroordeling. Volgens die schaal kosten zaken voor de *Crown Court* £ 1.200 wanneer ze niet bewerkelijk zijn, £ 1.800 als dat wel het geval is en £ 1.500 als het om een doorsnee werkbeasting gaat. In hoger beroep stelde de veroordeelde dat de proceskosten mede

²⁶ *Croydon Justices ex parte Summers* [1993] COD 202, DC.

²⁷ Ofschoon in Engeland geen wettelijk regeling bestaat voor de strafrechtelijke aansprakelijkheid van rechtspersonen, zijn *corporate prosecutions* mogelijk. Zie hiervoor nader <www.cps.gov.uk/legal/a_c/corporate_prosecutions_>.

²⁸ *Rollco Screw and Rivet Co Ltd.* [1999] 2 Cr. App. R. (S.), p. 436, CA.

²⁹ *R. v. Dickinson* [2011] 1 Cr. App. R. (S.) 93, p. 554.

in het licht van de opgelegde boete buitenproportioneel waren. De rechter oordeelde evenwel dat daar geen sprake van was nu de gehanteerde bedragen en de algemene methode van berekening van de kosten die in de schalen gehanteerd werden 'soundly based' waren. De rechter mag dus bij zijn kostenveroordeling afgaan op de door de CPS gehanteerde schalen van berekening daarvan.³⁰

Ook in tal van andere uitspraken komt de vraag van de verhouding tussen de opgelegde geldboete en de kostenveroordeling aan de orde. Uit die rechtspraak blijkt dat de rechter in beginsel geen reden ziet om de kostenveroordeling te matigen als de opgelegde geldboete lager is dan het bedrag van de kostenveroordeling. Van belang is of de veroordeelde in staat is het totale bedrag van de kosten te betalen: 'The court must look at the whole sum (fine and costs) that it is minded to order the defendant to pay and consider the impact upon him'.³¹

Wanneer er sprake is van een enorme onevenwichtigheid tussen de opgelegde geldboete en de kosten, zal de rechter de kostenveroordeling plegen te matigen. Dat betekent in de praktijk dat de rechter eerst de geldboete zal vaststellen en daarna zal oordelen over de hoogte van de proceskosten die door de veroordeelde betaald moeten worden. Als de totale som die de veroordeelde zal moeten betalen uitgaat boven het bedrag dat in redelijkheid van hem gevraagd kan worden, moet de rechter de proceskostenveroordeling matigen, aldus Chief Justice Lord Bingham.³²

Gelet op het feit dat de rechter in Engeland een grote discretionaire bevoegdheid heeft gekregen bij de vaststelling van de hoogte van de kostenveroordeling, is het niet vreemd dat er veel rechtspraak bestaat over situaties die van de kant van de verdediging worden aangevoerd ter onderbouwing van hun standpunt dat de rechter nog onvoldoende gebruik heeft gemaakt van die discretionaire bevoegdheid.

Zo komt in *R. v. Bow Street Stipendiary Magistrate ex parte Screen Multimedia Ltd. and Another* de vraag aan de orde of de rechter bij de bepaling van de hoogte van de kostenveroordeling rekening mag houden met het gegeven dat het door de verdachte begane feit hem nauwelijks profijt heeft opgeleverd. Het bedrijf en zijn directeur waren beiden veroordeeld tot betaling van kosten ter hoogte van £ 15.000 terwijl het profijt van het maken van illegale beeldbanden 'a matter of pence rather than pounds' was. De *Queen's Bench Divisional Court* verwierp het beroep omdat in deze zaak veel onderzoek nodig was geweest om verweren van de zijde van de verdachte te kunnen ontkrachten.³³

³⁰ Thomas, *Current Sentencing Practice*, op. cit., p. 90621-90622.

³¹ *R. v. F. Howe & Son (Engineers) Ltd.* [1999] 2 All ER, p. 249, citaat op pagina 255.

³² *Northallerton Magistrates' Court ex parte Dove* [2000] 1 Cr. App. R. (S.), p. 136, DC. Zie ook Thomas, *Current Sentencing Practice*, op. cit., p. 90603.

³³ *The Times Law Reports* 28.1.1998, p. 37-38.

3.16. *Factoren van belang voor de berekening van de kosten die de veroordeelde uiteindelijk moet betalen*

De uitspraak van de *Divisional Court* in de zaak *Northallerton Magistrates' Court ex parte Dove* is van groot belang, omdat daarin een aantal richtlijnen is geformuleerd voor de berekening van de proceskosten die door de veroordeelde moeten worden betaald.³⁴ Volgens deze uitspraak geldt dat:

- de rechter zicht moet hebben op de financiële positie van de veroordeelde en zijn financiële verplichtingen zodat de kostenveroordeling niet hoger is dan de redelijke som die de veroordeelde kan betalen;
- het bedrag nooit hoger mag zijn dan de kosten die daadwerkelijk gemaakt zijn;
- de kostenveroordeling bedoeld is als vergoeding voor de kosten van de vervolging en niet als extra straf voor de veroordeelde;
- er een evenwichtigheid moet zijn tussen de kostenveroordeling en de opgelegde straf en indien het totale bedrag excessief is moet de kostenveroordeling worden gematigd;
- de veroordeelde inzicht moet geven in zijn financiële situatie en wanneer hij nalaat dat te doen de rechter deze kan afleiden uit alle beschikbare informatie; en dat
- de veroordeelde de mogelijkheid moet krijgen om bewijs te leveren over zijn financiële situatie en vooraf op de hoogte moet worden gebracht als de rechter een ongebruikelijke kostenveroordeling wil opleggen.

3.17. *Factoren van belang voor de matiging van de kosten*

In de rechtspraak is vastgelegd dat de veroordeling in de kosten nooit hoger kan zijn dan de kosten die daadwerkelijk zijn gemaakt voor de vervolging van de zaak. De vervolgende instantie laat de rechter weten wat het totaal is van de kosten die zijn gemaakt en die voor rekening van de veroordeelde zouden kunnen komen.

Wanneer de rechter de kosten hoog vindt kan hij, alvorens te beslissen over de hoogte, het openbaar ministerie verzoeken inzage te geven in de kosten. De rechter is overigens niet gebonden aan de door het openbaar ministerie opgegeven hoogte van de kosten. Hij kan deze te allen tijde matigen.

Welke factoren spelen een rol bij de matiging en bij de bepaling van de hoogte van de te betalen proceskosten? Ook hier geldt dat de wettelijke regeling niet of nauwelijks indicaties bevat welke factoren van belang zijn, maar dat in de omvangrijke rechtspraak over de kostenveroordeling die factoren zijn uitgewerkt.

³⁴ *Northallerton Magistrates' Court ex parte Dove* [2000] 1 Cr. App. R. (S.), p. 136 en Thomas, *Current Sentencing Practice*, op. cit., p. 90603-90604.

KOSTENVEROORDELING IN STRAFZAKEN

- Financiële situatie van de veroordeelde

Algemeen wordt aangenomen dat er geen veroordeling in de kosten mag plaatsvinden die voor de veroordeelde niet op te brengen is. Bij de bepaling daarvan moet de rechter rekening houden met de financiële situatie van de veroordeelde en op basis daarvan moet hij een bedrag vaststellen dat redelijk is. Zo mag de rechter bijvoorbeeld rekening houden met de hoogte van de hypotheek die de veroordeelde heeft en de daarmee samenhangende kosten van rente en aflossing.³⁵

- Betaalbaarheid binnen een jaar

De veroordeling in de kosten moet redelijk zijn. Voor die redelijkheid geldt in beginsel als norm een bedrag dat de veroordeelde binnen twaalf maanden kan betalen.³⁶ In de zaak waarin deze norm is vastgelegd ging het om de veroordeling van iemand die een uitkering van £ 50 per week had. De kosten van het openbaar ministerie bedroegen £ 3.000 en de rechter had een boete opgelegd van £ 400 en een kostenveroordeling van £ 600 bij afbetaling van £ 10 per week te voldoen. In bijzondere omstandigheden – waarover hierna in paragraaf 3.20. over de betalingstermijn meer – blijkt deze norm niet te worden gehanteerd.

- Guilty plea

Op zich is een *guilty plea* geen reden om niet tot een kostenveroordeling over te gaan,³⁷ maar de schuldbekentenis kan wel van belang zijn voor de bepaling van de hoogte van de kostenveroordeling, zeker als het gaat om een veroordeelde wiens financiële middelen beperkt zijn. Het kan de rechter ertoe aanzetten om af te zien van een kostenveroordeling of om deze te matigen.

De invloed van de *guilty plea* op de hoogte van de kostenveroordeling hangt sterk af van de fase waarin de verdachte schuld bekent en de aard van de zaak, zoals blijkt uit de zaak *R. v. Maher and others*. In die zaak waren drie verdachten veroordeeld tot betaling van de proceskosten ter grootte van £ 180.000, terwijl zij allen schuld hadden bekend, een van hen zelfs in het vroegst mogelijke stadium. In beroep liet de rechter de kostenveroordeling in stand omdat 'the nature of the case [moord en grootschalige import van heroïne, *P.T.*] was such that we are satisfied that it was proper to make orders against all three'.³⁸

³⁵ Ghadami [1998] 1 Cr. App. R. (S.), p. 42 en Thomas, *Current Sentencing Practice*, op. cit., p. 90610.

³⁶ *Nottingham Justices ex parte Fohmann* [1987] 84 Cr. App. R., p. 316-319, DC.

³⁷ Er zijn wel voorbeelden te vinden dat de schuldbekentenis door de rechter werd aangegrepen om van een kostenveroordeling af te zien, bijvoorbeeld in *R. v. Matthews* [1979] 1 Cr. App. R. (S.), p. 346, waarin de rechter overwoog: 'We do not see any reason why she should pay the costs of the prosecution having regard to the fact that she pleaded guilty'.

³⁸ *R. v. Maher and others* [1983] 5 Cr. App. R. (S.), p. 39.

– *De opgelegde straf*

De opgelegde straf is ook een factor die de rechter ervan kan afhouden een kostenveroordeling op te leggen. Dat geldt dan in het bijzonder wanneer een langere gevangenisstraf wordt opgelegd en de veroordeelde niet over de middelen beschikt om de kosten direct te betalen.

– *De processtrategie*

Een volgende factor van belang bij de beslissing tot kostenveroordeling is de processtrategie van de verdachte. Als de verdachte gebruik maakt van zijn recht om de door de vervolging opgeroepen getuigen te wijzen op de mogelijkheid dat zij zich bij hun getuigenverklaringen vergissen, dat hun herinnering hen in de steek laat of dat hij een verklaring heeft voor iets dat op het eerste oog belastend voor hem is, is dat een gedrag dat acceptabel is: 'In that class of case it may be unfair to make an order that the accused should pay the costs of the prosecution'.³⁹

– *Beleid van de vervolgende instantie*

Tot slot valt uit de rechtspraak af te leiden dat het beleid van de vervolgende instantie een matigende invloed kan hebben op de vaststelling van de hoogte van de proceskostenveroordeling. In de zaak *Hall* bracht de CPS een vrij eenvoudige zaak – het veroorzaken van een ongeval door schuld waarin de verdachte bereid was schuld te bekennen – voor de *Crown Court*, omdat de CPS een veroordeling wegens roekeloos rijden nastreefde. Ter zitting kon de CPS daarvoor geen bewijs leveren en werd de verdachte voorwaardelijk ontslagen van rechtsvervolging en veroordeeld in de proceskosten ter hoogte van £ 372. In appel bracht de rechter dit bedrag terug tot £ 25, vrijwel het gebruikelijke bedrag voor proceskosten bij een *guilty plea* in de *Magistrates' Court*.⁴⁰

3.18. *Processtrategie als kostenverhogende factor*

De veroordeling in de proceskosten mag niet worden gezien als een extra straf noch worden gebruikt om de veroordeelde te laten voelen dat hij bij de keuze voor de afhandeling van zijn zaak een lichtere procedure had moeten volgen. Wel is het zo dat de processtrategie die door de verdachte wordt gevolgd aanleiding kan zijn tot een hogere kostenveroordeling, als die strategie ertoe leidt dat de vervolgende partij meer kosten moet maken voor de vervolging. Dat is bijvoorbeeld het geval wanneer de verdachte wiens zaak normalerwijze door de *Magistrates' Court* zou zijn behandeld, er voor kiest zijn zaak door de *Crown Court* te laten afdoen en dus voor een juryprocedure kiest, hetgeen extra kosten

³⁹ *R. v. Mountain and Kilmister* [1978] 68 Cr. App. R., p. 43.

⁴⁰ *Hall* [1988] 10 Cr. App. R. (S.), p. 465.

meebrengt voor de vervolging.⁴¹ Datzelfde geldt als de verdachte *not guilty* pleit en daarmee veroorzaakt dat de strafprocedure langer duurt terwijl hij wist dat de vervolging een sterke zaak had en hij geen vooruitzicht had op een vrij-spraak.⁴² De rechter mag dus bij de vaststelling van de hoogte van de proceskosten ook rekening houden met het gedrag van de verdachte ter zitting. Als hij bijvoorbeeld stelt dat alles en iedereen liegt behalve hijzelf en dat de zaak tegen hem een opzette was van het openbaar ministerie, dan is er geen enkele reden om de uit die proceshouding voortvloeiende extra (onderzoeks)kosten niet voor zijn rekening te laten komen.⁴³

3.19. *Wat als er meerdere veroordeelden zijn?*

Als er meerder veroordeelden in dezelfde zaak zijn worden de proceskosten in beginsel verdeeld over alle veroordeelden waarbij rekening wordt gehouden met hun betalingsmogelijkheden. Nu kan het voorkomen dat er een of meer van de veroordeelden niet in staat zijn de kosten te betalen. Het is dan niet geoorloofd de totale kosten te verdelen over de veroordeelden die wel in staat zijn te betalen. Iedere veroordeelde betaalt immers in beginsel alleen de kosten die voor zijn vervolging zijn gemaakt. Is niet vast te stellen wat de kosten van iedere vervolging apart zijn geweest, dan moet de rechter de kosten over alle veroordeelden verdelen en degenen die wel over de financiële middelen beschikken veroordelen om hun deel van de proceskosten te betalen.⁴⁴

Zijn er evenwel meerdere veroordeelden waarvan er een de hoofddader is en de anderen meelopers, en zijn de vonnissen van de meelopers substantieel lager dan het vonnis van de hoofddader, dan is het niet onredelijk als de rechter bepaalt dat de hoofddader alle kosten van de vervolging moet betalen.⁴⁵

3.20. *Betalingstermijn*

Bij de vaststelling van de hoogte van de kosten wordt de regel gehanteerd dat deze door de veroordeelde binnen een jaar moet kunnen worden voldaan. Deze regel is te vinden in rechtspraak.⁴⁶ In de zaak *R. v. Oliver and Oliver* achtte de *Court of Appeal* dit uitgangspunt niet in alle gevallen bepalend. In deze zaak wa-

⁴¹ *R. v. Malkiat Singh* [1982] 4 *Cr. App. R. (S.)*, p. 38 en *R. v. Hayden* [1964] 60 *Cr. App. R.*, p. 304, CA.

⁴² *R. v. Yoxall* [1972] 57 *Cr. App. R.*, p. 263 en Thomas, *Current Sentencing Practice*, op. cit., p. 90607-90608.

⁴³ *R. v. Mountain and Kilmister* [1978] 68 *Cr. App. R.*, p. 41.

⁴⁴ *Ronson & Parnes* [1992] 13 *Cr. App. R. (S.)*, p. 153, CA. Het ging in deze zaak om vier veroordeelden die samen meer dan 1,3 miljoen pond proceskosten moesten betalen. Uiteindelijk betaalde de drie die wel over financiën beschikten ieder 330.000 pond in plaats van de aanvankelijk opgelegde 440.000 pond.

⁴⁵ *Bernhard Harrison* [1993] 14 *Cr. App. R. (S.)*, p. 419, CA.

⁴⁶ Onder andere in *R. v. Nunn* [1983] 5 *Cr. App. R. (S.)*, p. 203 en *Nottingham Justices ex parte Fohmann* [1987] 84 *Cr. App. R.*, p. 316-319, DC.

ren de appellanten veroordeeld voor zware mishandeling van een man en van twee politieagenten. Om te voorkomen dat de verdachten door gevangenisstraffen hun financiële verplichtingen niet meer konden nakomen en hun bedrijf met 38 personeelsleden ter ziele zou gaan, kregen zij voorwaardelijke vrijheidsstraffen, forse geldboeten, een schadevergoedingsverplichting en de verplichting tot betaling van de proceskosten opgelegd. Gelet op de hoogte daarvan en de financiële situatie van de veroordeelden had de rechter een betaling in dertig maandelijks termijnen toegestaan. Het hof ging hiermee akkoord omdat het vond dat er in beginsel niets mis is met een langere betalingstermijn (dan een jaar, *P.T.*). Een termijn van twee jaren 'would seldom be too long and in an appropriate case three years would be unassailable'.⁴⁷

3.21. *De inning van de costs order*

Anders dan in Duitsland legt de rechter ter zitting de hoogte van de kostenveroordeling vast. Daarbij heeft hij grote beoordelingsvrijheid. De kostenveroordeling maakt onderdeel van het vonnis uit en wordt tegelijkertijd met de straf ten uitvoer gelegd. De kosten worden namens de vervolgende instantie geïnd door *Her Majesty's Courts & Tribunal Service*.

3.22. *Hoger beroep tegen een kostenveroordeling*

Noch de vervolgende instantie noch de veroordeelde verdachte kan hoger beroep aantekenen bij de *Crown Court* tegen een kostenveroordeling door een *Magistrates' Court*. Dat betekent evenwel niet dat de *Crown Court* die kostenveroordeling niet kan wijzigen wanneer de verdachte tegen het vonnis als geheel in hoger beroep gaat. Als de vervolgende instantie van oordeel is dat de rechter de kostenveroordeling op een te laag bedrag heeft gesteld, moet deze de verdachte daarvan op de hoogte stellen zodat hij weet dat een niet succesvol hoger beroep tegen zijn veroordeling behoorlijke financiële consequenties kan hebben, omdat de vervolgende instantie dan bij de *Crown Court* een hogere kostenveroordeling kan bepleiten. In de regel zal de *Crown Court* in geval van een afgewezen beroep tegen een veroordelend vonnis terughoudend zijn om de door de *Magistrates' Court* bepaalde kostenveroordeling te wijzigen.⁴⁸

3.23. *Opbrengsten van de costs order*

Evenals in Duitsland is het in Engeland vrij moeilijk inzicht te krijgen in de opbrengsten van de proceskosten tot betaling waarvan de verdachte kan worden veroordeeld. De reden hiervoor is echter een andere dan in Duitsland. Deze hangt samen met het feit dat de verdachte in de kosten van de vervolgende instantie wordt veroordeeld. Daaronder valt niet alleen de *Crown Prosecution Ser-*

⁴⁷ *Richard and Michael Oliver* [1989] 11 Cr. App. R. (S.), p. 10.

⁴⁸ *Blackstone's Criminal Practice 2011*, op. cit., p. 2117.

vice maar tientallen vervolgende instanties. Het is niet doenlijk bij al die instanties na te gaan wat de jaarlijkse opbrengst van die kostenveroordeling is. Wel kan men uit de rechtspraak afleiden dat met zekere regelmaat grote bedragen worden geclaimd, zeker als het omvangrijke strafzaken betreft, zoals de invoer van drugs, economische criminaliteit en bedrijfsongevallen door niet-naleving van de veiligheidsvoorschriften.

Dat wil overigens niet zeggen dat de vervolgende instantie alle voor de vervolging gemaakte kosten door de rechter daadwerkelijk toegewezen krijgt. Tussen de geclaimde kosten en toegewezen kosten zit soms een aanzienlijke ruimte. Een voorbeeld ter illustratie: in de *Ratcliff-case* uit 2009 werden twintig milieuactivisten voor de rechter gebracht wegens de bezetting van een grote kolengestookte energiecentrale in Nottinghamshire. De totale kosten van de politie-inzet bedroegen £ 700.000 en het openbaar ministerie vroeg de rechter ieder van de verdachte te veroordelen tot betaling van een deel van de kosten van de vervolging voor een bedrag van £ 5.000, terwijl de werkelijke kosten per verdachte waren berekend op £ 20.000. In totaal legde de rechter aan twee verdachten een kostenveroordeling op van respectievelijk £ 1.000 en £ 500.⁴⁹

Voor de CPS valt uit de *Crown Prosecution Service Resource Accounts 2009-2010* af te leiden dat in dat boekjaar meer dan 62 miljoen pond werd verkregen uit kostenveroordelingen van verdachten, hetgeen overeenkomt met tien procent van de totale kosten van de CPS.⁵⁰

⁴⁹ De zaak staat bekend als *Operation Aeroscoop*, zie <www.ipcc.gov.uk>, ref. 2011/000464.

⁵⁰ Zie <www.cps.gov.uk/publications/reports/2009/financial_review.html>.

4. Conclusie

Tot iets meer dan honderd jaar geleden bestond in Nederland de kostenveroordeling van de verdachte in strafzaken. In 1896 werd die regeling om verschillende redenen afgeschaft, waarvan de belangrijkste was dat de wijze waarop deze kostenveroordeling toen was vorm gegeven veelal een negatief effect kon hebben op de resocialisatie van de veroordeelde.

Tot mei 2012 was wetgeving aanhangig om een substantieel groter deel dan tot nu toe het geval is, van de proceskosten in civiele en bestuurrechtelijke zaken voor rekening te laten komen van de partijen die hun geschil aan de rechter voorleggen. Slechts een beperkt deel van die geschillen wordt aan de rechter voorgelegd en bovendien door een onevenredig deel van de bevolking. Het werd daarom niet langer juist geoordeeld alle belastingplichtigen mee te laten betalen aan de kosten van de rechtspraak.

In lijn met deze gedachte is de kosten van de strafprocedure deels ook ten laste te laten komen van diegenen die beslagleggen op de strafrechtspleging, zeker nu de kosten daarvan stijgen en de bezuinigingen noodzakelijk zijn.

De veroordeling in de proceskosten in strafzaken is dus niet nieuw in Nederland, maar overwegingen inzake de herinvoering daarvan vragen wel om nadere redengeving en nader onderzoek naar vergelijkbare regelingen in de ons omringende landen.

Een veroordeling van de verdachte in de proceskosten, zo blijkt uit een *quickscan*, is in tal van West-Europese landen mogelijk. De keuze is gemaakt twee systemen – het Duitse en Engelse systeem – nader te beschrijven.

Uit de behandeling van de regeling van de kostenveroordeling in strafzaken in de rechtssystemen van Duitsland en Engeland blijkt dat de *rationale* daarvan gelegen is in het uitgangspunt dat de kosten voor de vervolging die in individuele gevallen ontstaan, door de veroorzaker daarvan moeten worden betaald. Zeer pregnant is dit uitgangspunt weergegeven in een rapport van de Nieuw-Zeelandse *Law Commission*, waar een met Engeland vergelijkbaar systeem van kostenveroordeling bestaat: 'Since the prosecutor has expended resources in proving the breach of law, it may be reasonable to recoup some or all of that expenditure'.¹

De grondslag voor de kostenveroordeling staat in beide landen noch in de rechtspraak noch in de literatuur ter discussie. De kritische kanttekeningen bij de regeling die in de Duitse literatuur worden gemaakt hangen vooral samen met de complexiteit van de regelgeving en de wijze waarop de kostenveroordeling tot uitvoering wordt gebracht.

¹ *Costs in Criminal Cases*, Report (NZLC R60) for the Costs in Criminal Cases project, Wellington, mei 2000, citaat op pagina 4 van hoofdstuk 2 'The justification for awarding costs'.

Zowel het Duitse als het Engelse rechtssysteem kent een uitvoerige wettelijke regeling voor de kostenveroordeling.

Anders dan de Engelse regeling van de kostenveroordeling in de *Prosecution of Offences Act*, die weliswaar ook een kostenveroordeling voor meerdere procespartijen bevat maar desondanks toch beperkt is, behandelt de Duitse regeling in de artikelen 464 e.v. StPO alle mogelijke situaties waarin een aanleiding is voor een kostenveroordeling, alsmede alle varianten van partijen die een aanspraak kunnen maken op een vergoeding van de proceskosten. Zo is in Duitsland de regeling van de veroordeling in de proceskosten bijvoorbeeld gecombineerd met de regeling van de vergoeding van de kosten van de vrijgesproken verdachte en met de regeling van de kostenveroordeling van de raadsman vanwege misbruik van procesrecht. Dat maakt de Duitse regeling gecompliceerd en onoverzichtelijk en leidt in de strafvorderlijke literatuur tot tal van discussiepunten en onduidelijkheden.

Het lijkt daarom de voorkeur te verdienen een eventuele regeling in Nederland te concentreren op de veroordeling van de verdachte in de kosten van het strafproces en die niet te combineren met de regeling van de vergoeding van de kosten van de vrijgesproken verdachte of andere vergoedings- of kostenregelingen.

Uit het onderzoek blijkt voorts dat de Duitse regeling van de uitvoering van de kostenveroordeling uitermate gecompliceerd is en niet erg efficiënt lijkt. Dat hangt samen met het feit dat de Duitse rechter alleen een kostenveroordeling uitspreekt zonder op de hoogte te zijn van de omvang van die kosten en zonder te weten of de veroordeelde in staat is die kosten te betalen. De vaststelling van de kosten vindt na de kostenveroordeling door de rechter ter zitting in een aparte procedure plaats door de *Kostenbeamte*, een medewerker van het openbaar ministerie. De door deze ambtenaar vastgestelde hoogte van de kosten kan weer aanleiding geven tot bezwaarprocedures.

In Engeland is de situatie volledig anders. Daar bepaalt de rechter ter zitting de omvang van de kosten op basis van een berekening die door de vervolgende instantie gemaakt is. De rechter heeft ruime bevoegdheid de kostenveroordeling te matigen en rekening te houden met de financiële positie van de veroordeelde.

De vergelijking tussen Duitsland en Engeland kan tot de conclusie leiden dat het bij een eventuele regeling van de proceskostenveroordeling in Nederland gewenst is de rechter een discretionaire bevoegdheid te geven bij de vaststelling van de hoogte van de kosten waartoe de verdachte wordt veroordeeld. Op deze wijze kan de rechter rekening houden met de draagkracht van de veroordeelde en wordt voorkomen dat niet-betaling het gevolg is van het ontbreken van voldoende middelen. Wel zal voor het geval van niet-betaling en verhaal bij wel voldoende middelen voorzien dienen te worden in vervangende hechtenis. Die discretionaire bevoegdheid lijkt niet nodig waar het de betaling

van de algemene proceskosten betreft die voor iedere verdachte dezelfde zal zijn en alleen afhankelijk is van de instantie die zich over de strafzaak gebogen heeft.

Ook lijkt het dan de voorkeur te verdienen bij een eventuele regeling van de kostenveroordeling te voorzien in een procedure van kostenveroordeling die vergelijkbaar is met de in Engeland gevolgde procedure. Dat klemmt temeer nu in Engeland door het openbaar ministerie voor de algemene kosten van de verschillende procedures – voor zover niet van bijzonderheden sprake is – vaste bedragen in rekening worden gebracht in de vorm van een, met griffierechten in de civiele of bestuursrechtelijke procedure gelijk te stellen, heffing en voorts tabellen zijn opgesteld voor de berekening van andere proceskosten die door de rechter als uitgangspunt plegen te worden genomen bij de vaststelling van de hoogte van de kostenveroordeling. Het Engelse systeem is daardoor overzichtelijker, efficiënter en meer uniform voor de veroordeelde dan het Duitse.

Dit neemt niet weg dat het in Engeland mogelijk is en bij een voorziening in Nederland mogelijk zou moeten zijn, in strafprocedures die bijzonder omvangrijk, langdurig en gecompliceerd zijn, tot een meer geïndividualiseerde kostenveroordeling te kunnen komen.

Noch in Duitsland, noch in Engeland bevat de wet een opsomming van de soort proceskosten die ten laste van de veroordeelde kunnen worden gebracht. In beide landen is uitvoerige rechtspraak ontstaan over de soort kosten die geclaimd kunnen worden. Niet onder de proceskosten vallen de generieke kosten die samenhangen met het in stand houden van het strafrechtelijke apparaat en de opsporingskosten van de politie. De veroordeelde kan alleen verplicht worden de bijzondere kosten die gemaakt zijn om de zaak aan de rechter te kunnen voorleggen aan de staat (Duitsland) of de vervolgende instantie (Engeland) te betalen. Hierbij valt bijvoorbeeld te denken aan kosten gemaakt voor forensisch onderzoek, zoals de bloedproef, DNA-onderzoek, organoleptisch onderzoek, de lijkschouwing, verkeersongevallenanalyse, chemisch onderzoek, et cetera.

Hoewel het niet mogelijk was een exact beeld te krijgen van de kosten en opbrengsten van een kostenveroordeling in Duitsland en Engeland, lijkt het gerechtvaardigd aan te nemen dat een kostenveroordeling een bijdrage kan leveren aan het verminderen van de kosten voor de strafrechtspleging voor zover die ten laste komen van de algemene middelen. In Engeland levert de kostenveroordeling ongeveer tien procent van de kosten van het openbaar ministerie op, maar draagt zij ook bij aan de vergoeding van de kosten van andere vervolgende instanties. In Duitsland is geen actuele informatie te verkrijgen over de netto-opbrengsten van de kostenveroordeling, maar ook daar schatten kenners dat de regeling van de proceskostenveroordeling ongeveer tien procent van de kosten van de strafprocedure dekt. Critici wijzen erop dat de regeling meer kost dan zij oplevert, maar voeren daarvoor geen bewijs aan. Niet wordt overwogen de regeling van de kostenveroordeling in te trekken.

Aangehaalde literatuur

- Amelunxen, C., 'Sinn und Aufgabe neuzeitlichen Strafrechtspflege', *DRiZ* 1956, p. 165-168.
- Atkinson, Duncan & Tim Moloney, *Blackstone's Guide to the Criminal Procedure Rules*, Oxford University Press 2011.
- Bach, H.-J., *Die Kontakte des Gefangenen zur Außenwelt und seine Zukunftsprobleme*, Hamburg 1971.
- Bachmann, E., 'Zur Schuldensituation der im offenen Vollzug in Hessen untergebrachten weiblichen Gefangenen', *Zeitschrift für Strafvollzug* 1989, p. 279-283.
- Barnes, B. (red.), *Archbold Magistrates' Courts Criminal Practice*, Londen 2012.
- Bertel, C. & A. Venier, *Strafprozessrecht*, Wien 2011.
- Blackstone's Criminal Practice 2011* (onder redactie van Professor David Ormerod & Lord Justice Hooper), Oxford University Press 2011.
- Däubler, W. & M. Spaniol, in: J. Feest (red.), *Kommentar zum Strafvollzugsgesetz*, Neuwied: Luchterhand 2006, p. 291-295.
- Fischer, E.M., *Kostensatz im Strafprozess*, Wien 2006.
- Foellmer, R.-J., *Soll der Verurteilte die Kosten des Strafverfahrens tragen?*, Göttingen 1981.
- Freytag, H., *Entschuldigungsprogramme für Straffällige. Eine kriminologisch-empirische Untersuchung unter besonderer Berücksichtigung des hessischen 'Resozialisierungsfonds'*, Bonn 1989.
- Göhler, E., 'Zur Auslegung der neuen Kostenvorschriften der Strafprozessordnung', *NJW* 1970, p. 454-458.
- Graf, J.P., *Strafprozessordnung*, München 2010.
- Guinchard, S. & J. Buisson, *Procédure pénale*, Parijs 2010.
- Hassemer, W., 'Dogmatische, kriminalpolitische und verfassungsrechtliche Bedenken gegen die Kostentragungspflicht des verurteilten Angeklagten', *ZStW* 1973, p. 651-671.
- Joecks, W., *Strafprozessordnung*, München 2011.
- Kamann, U. & B. Volckart, in: J. Feest (red.), *Kommentar zum Strafvollzugsgesetz*, Neuwied: Luchterhand 2006, p. 613-616.
- Köhne, M., 'Landesstrafvollzugsgesetze – Beiträge zum "Wettbewerb der Schädlichkeit"?'', *NStZ* 2009, p. 130-133.
- Kühne, H.H., *Strafprozessrecht*, Heidelberg 2007.
- Langsted, L.B., P. Garde & V. Greve, *Criminal Law Denmark*, Kopenhagen 2004.
- Lendl, F., 'Das neue Kostenrecht', *ÖJZ* 1987, p. 717-719.
- Löwe-Rosenberg, *Die Strafprozessordnung und das Gerichtsverfassungsgesetz, Großkommentar*, Berlijn 2010.
- Maenlicke, B., *Entlassung und Resozialisierung. Untersuchungen zur Sozialarbeit mit Straffälligen*, Karlsruhe 1977.

AANGEHAALDE LITERATUUR

- Magold, M., *Die Kostentragungspflicht des Verurteilten. Im Hinblick auf Schuldprinzip, Resozialisierungsprinzip und Selbstbelastungsfreiheit*, Berlin 2009.
- Meier, B.D., *Die Kostenlast des Verurteilten. Eine empirische Untersuchung zur kriminalpolitischen und fiskalischen Bedeutung des strafprozessualen Kostenrechts, im Auftrag des Bundesministers der Justiz*, Köln: Bundesanzeiger 1991.
- Meyer-Gossner, L. & B. Schmitt, *Strafprozessordnung, Beck'sche Kurz-Kommentare*, München 2011.
- Mittermaier, C.J.A., *Das Deutsche Strafverfahren in die Fortbildung durch Gerichtsgebrauch und Particular-Gesetzbücher und in genauer Vergleichung mit dem englischen und französischen Straf-Prozesse, Zweiter Teil*, Heidelberg 1840.
- New Zealand Law Commission, *Costs in Criminal Cases*, Report (NZLC R60) for the Costs in Criminal Cases project, Wellington 2000.
- Peters, K., *Strafprozess. Ein Lehrbuch*, Heidelberg 1985.
- Peters, L.J.J., *Vonnisafspraken in strafzaken. Een rechtsvergelijkende studie naar een vorm van onderhandelingsjustitie in Italië, Duitsland en Frankrijk*, Nijmegen 2012.
- Radtke-Homann, *Strafprozessordnung, Kommentar*, München 2011.
- Riess, P., 'Thesen zur Reform des strafprozessualen Kostenrechts', in: H.-L. Schreiber, *Strafprozess und Reform*, München 1979, p. 150-161.
- Roxin, C., *Strafverfahrensrecht*, München 1998.
- Sanders, A., 'England and Wales', in: Peter J.P. Tak, *Tasks and Powers of the Prosecution Services in the EU Member States, Part I*, Nijmegen 2004, p. 97-127.
- Schmid, M.J., 'Zur Kostenbelastung des verurteilten Angeklagten', *ZRP* 1981, p. 209-212.
- Schmidt, E., *Lehrkommentar zur Strafprozessordnung und zum Gerichtsverfassungsgesetz, Teil II*, Göttingen 1957.
- Schmidt, H., 'Streitfragen im Recht der Kosten des Verfahrens, §§ 464 ff. StPO', in: H. Hasenpflug (red.), *Festschrift für Karl Schäfer zum 80. Geburtstag*, Berlin 1980, p. 231-241.
- Smidt, E.A. & H.J. Smidt, *Wetboek van Strafvordering met de geschiedenis der wijzigingen daarin gebracht bij de invoering van het nieuwe Wetboek van Strafrecht*, Haarlem 1886.
- Tak, Peter J.P., *The legal scope of non-prosecution in Europe* (HEUNI Publication series no. 8), Helsinki: Institute for Crime Prevention and Control 1986.
- Tak, Peter J.P. & Jan P.S. Fiselier, *Duitsland-Nederland en de afdoening van strafzaken*, Nijmegen 2002.
- Tak, Peter J.P., *Mediation in strafzaken. Een verkennend rechtsvergelijkend onderzoek naar de wettelijke regeling en de toepassing van mediation in strafzaken in Duitsland, Oostenrijk en Frankrijk*, Nijmegen, juli 2011 (niet gepubliceerd).
- Thomas, D.A. (red.), *Current Sentencing Practice*, Londen 2011.
- Ullmann, E., *Lehrbuch des österreichischen Strafprozessrechts*, Innsbruck 1882.
- Ullmann, E., *Lehrbuch des deutschen Strafprozessrechts*, München 1893.
- Von Hippel, R., *Der Deutsche Strafprozess*, Marburg 1941.
- Zachariä, H.A., *Handbuch des deutschen Strafprozesses, deel II*, Göttingen 1868.

Samenstelling begeleidingscommissie

Prof. mr. P.A.M. Mevis	Hoogleraar straf(proces)recht Erasmus Universiteit Rotterdam
Mevr. dr. W.F. van Hattum	Universitair docent strafrecht Rijksuniversiteit Groningen
Mr. E.J.C. van der Vlis	Beleidsadviseur Directie Rechtsbestel Ministerie van Veiligheid en Justitie
Mevr. mr. E.C. van Ginkel	Projectbegeleider WODC Ministerie van Veiligheid en Justitie

Graag dank ik de leden van de begeleidingscommissie voor het kritisch meedenken over de inhoud van het rapport en hun nuttig commentaar op het concept-rapport alsmede voor de stimulerende discussies.

Prof. mr. P.J.P. Tak
Nijmegen, juli 2012

Bijlage I: Voorbeelden van kostenveroordelingen in Duitsland

Staatsanwaltschaft

Aktenzeichen: 381 71 Js 69/11 001

Datum : 04.05.2012
Uhrzeit : 09:28
Seite : 1
Anweis. Stelle: 01
Bearbeiter :

Kostenrechnung

Zahlungspflichtiger
Herrn
Mohammad

GKG vom : 01.07.2004
Einforderung: Sollstellung
Rechnungsart: Berichtigung mit Adressangabe
Erläuterung : ohne Hinweis

Mahnung : ja
Fälligkeit : 2 Wochen
Stundung : keine Angaben

Lfd. Nr.	KVNr/T/K SLT	Quote	Kostenansatz (§§3,8,17 GKG) Gebührentatbestand/Auslagen	zu zahlen
1	9005	5	Entschädigung Dritter gem. § 23 JVEG	17,00
2	9007	1	Entschädigung für den Pflichtverteidiger	2966,92
Summe Gebühren und Auslagen				2983,92
Gesamtbetrag				2983,92

Dieser Ausdruck dient nur als Erfassungsbeleg !

Sachlich und rechnerisch richtig

(Unterschrift; Amts- oder
Dienstbezeichnung)

BIJLAGE I

Staatsanwaltschaft

Aktenzeichen: 381 71 Js 69/11 001

Datum : 29.12.2011
Uhrzeit : 11:28
Seite : 1
Anweis. Stelle: 01
Bearbeiter :

Kostenrechnung

Zahlungspflichtiger
Herrn
Mohammad

GKG vom : 01.07.2004
Einforderung: Sollstellung
Rechnungsart: Ersterfassung
Erläuterung : ohne Hinweis

Mahnung : ja
Fälligkeit : 2 Wochen
Stundung : keine Angaben

Lfd. Nr.	KVNr/T/K SLT	Quote	Kostenansatz (§§3,8,17 GKG) Gebührentatbestand/Auslagen	zu zahlen
1	3114 0	1/1	Gebühr 1.Instanz ohne Strafbefehl bis 10 Jahre	600,00
2	9002 1		Auslagen f. Zustellung(en) mit Zustellungs-Urkunde	21,00
3	9005 4		Übersetzer-Vergütung	7383,97
4	9005 6		Auslagen für Telefonüberwachung/Verbindungsdaten	83,33
Summe Gebühren und Auslagen				8088,30
Gesamtbetrag				8088,30

Sie können für weitere Kosten in Höhe von 166.67 EUR als Zweitschuldner gemäß § 31 GKG und § 466 STPO in Anspruch genommen werden.

Dieser Ausdruck dient nur als Erfassungsbeleg !

Sachlich und rechnerisch richtig

(Unterschrift; Amts- oder
Dienstbezeichnung)

Übersicht der Auslagen

Seite 1

Aktenzeichen: 71 Js 69/11 001

Mohammad

Kostenart	Quote	K	Blattnr.	Betrag
Übersetzer-Vergütung	1/1	0	Fallakte	5307,40
Übersetzer-Vergütung	1/1	0	71 AR 14/11	386,76
Übersetzer-Vergütung	1/1	0	71 AR 14/11	354,03
Übersetzer-Vergütung	1/1	0	71 AR 14/11	1215,29
Auslagen für Telefonüberwachung/Verbindungsdaten	1/1	0	960 Bd IV	120,49
Auslagen f. Zustellung(en) mit Zustellungs-Urkunde	1/3	1	575 Bd. III	83,33
	1/1	0		21,00

BIJLAGE I

Staatsanwaltschaft

Aktenzeichen: 381 71 Js 411/07 007

Datum : 27.10.2010
Uhrzeit : 10:51
Seite : 1
Anweis. Stelle: 01
Bearbeiter :

Kostenrechnung

Zahlungspflichtiger
Frau
Janina

GKG vom : 01.07.2004
Einforderung: Sollstellung
Rechnungsart: Ersterfassung
Erläuterung : ohne Hinweis

Mahnung : ja
Fälligkeit : 2 Wochen
Stundung : Möglichkeit d.Ratenbewilligung

Lfd. Nr.	KVNr/T/K SLT	Quote	Kostenansatz (SS3,8,17 GKG) Gebührentatbestand/Auslagen	zu zahlen
1	3111 0	1/1	Gebühr 1.Instanz ohne Strafbefehl ab 180TS/1 Jahr	240,00
2	3121 0	1/1	Gebühr für das Berufungsverfahren ohne Urteil	120,00
3	9002 0		Auslagen für förmliche Zustellung(en)	33,30
4	9005 1		Zeugen-Entschädigung	1242,68
5	9005 3		Dolmetscher-Vergütung	417,10
6	9007 0		Entschädigung für Rechtsanwälte	1559,49
7	9007 1		Entschädigung für den Pflichtverteidiger	7167,11
8	9008 0		Auslagen für die Beförderung von Personen	184,00
Summe Gebühren und Auslagen				10963,68
Gesamtbetrag				10963,68

Dieser Ausdruck dient nur als Erfassungsbeleg !

"K" SA.

Sachlich und rechnerisch richtig

geteilt!

(Unterschrift, Amts- oder
Dienstbezeichnung)

Übersicht der Auslagen

Seite 1

Aktenzeichen: 71 Js 411/07 007

Janina

Kostenart	Quote	K	Blattnr.	Betrag
Zeugen-Entschädigung	1/1	0	198 Pitrovic	16,20
Entschädigung für den Pflichtverteidiger	1/1	0	628a-Koch-	1708,17
Auslagen für förmliche Zustellung(en)	1/1	0	357,415,455,491	14,00
Auslagen für die Beförderung von Personen	1/1	0	509	92,00
Zeugen-Entschädigung	1/1	0	521-Pastor	170,00
Auslagen für förmliche Zustellung(en)	1/1	0	523	4,40
Auslagen für förmliche Zustellung(en)	1/1	0	539	3,50
Auslagen für die Beförderung von Personen	1/1	0	552	92,00
Zeugen-Entschädigung	1/1	0	578	305,00
Zeugen-Entschädigung	1/1	0	582	17,00
Zeugen-Entschädigung	1/1	0	586	67,00
Dolmetscher-Vergütung	1/1	0	604	417,10
Zeugen-Entschädigung	1/1	0	606	667,48
Auslagen für förmliche Zustellung(en)	1/1	0	620	4,40
Entschädigung für Rechtsanwälte	1/1	0	624a	246,80
Entschädigung für Rechtsanwälte	1/1	0	643	1312,69
Auslagen für förmliche Zustellung(en)	1/1	0	665,666	7,00
Entschädigung für den Pflichtverteidiger	1/1	0	624a	246,80
Entschädigung für den Pflichtverteidiger	1/1	0	641	928,14
Entschädigung für den Pflichtverteidiger	1/1	0	649	4284,00

BIJLAGE I

Staatsanwaltschaft

Aktenzeichen: 381 71 Js 193/11 001

Datum : 18.10.2011
Uhrzeit : 13:39
Seite : 1
Anweis. Stelle:
Bearbeiter :

Kostenrechnung

Zahlungspflichtiger
Herrn
Stefan Philip

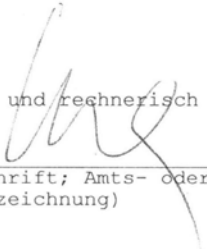
GKG vom : 01.07.2004
Einforderung: Sollstellung
Rechnungsart: Ersterfassung
Erläuterung : ohne Hinweis

Mahnung : ja
Fälligkeit : 2 Wochen
Stundung : keine Angaben

Lfd. Nr.	KVNr/T/K SLT	Quote	Kostenansatz (§§3,8,17 GKG) Gebührentatbestand/Auslagen	zu zahlen
1	3114 0	1/1	Gebühr 1.Instanz ohne Strafbefehl bis 10 Jahre	600,00
2	3116 2	1/1	Gebühr für die Anordnung der Unterbringung	60,00
3	9002 1		Auslagen f. Zustellung(en) mit Zustellungs-Urkunde	24,50
4	9005 1		Zeugen-Entschädigung	117,20
5	9005 2		Sachverständigen-Vergütung	5549,62
6	9007 1		Entschädigung für den Pflichtverteidiger	1669,26
7	9013 7		Auslagen der Polizei	175,02
Summe Gebühren und Auslagen				8195,60
Gesamtbetrag				8195,60

Dieser Ausdruck dient nur als Erfassungsbeleg !

Sachlich und rechnerisch richtig

(Unterschrift; Amts- oder
Dienstbezeichnung)

Übersicht der Auslagen

Seite 1

Aktenzeichen: 71 Js 193/11

Jg

VU	Kostenart	Quote	K	Blattnr.	Betrag
001	Entschädigung für den Pflichtverteidiger	1/1	0	KoHeft	1669,26
001	Zeugen-Entschädigung	1/1	0	451,453	117,20
001	Sachverständigen-Vergütung	1/1	0	428,449,496	5549,62
001	Auslagen der Polizei	1/1	0	512,515	175,02
001	Auslagen f. Zustellung(en) mit Zustellungs-Urkunde	1/1	0	155,159,298,353	24,50

3764,18

BIJLAGE I

Staatsanwaltschaft
 Aktenzeichen: 381 71 Js 541/08 001

Datum : 23.04.2009
 Uhrzeit : 13:24
 Seite : 1
 Anweis. Stelle:
 Bearbeiter :

Kostenrechnung

Zahlungspflichtiger
 Marilou

GKG vom : 01.07.2004
 Einforderung: Sollstellung
 Rechnungsart: Ersterfassung
 Erläuterung : ohne Hinweis

Mahnung : ja
 Fälligkeit : 2 Wochen
 Stundung : keine Angaben

Lfd. Nr.	KVNr/T/K SLT	Quote	Kostenansatz (§§3,8,17 GKG) Gebührentatbestand/Auslagen	zu zahlen
1	3112 0	1/1	Gebühr 1.Instanz ohne Strafbefehl bis 2 Jahre	360,00
2	9002 1		Auslagen f. Zustellung(en) mit Zustellungs-Urkunde	7,00
3	9007 1		Entschädigung für den Pflichtverteidiger	873,34
Summe Gebühren und Auslagen				1240,34
Gesamtbetrag				1240,34

Dieser Ausdruck dient nur als Erfassungsbeleg !

Sachlich und rechnerisch richtig

(Unterschrift, Amt oder
 Dienstbezeichnung)

Bijlage II: Voorbeeld van een 'Bill of Costs' in Engeland

IN THE MAGISTRATES COURT AT

--

PROSECUTION BILL OF COSTS

Order for costs to be paid by defendant:

DATE	ITEM	TIME	CLAIMED	DISBURSEMENTS
	PREPARATION			
	In respect of time spent solely for the purposes of investigating and preparing the prosecution (R v Associated Octel Co Ltd (Costs) [1997] 1 Cr. App. R. (S.) 435)	-	-	-
	Mr/s A (HM Principal Inspector of Health and Safety) at £ xx per hour			
	Considering evidence and report	x hrs	£	
	Mr/s B (HM Specialist Inspector of Health and Safety (<i>discipline</i>)) at £ xx per hour			
	Visiting site, taking photographs and measurements	x hrs	£	
	Preparing sketches, considering evidence and preparing statement	x hrs	£	
	Mr/s C (HM Inspector of Health and Safety) at £ xx per hour.			
	Attendance at accident site, interviewing witnesses, taking statements and photographs	x hrs	£	
	Interviewing witness in hospital	x hrs	£	
	Considering evidence, preparing investigation report, drafting statement and informations	x hrs	£	
	Preparing Friskies schedule and advance information	x hrs	£	
	Travel at xx pence per mile			
	Mr/s B miles			£
	Mr/s C miles			£
	Expenses:			
	Photographs/colour photocopies: xx photographs @ x pence per photo/sheet			£
	Fee for company search			£
	TOTAL		£	£

BIJLAGE II

DATE	ITEM	TIME	CLAIMED	DISBURSEMENTS
	ATTENDANCE AT COURT			
	Mr/s C	x hrs	£	
	Travel xx miles @ xx pence per mile			£
	Witnesses' allowances and expenses			
	Subsistence			
	(1) Mr/s D		£	
	(2) Mr/s E		£	
	Travel			
	(1) Mr/s D xx miles @ xx pence per mile			£
	(2) Mr/s E xx miles @ xx pence per mile			£
	(3) Mr/s X			
	Loss of earnings			£
	Travel expenses			£
	(4) Mr/s Y			
	Loss of earnings			£
	Travel expenses			£
	TOTAL		£	£
	TOTALS			
	Preparation total		£	£
	Attendance at court total		£	£
			£	£
		TOTAL		£